

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา

Buddhist ASEAN Studies Journal (BASJ)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2561

Vol. 3 No. 1 January - June 2018

ISSN: 2539 - 6269

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับอาเซียนศึกษา ในมิติของศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศิลปวัฒนธรรม ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและบุคคลทั่วไปในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน และประเทศที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน

หมายเหตุ

1. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) รับผิดชอบต่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทความทุกบทความทางกองบรรณาธิการจะทำการตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องตามรูปแบบ แล้วจึงส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยพิจารณา ทั้งนี้ บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์ไม่ส่งคืน

2. ทัศนะหรือข้อคิดเห็น ภาพประกอบหรือตารางใดๆของบทความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านเป็นความรับผิดชอบส่วนตัวของผู้เขียน ไม่ใช่ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการและศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. บทความจะต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามีกรณีตีพิมพ์ซ้ำซ้อนหรือพบว่าคัดลอกผลงานผู้อื่น ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

สำนักงาน ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทรศัพท์ 035-248505

อีเมลล์ mcuasean@gmail.com

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.

พระราชวรเมธี, รศ.ดร.

พระสุวรรณเมธาภรณ์, ดร.

พระโสภณวชิราภรณ์

พระราชวรมนี, ดร.

พระเมธีธรรมาจารย์, รศ.ดร.

รศ.ดร. สุรพล สุขะพรหม

พระศรีธวัชเมธี

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา

รองอธิการบดีฝ่ายต่างประเทศ

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

รองผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการ

พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.

พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทी

พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร.

พระมหานพรัตน์ อภิขชโว

รศ.ดร.वासना แก้วหาล้า

ผศ.ดร.อัจฉรา ประเสริฐสิน

ผศ.ดร.จตุภูมิ เขตตจตุรัส

ดร.กาญจนา ตระกูลวรกุล

อาจารย์อาทร พร้อมพัฒนภาค

ดร.ลำพอง กลมกุล

นางสาวมกรวี นิมพะเนาวิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

พิสูจน์อักษร/ศิลปกรรม พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทी นางสาวมกรวี นิมพะเนาวิ

จำนวนที่พิมพ์ 20 เล่ม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เผยแพร่ออนไลน์

<http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/BAS> และ

<http://asc.mcu.ac.th/main>

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารพุทธาเซียนศึกษา (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.

พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ดร.

พระมหาอานนท์ อานนโ, ผศ.ดร.

พระมหาสมพงษ์ คุณากโร, ดร.

พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, ดร.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ดร.

อาจารย์ศิวาวัฒน์ ชัยวงค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตอุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

ศ.ดร.พศิน แต่งจวง

รศ.ดร.วาสนา แก้วหล้า

ผศ.ดร.จตุภูมิ เขตจตุรัส

ผศ.ดร.อัจศรา ประเสริฐสิน

ผศ.ดร.ชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนิน

ผศ.ดร.คันททรัพย์ ชมพูพาทย์

ดร. วีระชาติ นิมอนงค์

ดร.กาญจนา ตระกูลวรกุล

ดร. ไพรเราะ มากเจริญ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความลงในวารสาร

จากการที่วารสารเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารผลงานวิจัย ตลอดจนข้อค้นพบใหม่ๆระหว่างนักวิจัยและสังคมภายนอก ดังนั้น เพื่อให้การสื่อสารทางวิชาการเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ถูกต้อง โปร่งใสสอดคล้องกับมาตรฐานการตีพิมพ์นานาชาติและจริยธรรมในการตีพิมพ์บทความตามข้อกำหนดของ Committee on Publication Ethics (COPE) วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) ของศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้กำหนดจริยธรรมของการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน ดังนี้

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors)

1. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อนและไม่มีการส่งบทความเพื่อการตีพิมพ์ไปที่วารสารฉบับอื่นๆ ในเวลาเดียวกันกับที่ส่งวารสารฉบับนี้
2. ผู้นิพนธ์ต้องอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลทุกครั้ง เมื่อผู้นิพนธ์นำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในผลงานของตน ไม่มีการทำผิดจริยธรรมการวิจัย ในทุกประเด็น เช่น การคัดลอกข้อมูลโดยไม่อ้างอิง หรืออ้างอิงไม่ถูกต้อง (Plagiarism) รวมทั้งจัดทำรายการอ้างอิงท้ายบทความให้มีความสอดคล้องถูกต้องตรงกันกับในเนื้อหา
3. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าผลงานมีความถูกต้อง รายงานข้อมูลและผลที่เกิดขึ้นจริง ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลที่เกินจริง และรับผิดชอบต่อความคิดเห็นหรือข้อสรุปในบทความที่นำมาตีพิมพ์ โดยเนื้อหาและข้อมูลในบทความ ต้องไม่มีการแสดงความส่อเสียดให้ร้ายหรือทำให้บุคคล กลุ่มบุคคลหน่วยงานใดๆ ได้รับความเสียหายเดือดร้อน
4. ผู้นิพนธ์ต้องเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ” โดยได้ตรวจสอบคำผิด การเว้นวรรค การขึ้นย่อหน้า หัวข้อ รวมถึงการใช้ภาษาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องทั้งหมดและมีรูปแบบการตีพิมพ์ทั้งบทความเป็นไปตามข้อกำหนดของวารสารนี้ สำหรับการใช้อังกฤษและภาษาไทยในบทความ ได้มีการตรวจสอบความถูกต้องทางหลักไวยากรณ์อย่างดีแล้ว
5. ผู้นิพนธ์และผู้นิพนธ์ร่วมที่มีชื่อปรากฏในบทความ จะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการเขียนบทความจริงและรับรู้ถึงการจัดส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้มีได้จางวานให้ผู้หนึ่งผู้ใดที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในผลงานเป็นผู้เขียนให้

6. ผู้นิพนธ์ต้องระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนในการทำวิจัยนี้ หรือต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน (ถ้ามี) สำหรับการกล่าวขอบคุณผู้มีส่วนช่วยเหลือในกิตติกรรมประกาศนั้น สามารถทำได้ โดยผู้เขียนบทความขออนุญาตจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ประสงค์จะขอบคุณให้รับทราบก่อน

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editors)

1. บรรณาธิการวารสารมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ โดยให้มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง ผลงานน่าเชื่อถือ มีความใหม่ชัดเจน สอดคล้องของเนื้อหา กับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ และต้องรักษามาตรฐาน รวมถึงพัฒนาวารสารให้มีคุณภาพมีความทันสมัยอยู่เสมอ

2. บรรณาธิการต้องมีการตรวจสอบบทความในด้านการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง เพื่อให้แน่ใจว่าบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น หากตรวจพบ การคัดลอกผลงานของผู้อื่น ในกระบวนการประเมินบทความ บรรณาธิการต้องหยุดกระบวนการประเมินและติดต่อผู้นิพนธ์หลักทันที เพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความ

3. หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูล ซึ่งสมควรถูกถอดถอนแต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียน ซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

4. บรรณาธิการต้องไม่ปฏิเสธการตีพิมพ์บทความ เหตุจากความสงสัยหรือความไม่แน่ใจ และต้องให้โอกาสแก่ผู้นิพนธ์ หาหลักฐานมาพิสูจน์ข้อสงสัยนั้นๆ เสียก่อน โดยต้องปฏิบัติต่อผู้นิพนธ์ด้วยความเป็นธรรม ปราศจากอคติหรือความลำเอียง ไม่ทำให้ผู้นิพนธ์ต้องได้รับความอับอายจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้นิพนธ์ทั้งทางวาจาหรือทางลายลักษณ์อักษร

5. บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์ และผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ

6. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ ผู้ประเมิน และทีมบริหาร

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Duties of Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่จะมีต่อสาขาวิชานั้นๆ คุณภาพของการวิเคราะห์และความเข้มข้นของผลงาน ไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ
2. ผู้ประเมินบทความต้องมีวินัยและตรงต่อเวลาในระยะเวลาของการประเมินบทความ โดยต้องให้ข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำตามหลักวิชาการเท่านั้นและห้ามใช้ภาษาหรือถ้อยคำที่ทำให้ผู้นิพนธ์อ่านแล้วรู้สึกอับอาย
3. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความและจนกว่าบทความนั้นจะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร (Confidentiality)
4. ผู้ประเมินบทความต้องระบุผลงานวิจัยที่สำคัญๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมินแต่ผู้นิพนธ์ไม่ได้อ้างถึงเข้าไปในการประเมินบทความด้วย เพื่อให้บทความเกิดคุณค่าในเชิงวิชาการเพิ่มขึ้นนอกจากนี้ หากมีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบด้วย
5. ผู้ประเมินบทความต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์บรรณาธิการ และทีมบริหาร

บทบรรณาธิการ

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดทำวารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาเซียนศึกษา ในมิติของศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศิลปวัฒนธรรม ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและบุคคลทั่วไป ในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน และประเทศที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน โดยทำการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) ได้แก่ ฉบับที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม – เดือนมิถุนายน และฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) มุ่งเน้นและส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิตนักศึกษาและบุคคลทั่วไปได้เผยแพร่ผลงานวิชาการ งานวิจัยและองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ กองบรรณาธิการวารสารพุทธอาเซียนศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจุดประกายความคิดและเปิดโลกทัศน์ทางวิชาการให้แก่ผู้สนใจทั่วไป หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะหรือติชมประการใด กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความขอบคุณยิ่ง

ดร.ลำพอง กลมกุล
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
การพัฒนาระบบราชการไทยตามแนวทางสายกลางแห่งองค์มรรค 8 เพื่อประชาคมอาเซียน 1 พัฒนัธรรต ตันติเวชยานนท	1
การเผยแผ่พระพุทศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 14 พระครูอาทรวชิรภิจ	14
พุทธรรมสำหรับพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา 30 พระมหาบุญแล พุทธวโร	30
พุทวิธีการจัดการการศาสนศึกษาแผนภธรรม 48 พระอธิการสมชาย ฐานธมโม	48
คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทศาสนิกชนไทย 64 ภีรติ ภมลประเทืองภ	64
บทวิจารณ์หนังสือ	
วิธีบูรณาการพระพุทศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ 76 ชัยชนกันต์ ไทยเจริญ	76
ภาคผนวก..... 79	79

การพัฒนาระบบราชการไทยตามแนวทางสายกลางแห่งองค์มรรค 8
เพื่อประชาคมอาเซียน

Development of the Thai Bureaucratic System to Practice the Noble
Eightfold Path of Buddhism for ASEAN Community

พัฒนัธรร ตันติเวชยานนท์¹

Patthanatorn Tantivechayanon

บทคัดย่อ

ระบบราชการ ถือว่าเป็นฟันเฟืองที่สำคัญที่ใหญ่ที่สุดในการขับเคลื่อนเพื่อการบริหารและการพัฒนาด้านต่างๆ ของประเทศ การขับเคลื่อนท่ามกลางปัจจัยสภาพแวดล้อมและสถานการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากนั้น รัฐบาลจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ประเทศเพื่อเป็นเป้าหมายร่วมกันกับทุกภาคส่วนที่จะผลักดันนโยบายให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม มีเป้าหมายที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อหลุดพ้นจากกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ลดความเหลื่อมล้ำที่เน้นการพัฒนาอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ก้าวสู่การเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เร่งสร้างสมดุลและปรับระบบบริหารจัดการภายในภาครัฐ ให้ผนึกกำลังกันเป็นระบบที่ครบวงจรและพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เป็นการสมควรที่จะต้องนำเอาหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบราชการไทย, แห่งองค์มรรค 8, ประชาคมอาเซียน

Abstract

Bureaucracy is considered a vital cog in the largest drive for the management and development of the country among the factors driving environments and the situations has much changed from the past. The government must set a strategic goal for the country together with all parties in order to push policies that are moving in the same direction, and

* อาจารย์พิเศษสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

E-mail: pattman8@gmail.com

put into practice to initiate results with concrete. The goal is to increase the competitiveness to break free from the trap of middle-income countries reducing the disparity and focused on the development of fair and thorough towards growth that is environmental friendly. Speed balancing and management systems within the public sector to assemble a complete system and ready for the ASEAN community are also needed. It is appropriate to take the main principles applying in accordance with changes in both the material and the spirituality.

Keyword: Development of the Thai Bureaucratic System, the Noble Eightfold Path, ASEAN Community

บทนำ

ในปัจจุบัน การขับเคลื่อนเพื่อบริหารและพัฒนาประเทศท่ามกลางปัจจัยสภาพแวดล้อมและสถานการณ์บ้านเมือง ได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตเป็นอย่างมาก โดยรัฐบาลซึ่งเป็นคณะบุคคลที่มีหน้าที่ขับเคลื่อนการบริหารประเทศได้กำหนดยุทธศาสตร์หลายด้านเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นกรอบทิศทางสำคัญที่มีเป้าหมายร่วมกันกับทุกภาคส่วนที่จะผลักดันนโยบายให้เป็นที่ไปในทิศทางเดียวกัน และนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เพื่อหลุดพ้นจากกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำที่เน้นการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพื่อก้าวสู่การเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเร่งสร้างสมดุลและปรับระบบบริหารจัดการภายในภาครัฐ ให้ฉันทกำลังเป็นระบบครบวงจร และพร้อมกับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

รัฐบาลจึงได้กำหนดทิศทางการพัฒนาระบบราชการไทย ใน 6 ปีข้างหน้า เพื่อรองรับยุทธศาสตร์ประเทศ พ.ศ.2556-พ.ศ.2561 และเพิ่มประสิทธิภาพของแผนการส่งเสริมและพัฒนาธรรมาภิบาลในภาคราชการเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีอย่างยั่งยืน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2555 โดยได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ.2556-พ.ศ.2561) จะเป็นกรอบทิศทางที่จะกำหนดกลยุทธ์และมาตรการให้ระบบราชการไทยมีความพร้อมกับการขับเคลื่อนประเทศและดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้มีการทำงานแบบบูรณาการร่วมกับภาคส่วนอื่นอย่างมีคุณภาพ ด้วยการใช้อยุทธศาสตร์ประเทศเป็นตัวนำ ให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยมีเป้าประสงค์เชิง

ยุทธศาสตร์ในการ “สร้างความเชื่อถือไว้วางใจ พัฒนาสุขภาวะ และมุ่งสู่ความยั่งยืน” และ ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย รวม 3 หัวข้อ ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2556: ก)

1. การยกระดับองค์การสู่ความเป็นเลิศ มี 4 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างความเป็นเลิศในการให้บริการประชาชน 2) การพัฒนาองค์การให้มีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย บุคลากรมีความเป็นมืออาชีพ 3) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารสินทรัพย์ของภาครัฐให้เกิดประโยชน์สูงสุด และ 4) การวางระบบการบริหารงานราชการแบบบูรณาการ

2. การพัฒนาอย่างยั่งยืน มี 2 ประการ ได้แก่ 1) การส่งเสริมระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน และ 2) การยกระดับความโปร่งใสและสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาในการบริหารราชการแผ่นดิน

3. การก้าวสู่สากล ได้แก่ การสร้างความพร้อมของระบบราชการไทยเพื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน

ความเป็นมาของระบบราชการ

พิทยา บวรวัฒนา (2546: 9-10) ได้กล่าวถึง การจัดองค์การแบบระบบราชการ (Bureaucracy) ว่าเป็นแนวคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ในช่วง ค.ศ.1846-1920) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ชาวเยอรมันและนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะวิชา กฎหมาย การเมือง ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา โดยในปี ค.ศ.1911 เวเบอร์ ได้เสนอแนวความคิดในการจัดการองค์การแบบระบบราชการว่าเป็นวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีอื่นใด สังคมที่ติดจะต้องมีการจัดการบริหารในหน่วยงานของรัฐให้ เป็นไปตามหลักขององค์การระบบราชการ ควรพิจารณาเป็นขั้นตอน ดังนี้ (Max Weber, 1947)

1. อำนาจและกลไกการบริหาร โดย เวเบอร์ ได้กล่าวว่า อำนาจ หมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ ให้เป็นไปตามที่ ตนต้องการ การใช้อำนาจในสังคมของผู้นำต่อคนจำนวนมากจำเป็นต้องอาศัยกลไก การควบคุมทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้นำและมวลชนผู้ถูกควบคุม กลไกการบริหาร ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่คู่กับรูปแบบอำนาจ มีดังนี้

1.1 รูปแบบการใช้อำนาจเฉพาะตัว เป็นผู้นำที่อาศัยอำนาจเฉพาะตัว ใช้ บุคลิกลักษณะความสามารถเฉพาะตัวเป็นปัจจัยโน้มน้าวจิตใจให้ผู้ตามทั้งหลายเชื่อฟังและ ยอมปฏิบัติตามคำสั่งและเจตนารมณ์ของผู้นำ ผู้ตามมีศรัทธาในตัวผู้นำอย่างสูง ผู้ตามให้ความจริงรักภักดีต่อผู้นำเป็นการเฉพาะตัว

1.2 รูปแบบการใช้อำนาจแบบประเพณีนิยม โดยความชอบธรรมของอำนาจขึ้นอยู่กับประเพณีดั้งเดิมของสังคม ผู้ตามเชื่อฟังคำสั่งของผู้นำ เพราะผู้ตามมีความเห็นว่าผู้ นำเป็นหัวหน้าที่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน

1.3 รูปแบบการใช้อำนาจตามกฎหมาย การใช้อำนาจของผู้นำตั้งอยู่บนรากฐานของตัวบทกฎหมาย ผู้ตามเชื่อฟังคำสั่งผู้ นำเพราะบุคคลซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำ ดำรงตำแหน่งอย่างชอบธรรมตามกฎหมาย ผู้ปฏิบัติตามผู้นำเพราะมีกฎหมาย ระเบียบแบบแผน กำหนดให้กระทำเช่นนั้น ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำหรือประเพณีนิยมของสังคม

2. องค์ประกอบของระบบราชการ ในการจัดองค์การแบบระบบราชการ ประกอบด้วยหลักการบริหารที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่

2.1 หลักลำดับชั้น ซึ่งระบบราชการได้จัดหมวดหมู่ตำแหน่งต่างๆ เป็นลำดับชั้น โดยข้าราชการในชั้นสูงสุดทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการที่อยู่ในตำแหน่งชั้นระดับต่ำลงมา

2.2 อำนาจของสมาชิกองค์การมีที่มาจากอำนาจตามตำแหน่งราชการ ซึ่งในอำนาจของแต่ละตำแหน่งจะมีบทบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรกำหนดขอบข่ายของอำนาจ และหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งอย่างละเอียด สมาชิกองค์การมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติตามบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

2.3 การทำงานในองค์การแบบระบบราชการถูกกำหนดโดยกรอบของระเบียบแบบแผนที่เป็นทางการและเป็นลายลักษณ์อักษรของหน่วยงานราชการ ทุกคนทำงานไปตามระเบียบแบบแผนเหมือนกัน

2.4 ข้าราชการวางตัวเป็นกลาง โดยจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการ โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและประเพณีวัฒนธรรมของสังคม กระทำตนเป็นไปอย่างมีเหตุมีผลและมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งข้าราชการในระบบราชการ ต้องปราศจากอารมณ์และความเกลียดชัง

2.5 การรับราชการถือว่าเป็นอาชีพที่มีความมั่นคง บุคคลที่จะมาเป็นข้าราชการจะต้องมีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญพิเศษและต้องทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับงานราชการ ตลอดจนมีความจงรักภักดีต่อองค์การ เพื่อเป็นการตอบแทนระบบราชการที่จะให้รางวัลแก่ข้าราชการในรูปของเงินเดือน สวัสดิการบำนาญ และโอกาสความก้าวหน้าในงานต่อไปในอนาคต

2.6 ระบบราชการมีลักษณะที่คงทนถาวรและแข็งแกร่ง เพราะโดยโครงสร้างระบบราชการมีลำดับชั้นที่มั่นคง กำหนดอำนาจของแต่ละตำแหน่งในแต่ละชั้นไว้แน่ชัด ไม่มีใครมาทำลายได้ ประชาชนจะต้องพึ่งพาบริการสาธารณะจากระบบราชการ

2.7 ระบบราชการมีแนวโน้มที่จะปกปิดความรู้ในความลับซับซ้อนของกลไกระบบราชการเพื่อไม่ให้คนภายนอกได้ทราบ และเพื่อเป็นการเสริมสร้างอำนาจของตัวระบบราชการ

3. ความพิเศษของระบบราชการ การจัดองค์การแบบระบบราชการเป็นวิธีการจัดการเรื่องอำนาจสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังกัดที่ดีที่สุด จึงเป็นการบริหารที่มีเหตุผล ระบบราชการเหนือกว่าระบบการบริหารระบบอื่นในแง่ของเทคนิค เปรียบเสมือนการผลิตที่ใช้เครื่องยนต์กลไกซึ่งเหนือกว่าการผลิตที่ไม่ได้ใช้เครื่องยนต์กลไก ระบบราชการเหนือกว่าระบบการจัดองค์การอื่นๆ ตรงที่มีความแม่นยำถูกต้องต่อเนื่องและแน่ชัด ระบบราชการเป็นระบบที่มีผู้บังคับบัญชาทำหน้าที่ควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างดีและสมาชิกองค์การต่างมีความสามัคคี ตลอดจนมีการลดค่าใช้จ่ายด้านวัสดุและบุคลากรถึงระดับต่ำสุด

นอกจากนี้ ระบบราชการยังเหนือกว่าระบบอื่นๆ ซึ่งเป็นระบบที่มีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงและเทคนิคต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้นระบบราชการยังมีลักษณะที่ถาวร ดังนั้น ไม่ว่าตัวผู้นำทางการเมืองจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร ระบบราชการก็ยังคงอยู่และใช้เป็นกลไกรับใช้ผู้นำทางการเมืองอยู่เสมอ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย

เพื่อให้การพัฒนาระบบราชการไทย มีการดำเนินงานสอดคล้องยุทธศาสตร์ประเทศ พ.ศ.2556-2561 การประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2555 ได้ให้การเห็นชอบแผนการส่งเสริมและพัฒนาธรรมาภิบาลในภาคราชการเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีอย่างยั่งยืน ตามที่สำนักงานคณะ กรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้เสนอซึ่งมีสาระสำคัญ แนวทางการดำเนินงาน และโครงการต่างๆ มารวมไว้ใน “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ.2556-พ.ศ.2561)” แบ่งเป็น 3 หัวข้อ โดยมีเนื้อหาที่สำคัญๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2556: 24-47)

1. หัวข้อที่ 1 การยกระดับองค์การสู่ความเป็นเลิศ มี 4 ประการ ได้แก่

1.1 การสร้างความเป็นเลิศในการให้บริการประชาชน มีกลยุทธ์ คือ

1) พัฒนาระบบการให้บริการประชาชน โดย (1) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐพัฒนาระบบการเชื่อมโยงงานบริการซึ่งกันและกัน (2) ยกระดับการดำเนินงานของศูนย์บริการร่วม จากส่วนราชการต่างๆ มาไว้สถานที่เดียวกัน (3) ส่งเสริมให้ส่วนราชการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีใช้ในการให้บริการประชาชน (4) ส่งเสริมให้มีเว็บกลางของภาครัฐ เพื่อเป็นช่องทางของบริการภาครัฐทุกประเภท (5) ยกระดับคุณภาพมาตรฐานการให้บริการประชาชนที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างหลายส่วนราชการ (6) ส่งเสริมให้มีการนำระบบการรับประกันคุณภาพมาตรฐานการให้บริการมาใช้ในภาครัฐ

และ (7) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริการภาครัฐโดยใช้ประโยชน์จากบัตรประจำตัวประชาชน

2) เสริมสร้างวัฒนธรรมการให้บริการที่เป็นเลิศ โดย (1) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ ค่านิยม และสร้างวัฒนธรรมองค์การให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้มีจิตใจที่เอื้อต่อการให้บริการที่ดี และ (2) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐยกระดับระบบการบริการประชาชนโดยการจำแนกกลุ่มผู้รับบริการ มีการสำรวจความพึงพอใจของประชาชนที่ใช้บริการเพื่อให้สามารถนำมาปรับปรุง และพัฒนาคุณภาพการบริการได้อย่างจริงจัง

3) พัฒนาระบบการจัดการข้อร้องเรียนและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน โดย (1) ส่งเสริมให้ส่วนราชการมีการพัฒนาระบบการจัดการข้อร้องเรียนและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอย่างจริงจัง และ (2) วางหลักเกณฑ์ แนวทาง และกลไกการช่วยเหลือเยียวยาเมื่อประชาชนได้รับความไม่เป็นธรรม หรือได้รับความเสียหายที่เกิดจากความผิดพลาดของการดำเนินการของภาครัฐและปัญหาที่เกิดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือปัญหาอื่นๆ

1.2 การพัฒนาองค์การให้มีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย บุคลากรมีความเป็นมืออาชีพ มีกลยุทธ์ คือ

1) พัฒนาหน่วยงานของรัฐให้มีขีดสมรรถนะสูง โดย (1) ปรับปรุงหน่วยงานราชการให้มีความเหมาะสมกับภารกิจที่รับผิดชอบและลดความซ้ำซ้อน (2) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อก้าวไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (3) ยกย่องระดับการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากล โดยมุ่งเน้น ให้การนำองค์การเป็นไปอย่างมีวิสัยทัศน์ มีความรับผิดชอบต่อสังคม (4) ส่งเสริมและพัฒนาหน่วยงานของรัฐไปสู่การเป็นรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (5) ส่งเสริมให้ส่วนราชการบริหารความพร้อมต่อสภาวะวิกฤตเพื่อรองรับสถานการณ์ฉุกเฉิน และ (6) พัฒนาระบบการประเมินผลตามคำรับรองการปฏิบัติราชการให้มีความเหมาะสม ให้มีความน่าเชื่อถือ มุ่งเน้นการวัดผลลัพธ์เป็นสำคัญ

2) พัฒนาระบบบริหารจัดการกำลังคนและพัฒนาบุคลากรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพระบบราชการ โดย (1) วางแผนกำลังคนเชิงยุทธศาสตร์ให้มีความเหมาะสมไม่เป็นภาระต่องบประมาณของประเทศ (2) ส่งเสริมให้มีการวางระบบเตรียมความพร้อมเพื่อทดแทนบุคลากร ทั้งระยะสั้นและระยะยาว (3) ทบทวนและปรับเปลี่ยนระบบค่าตอบแทนที่มีความเหลื่อมล้ำของแต่ละส่วนราชการ ให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์การแข่งขัน และความขาดแคลน (4) เร่งสรรหาบุคลากรรุ่นใหม่และพัฒนาบุคลากรผู้มีความสามารถสูงเข้าสู่ระบบราชการไทย (5) มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรภาครัฐให้มี

สมรรถนะและมุ่งมั่นในการปฏิบัติราชการ และมีค่านิยมของข้าราชการในการปฏิบัติงานที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง (6) มุ่งเน้นส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสมดุลของชีวิตและการทำงานของบุคลากรภาครัฐ และ (7) พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาตามบริบทหรือสภาพแวดล้อม

3) เพิ่มผลิตภาพในการปฏิบัติราชการ โดยการลดต้นทุนและส่งเสริมนวัตกรรม โดย (1) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐจัดทำแผนการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและ/หรือการลดค่าใช้จ่าย รวมทั้งมุ่งเน้นให้หน่วยงานของรัฐวางระบบการลดต้นทุนในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ และทำให้การใช้ทรัพยากรเกิดประโยชน์สูงสุด (2) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐให้ความสำคัญต่อการเพิ่มผลิตภาพในการปฏิบัติราชการ โดยเฉพาะการวัดผลการปฏิบัติงานในเชิงเปรียบเทียบอ้างอิงกับเกณฑ์มาตรฐานและ/หรือแนวทางการปฏิบัติที่เป็น (3) ส่งเสริมให้มีการนำรูปแบบการใช้บริการร่วมกัน เพื่อประหยัดทรัพยากร ลดค่าใช้จ่าย ยกกระดับคุณภาพมาตรฐานและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานของรัฐ (4) ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาแนวคิดนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการสร้างมูลค่า และการแก้ไขปัญหาในเชิงสร้างสรรค์จากบุคลากร ผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนการผลิตเพื่อให้เป็นไปอย่างคุ้มค่า

4) สร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โดย (1) ส่งเสริมให้การปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐ จะต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมเกิดความผูกพันและเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ความสงบ และปลอดภัยของสังคมส่วนรวม (2) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐตระหนักถึงความสำคัญทางด้านพลังงานเพื่อก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีการเติบโตอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ (3) รณรงค์และสร้างจิตสำนึกให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐตระหนักถึงสถานการณ์สิ่งแวดล้อม และสภาวะโลกร้อนที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิต

1.3 การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารสินทรัพย์ของภาครัฐให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีกลยุทธ์ คือ บริหารสินทรัพย์ของภาครัฐอย่างครบวงจรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ คุ้มค่า และสะท้อนต้นทุนที่แท้จริงของภาครัฐ โดย (1) วางระบบการบริหารสินทรัพย์อย่างครบวงจร โดยคำนึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างความต้องการสินทรัพย์และการให้บริการ (2) ทบทวนกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถบริหารสินทรัพย์อย่างครบวงจรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (3) ส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารสินทรัพย์และบูรณาการเข้ากับระบบบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กร

1.4 การวางระบบบริหารงานราชการแบบบูรณาการ มีกลยุทธ์ คือ

1) ออกแบบและพัฒนาระบบการบริหารงานแบบบูรณาการ โดย (1) วางระบบการบริหารงานแบบบูรณาการในยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศ ตามห่วงโซ่แห่งคุณค่า ครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนกระทั่งปลายน้ำ (2) การออกแบบโครงสร้างและระบบบริหารงานราชการใหม่ในรูปแบบของหน่วยงานรูปแบบพิเศษ เพื่อให้สามารถรองรับการขับเคลื่อนประเด็นยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศที่ และ (3) ปรับปรุงการจัดสรรงบประมาณให้มีลักษณะแบบยืดยุทธศาสตร์และเป้าหมายร่วมเป็นหลัก เพื่อให้เอื้อต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์

2) ปรับปรุงความสัมพันธ์และประสานความร่วมมือระหว่างราชการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น โดย (1) พัฒนารูปแบบและวิธีการทำงานของภาครัฐในระดับต่างๆ โดยเน้นการยึดพื้นที่เป็นหลัก (2) พัฒนากลไกหรือเครื่องมือในการสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ ระหว่างราชการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น (3) ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาระบบบริหารจัดการของจังหวัด/กลุ่มจังหวัดให้สามารถพัฒนา ศักยภาพความเป็นเมืองที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของประเทศ (4) ส่งเสริมระบบการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มจังหวัด ที่มียุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดเกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมโยงกันเพื่อยกระดับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้สูงขึ้น และ (5) ปรับปรุงการโอนถ่ายภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มกันจัดทำบริการสาธารณะในรูปแบบสหการหรือการร่วมมือกันโดยทำเป็นบันทึกข้อตกลงอื่นๆ

2. หัวข้อที่ 2 การพัฒนาอย่างยั่งยืน มี 2 ประการ ได้แก่

2.1 การส่งเสริมระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีกลยุทธ์ คือ

1) ทบทวนบทบาทภารกิจและอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐให้เหมาะสม ถ่ายโอนภารกิจงานและกิจกรรมที่ภาครัฐไม่จำเป็นต้องปฏิบัติเองให้ภาคส่วนต่างๆ โดย (1) ส่งเสริมให้ส่วนราชการทบทวนบทบาท ภารกิจ และอำนาจหน้าที่ สார்วจตรวจสอบ และทบทวนกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และประกาศที่อยู่ในความรับผิดชอบ เพื่อดำเนินการยกเลิก ปรับปรุง หรือจัดให้มีกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือประกาศขึ้นใหม่ ให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพการณ์ หรือสอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศ (2) วางระบบการบริการสาธารณะทางเลือก พัฒนาหลักเกณฑ์และวิธีการถ่ายโอนภารกิจของภาครัฐให้แก่ภาคส่วนอื่นๆ ให้มีความเหมาะสมกับ ขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบและศักยภาพของภาคส่วนต่างๆ ที่ดำเนินการแทนภาครัฐ

2) ส่งเสริมการบริหารราชการระบบเปิดและการสร้างเครือข่าย โดย (1) ส่งเสริมการสร้างร่วมมือในรูปภาคีหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐกับเอกชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะในด้านต่างๆ ที่จำเป็นของประเทศที่ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก (2) เปิดให้ภาคเอกชนสามารถเข้ามาแข่งขันกันเพื่อจัดทำบริการสาธารณะแทนภาครัฐ ในภารกิจของภาครัฐที่ภาครัฐไม่จำเป็นต้องดำเนินการเอง และภาคเอกชนสามารถดำเนินการแทนได้ (3) เปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมและชุมชนสามารถเข้ามาเป็นผู้จัดบริการสาธารณะแทนภาครัฐ โดยจัดทำข้อตกลงร่วมในรูปแบบการดำเนินงานในลักษณะหุ้นส่วน และ (4) พัฒนารูปแบบและแนวทางการบริหารงานแบบเครือข่าย โดยการปรับเปลี่ยนบทบาท โครงสร้าง และกระบวนการทำงานขององค์กรภาครัฐให้สามารถเชื่อมโยง การทำงานและทรัพยากรต่างๆ ของหน่วยงาน ทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

2.2 การยกระดับความโปร่งใสและสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาในการบริหารราชการแผ่นดิน มีกลยุทธ์ คือ

1) ส่งเสริมและวางกลไกสร้างความโปร่งใสในการปฏิบัติราชการ โดย (1) ผลักดันให้หน่วยงานของรัฐมีการปฏิบัติตามกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการอย่างจริงจัง (2) กำหนดมาตรการ กลไก และสนับสนุนช่องทางในการให้ส่วนราชการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร และ (3) ส่งเสริม สนับสนุนส่วนราชการพัฒนาคู่มือ ขั้นตอน กระบวนการทำงาน และกำหนด หลักเกณฑ์ ตลอดจนวางกลไกให้ส่วนราชการเผยแพร่กระบวนการทำงานที่มีมาตรฐาน

2) ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และมาตรการในการต่อต้านคอร์รัปชัน โดย (1) ปลุกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักรู้ สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วมในการเป็นเครือข่ายการต่อต้านทุจริตคอร์รัปชัน (2) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านทุจริต (3) เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยการพัฒนาระบบการตรวจสอบสาธารณะ และผู้ตรวจสอบอิสระจากภายนอก (4) ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เพื่อลดการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการอนุมัติ อนุญาต พัฒนากฎหมายให้เป็นเครื่องมือในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันอย่างมีประสิทธิภาพ (5) พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการเฝ้าระวังและติดตามตรวจสอบในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันในเชิงรุก และ (6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินการปราบปรามการทุจริตในภาครัฐอย่างจริงจัง และกำหนดมาตรการลงโทษที่เข้มงวดมากขึ้น

3. หัวข้อที่ 3 การก้าวสู่สากล ได้แก่ การสร้างความพร้อมของระบบราชการไทย เพื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน มีกลยุทธ์ ดังนี้

3.1 พัฒนาระบบบริหารงานของหน่วยงานที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดย (1) ปรับปรุงประสิทธิภาพระบบบริหารงานและเพิ่มขีดสมรรถนะของจังหวัดและกลุ่มจังหวัดที่เจริญเติบโต เพื่อรองรับกับการเป็นเมืองสำคัญหรือเป็นศูนย์กลางความเจริญ (2) พัฒนาและยกระดับขีดสมรรถนะของส่วนราชการอย่างเป็นระบบ ให้สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน และ (3) ส่งเสริมให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐเตรียมความพร้อมข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยการให้ความรู้ ความเข้าใจ ค้นหาแนวทางการเสริมสร้างความพร้อมในการพัฒนาข้าราชการอย่างมีระบบ

3.2 เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับธรรมาภิบาลในภาครัฐของประเทศสมาชิกอาเซียน โดย (1) ส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกอาเซียนยกระดับธรรมาภิบาลในภาครัฐตามมาตรฐานสากล และสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อันนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้บรรลุผลอย่างยั่งยืน (2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ในการปฏิรูปและพัฒนาระบบราชการ ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน และ (3) เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนให้มีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ผ่านกลไกความร่วมมือต่างๆ

แนวทางสายกลางแห่งองค์มรรค 8

ว. วชิรเมธี (2551) กล่าวถึง การเสริมสร้างสังคมที่ดีตามแนวทางของหลักพระพุทธศาสนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี คือ มรรค 8

มรรค 8 (อภิญ्ञคิกมรรค) (มรรค หรืออริยมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคแปด หรือทางดำเนินชีวิตอันประเสริฐ หรือทางสายกลาง) เป็นแนวทางการดำเนินอันประเสริฐของชีวิต (กาย วาจา ใจ) เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ เรียกว่า มรรค 8 ซึ่งแปลว่าทางอันประเสริฐ โดยเป็นข้อปฏิบัติที่มีหลัก เพื่อไม่ให้เกิดความอ่อนแอจนถึงกับตกอยู่ใต้อำนาจความอยากแห่งใจ แต่ก็ไม่แข็งตึงจนถึงกับเป็นการทรมานกายให้เหือดห่างจากความสุขทางกาย จึงได้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ก็คือ ทางดำเนินสายกลาง ที่ไม่หย่อนและไม่ตึงจนเกินไป แต่เป็นการพอเหมาะพอดี เช่นเดียวกับสายดนตรีที่เทียบเสียงได้ที่แล้ว

มรรค แปดว่า ทาง ซึ่งในที่นี้หมายถึง ทางเดินของใจ โดยเป็นการเดินจากความทุกข์ไปสู่ความเป็นอิสระ หลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งมนุษย์หลงยึดถือและประกอบขึ้นใส่ตนเองด้วยอำนาจของอวิชชา ได้แก่ (สุภีร์ ทุมทอง, 2557: 100-102)

1. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเข้าใจถูกต้อง อันยอมต้องการใช้ในกิจการทั่วไปทุกประเภททั้งทางโลกและทางธรรม แต่สำหรับฝ่ายธรรมชั้นสูงอันเกี่ยวกับการเห็นทุกข์หรืออาสวะซึ่งจัดเป็นการเห็นอริยสัจจ์นั้น ย่อมต้องการฝึกฝนอย่างจริงจังเป็นพิเศษ ความเข้าใจถูกต้องคือต้องเข้าใจอย่างทั่วถึงว่าทุกข์นั้นเป็นอย่างไร อย่างหยาบๆ ที่ปรากฏชัดเป็นอย่างไร อย่างละเอียดที่แอบแฝงเป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับสนิทของทุกข์มีภาวะอย่างไร มีลำดับอย่างไร ทางให้ถึงความดับทุกข์คืออะไร เดินให้ถึงได้อย่างไร สัมมาทิฏฐิมิทั้งที่เป็นโลกียะ คือของบุคคลที่ต้องขวนขวายปฏิบัติก้าวหน้าอยู่ และสัมมาทิฏฐิที่เป็นโลกุตตระ คือของพระอริยบุคคลต้นๆ ส่วนของพระอรหันต์ เรียกเป็นวิชา เพราะท่านถึงที่สุดแล้ว

2. สัมมาสังกัปปะ คือ ความไม่ใส่ใจถูกต้อง โดยคิดหาทางออกไปจากทุกข์ตามกฎแห่งเหตุผลที่เห็นชอบมาแล้วในข้อสัมมาทิฏฐินั้นเอง เริ่มตั้งแต่การใส่ใจที่โน้มไปในการออกบวช การไม่เพ่งร้าย การไม่ทำทุกข์ให้แก่ผู้อื่นแม้เพราะเปลอ รวมทั้งความไม่ใส่ใจถูกต้องทุกอย่างที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากสิ่งที่ไม่ประสงค์

3. สัมมาวาจา คือ การพูดจาถูกต้อง ไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

4. สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำถูกต้อง ไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

5. สัมมาอาชีวะ คือ การดำรงชีพถูกต้อง ไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

6. สัมมาวายามะ คือ ความพากเพียรถูกต้อง เป็นส่วนของใจที่บากบั่นในอันที่จะก้าวหน้าในการดำเนินตามมรรค ถึงกับมีการอธิษฐานอย่างแรงกล้า

7. สัมมาสติ คือ การระลึกประจำใจถูกต้องระลึกแต่ในสิ่งที่เกื้อหนุนแก้ปัญญาที่จะทำลายอวิชชาที่ครอบงำตนอยู่โดยเฉพาะ ได้แก่ กายและธรรมอันเนื่องเกี่ยวกับกาย เมื่อพบความจริงของกาย อวิชชาหรือหัวหน้าแห่งมูลทุกข์ก็สิ้นไป

8. สัมมาสมาธิ คือ การตั้งใจมั่นถูกต้อง ได้แก่ สมาธิ เป็นของจำเป็นในกิจการทุกอย่าง สำหรับในที่นี้เป็นอาการของใจที่รวมกำลังเป็นจุดเดียว กล้าแข็งพอที่จะให้เกิดปัญญาและเป็นการพักผ่อนของใจ อีกด้วย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปได้ว่า การพัฒนาระบบราชการไทยตามแนวทางสายกลางแห่งองค์มรรค 8 เพื่อประชาคมอาเซียน จะต้องดำเนินการตามแนวทางและโครงการต่างๆ ที่ได้นำมารวมไว้ใน “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ.2556-พ.ศ.2561)” เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน แนวทางดำเนินงานที่สำคัญจะต้องมีการประยุกต์ใช้จากหลายแนวความคิดเพื่อนำมาบูรณาการร่วมกัน ผลที่จะได้ตามมา คือ เป็นมาตรการ/กลยุทธ์ ที่จะมอบหมายให้หน่วยงานภาครัฐต่างๆ ได้นำไปสู่การบริหารเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานและ

การสร้างควมยั่งยืนในการพัฒนาระบบราชการไทย รวม 3 หัวข้อ (7 ประการ) ประกอบด้วย

1. การยกระดับองค์การสู่ความเป็นเลิศ มี 4 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างความเป็นเลิศในการให้บริการประชาชน 2) การพัฒนาองค์การให้มีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย บุคลากรมีความเป็นมืออาชีพ 3) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารสินทรัพย์ของภาครัฐให้เกิดประโยชน์สูงสุด และ 4) การวางระบบการบริหารงานราชการแบบบูรณาการ

2. การพัฒนาอย่างยั่งยืน มี 2 ประการ ได้แก่ 1) การส่งเสริมระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน และ 2) การยกระดับความโปร่งใสและสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาในการบริหารราชการแผ่นดิน

3. การก้าวสู่สากล ได้แก่ การสร้างความพร้อมของระบบราชการไทยเพื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน

จะต้องมีการประยุกต์การบริหารจัดการยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ต่างๆ ทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการควบคู่กับหลักพระพุทธศาสนาที่สำคัญในครั้งนี คือ มรรค 8 ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ คือ ความเข้าใจถูกต้อง 2) สัมมาสังกัปปะ คือ ความไม่ใฝ่ใจถูกต้อง 3) สัมมาวาจา คือ การพูดจาถูกต้อง 4) สัมมากัมมัณฑะ คือ การกระทำถูกต้อง 5) สัมมาอาชีวะ คือ การดำรงชีพถูกต้อง 6) สัมมาวายามะ คือ ความพากเพียรถูกต้อง 7) สัมมาสติ คือ การระลึกประจำใจถูกต้อง และ 8) สัมมาสมาธิ คือ การตั้งใจมั่นถูกต้อง

ทั้งนี้ เพื่อให้ “การพัฒนาระบบราชการไทยตามแนวทางสายกลางแห่งองค์มรรค 8 เพื่อประชาคมอาเซียน” ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญในการร่วมมือกันของ 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จะได้มีการดำเนินงาน โดยยึดพื้นที่เป็นที่ตั้งเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน โดยการสนับสนุนให้ประชาชนเห็นความสำคัญในนโยบายของรัฐที่จะมีผลโดยตรงต่อประชาชน เช่น สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจเลือกนโยบาย การปฏิบัติตามนโยบาย และการตรวจสอบหลังจากที่นำนโยบายไปปฏิบัติแล้ว

2. การปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้เกิดวัฒนธรรมที่ดีในการให้บริการต่อประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งเป็นการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเท่าเทียมกัน ตามสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นการยอมรับกันทั่วไปในกลุ่มประเทศอาเซียนและ ประเทศอื่นๆ ในโลก

เอกสารอ้างอิง

- พิทยา บวรพัฒนา. (2546). *รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ.1887-ค.ศ.1970)*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ว. วชิรเมธี. (2551). *คนสำราญ งานสำเร็จ. แนวมรรค 8 (อัญมณีคัมภีร์)*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สุภีร์ ทุมทอง. (2557). *อริยมรรคมีองค์ 8 ภาคปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2556). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2561)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- Max Weber. (1947). *The Theory of Social and Economic Organizations*. Translated by A.M. Handerson and T. Parsons. New York: Free Press.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 Buddhist Propagation in Thailand 4.0

พระครูอาทรวชิรกิจ*

Phrakru Arthornvachirakij

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศโดยเริ่มจาก “ประเทศไทย 1.0” เน้นการเกษตรเป็นหลัก เช่น ผลิตและขาย พืชไร่ พืชสวน หรือการเกษตรเบื้องต้นเป็นหลัก ต่อมาเป็น “ประเทศไทย 2.0” เน้นอุตสาหกรรมแต่เป็นอุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องตีมี เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และในปี พ.ศ.2560 จัดอยู่ในยุคที่สามเรียกว่า “ประเทศไทย 3.0” เป็นยุคอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิตและขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ ถ่านหิน น้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น และอีกไม่กี่ปี ประเทศไทย 4.0 ซึ่งรัฐบาลโดยการนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้กำหนดทิศทางในการบริหารประเทศ โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายความสามารถของพระสงฆ์ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของพุทธบริษัททั้ง 4 ว่าจะสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานการณ์ปัจจุบันที่จะถึงนี้ได้อย่างไร พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังต้องให้ศาสตร์สมัยใหม่ เช่น หลักการบริหารจัดการแบบ PDCA ของเดมมิง (Deming) และหลักการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ คือหลักอิทธิบาท 4 เมื่อนำหลักการของพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่เชื่อได้ว่าพระพุทธศาสนาจะมั่นคงสถาพรตลอดกาลนาน

คำสำคัญ: ประเทศไทย 4.0, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ศาสตร์สมัยใหม่

* คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Thailand has set the policy for national development by starting from "Thailand 1.0" that focused on the agriculture as the main production such as plant and sell horticulture or based on agriculture. Next, it was "Thailand 2.0" focused on industry and it was a light industry such as the manufacture and sale of leather shoes, beverages, jewelry, stationery, handbags, apparel. In year 2017, it was called "Thailand, 3.0 ". It was a heavy industrial age and exports such as manufacturing and sales, exporters of steel, refined cars, gas, cement and so on. For "Thailand 4.0", the government that was led by General Prayut Chan-Ocha Prime Minister who has set the direction of the country. The vision is "stable, prosperous and sustainable". The propagation of Buddhism in Thailand 4.0 is challenging the ability of Buddhist monks who are the leaders of the four Buddhist companies that will be able to spread Buddhism in the current situation. Buddhist monks must adhere to the ideology, principles and methods of propagation of Buddhism. It also requires modern science, such as the Deming PDCA and the principles of successful work was Iddhibada IV. When the principles of Buddhism and modern science apply to the propagation, Buddhism will be stable forever.

Keywords: Thailand 4.0, Buddhist Propagation, Modern Sciences

บทนำ

พระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในอินเดียก่อนพุทธศักราช 45 ปี นับว่าเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดในโลกศาสนาหนึ่งมีผู้นับถือหลายร้อยล้านคน โดยเฉพาะในประเทศ ต่างๆ ทางเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียอาคเนย์ ผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา คือพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นโอรสของ พระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ซึ่งเวลานี้อยู่ในเขตประเทศเนปาล ในสมัยที่พระองค์ ยังไม่ได้ออกบวช มีพระนามว่าสิทธัตถะในขณะที่ยัง ทรงเป็นเด็กอยู่ที่ทรงศึกษาศิลปวิทยา การในสำนักต่างๆหลายสำนักด้วยกัน จนเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในวิชาการต่าง ๆ หลายสาขา (ยอดยุทธ มังกรหยก, 2556)

หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงเริ่มทำการเผยแผ่พระศาสนา โดยการแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายจนเกิดมีพระอรหันตสาวกขึ้นในโลก หลังจากนั้น พระองค์ทรงเริ่มส่งภิกษุเหล่านั้นไปเผยแผ่ศาสนา ซึ่งมีจุดประสงค์คือให้ภิกษุทั้งหลายแยกย้ายกันไปเพื่อประโยชน์สุขเพื่ออนุเคราะห์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพียวไปชี้แจงให้ชนทั้งหลายเข้าใจในหลักธรรมทั้งห้วข้อธรรมและความหมายของธรรมะอย่างชัดเจน ดังความปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า “ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม ผู้ฟังธรรมย่อมรู้ทั่วถึง (วิ.ม. (ไทย) 4/34/40.)

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว สาวกของพระองค์ก็ยังช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อมา จนกระทั่งถึงประมาณ พ.ศ. 300 พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งเมืองปาฏลิบุตร ร่วมกับคณะสงฆ์ได้ส่งพระสงฆ์ออกประกาศพระพุทธศาสนา ทั้งภายในและภายนอกประเทศอินเดีย คณะสงฆ์สายหนึ่งได้เข้ามายังสุวรรณภูมิ อันได้แก่ดินแดนในเขตประเทศพม่าและไทยในปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในดินแดนนี้ตามลำดับ จนกระทั่งถึงสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงได้ทรงรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย และเป็นศาสนาประจำชาติเรื่อยมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ แม้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ตราไว้ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก คือ แม้พระองค์จะทรงนับถือพระพุทธศาสนา แต่พระองค์ก็พระราชทานความอุปถัมภ์แก่ศาสนาอื่น ๆ ในเมืองไทยด้วยเช่นกัน พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยคลุกเคล้ากันมาเป็นเวลายาวนาน ศิลปวัฒนธรรมตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีของชนชาติไทยก็ได้รับการหล่อหลอมจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น (กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่ขยายออกไป ทำให้มีผู้เคารพ เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาบังเกิด

ขึ้นมาในโลกเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก โดยประโยชน์สุขตามที่พระองค์ประสงค์ 3 ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2546: 15)

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกเมื่อ 2,600 กว่าปีมาแล้ว (ก่อนพุทธศก 80 ปี) ซึ่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าในครั้งนั้นทำให้เจ้าลัทธิทั้งหลายไกลหล หลง การศาสนา สั่นสะเทือน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว พระพุทธองค์มีวิธีการคำสั่งสอนหลักธรรมไม่เหมือนกับศาสนาหรือลัทธิอื่นๆ ในยุคนั้น พระพุทธองค์มีวิธีการเผยแผ่ที่หลากหลาย ทรงวางอุดมการณ์หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่เหล่าพระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา มาจนถึงยุคปัจจุบัน

พระพุทธเจ้าได้ประกาศนโยบายในการประกาศหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่าให้ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายคือ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธเจ้าบอกให้เผยแผ่ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ไม่ใช่จะไปอ้อนวอนต่อเทวดา หรือไปขอฟิ่งเทวดา เพราะเทวดาที่เป็นมิถุนาภิภูภูมิมี ดังนั้นพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงวางแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคราวที่พระอรหันต์ 1,250 รูป มาประชุมพร้อมเพรียงกันในวันมาฆบูชา ขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร ซึ่งในวันนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์อันเป็นหัวใจของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้พระอรหันต์สาวกเหล่านั้นมีแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน โอวาทปาฏิโมกข์มีวิธีหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ดังนี้

หลักการในการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ

1. สพุพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่การงดเว้น การลด ละเลิก ทำบาปทั้งปวง ซึ่งได้แก่ อุกุศลกรรมบถ 10 ทางแห่งความชั่ว มี 10 ประการ อันเป็นความชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิโคตมในกาม

ความชั่วทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดเพ้อเจ้อ

ความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และ

ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

2. กุสลสฺสุปสมฺปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดี ทุกอย่างซึ่งได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 เป็นแบบของการทำฝ่ายดีมี 10 อย่าง อันเป็นความดีทางกาย ทางวาจาและทางใจ

การทำความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทำร้ายเบียดเบียน ผู้อื่นมีแต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่ประพฤตินอกใจ

การทำความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพื่อแฉอวด พูดแต่คำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำให้เกิดความสามัคคีและพูดถูกกาลเทศะ

การทำความดีทางใจ ได้แก่ การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่นมีแต่คิดเสียสละการไม่ผูกอาฆาตพยาบาทมีแต่คิดเมตตาและปรารถนาดีและมีความเห็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

3. สัจจิตตปริโยทปนํ การทำจิตให้ผ่องใส ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบ มี 5 ประการ ได้แก่

- 1) ความพอใจในกาม (กามฉันทะ)
- 2) ความอาฆาตพยาบาท (พยาบาท)
- 3) ความหดหู่ท้อแท้ ง่วงเหงาหาวนอน (ถีนมิทธะ)
- 4) ความฟุ้งซ่าน รำคาญ (อุทธัจจกุกกุกัจจะ) และ
- 5) ความลึ้งเลงสงสัย (วิกิจฉา) เช่น สงสัยในการทำความดี ความเชื่อว่ามิผลจริง

หรือไม่

อุดมการณ์หรือเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4 ประการ ดังนี้

1. ขนดี ประมัตตโป ตีติกขา ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกายวาจาใจ

2. นหิ ปพพชิต ปรูปฆาตี ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การงดเว้นจากการทำร้าย หรือ เบียดเบียนผู้อื่น

3. สมโณ โหติ ปรี วิหะยนโต ความสงบ ได้แก่ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ

4. นิพพานํ ปรมํ วทนตี พุทธา นิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้จากการดำเนินชีวิตตามมรรคมงคล 8

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 6 ประการ คือ

1. อนุปวาโท ไม่ว่าร้าย ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือ กล่าวโจมตีใคร

2. อนุปฆาโต ไม่ทำร้าย ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3. ปาฏิโมกฺเข จ ส่วโร สำรวมในปาติโมกข์ ได้แก่ ความเคารพระเบียบวินัย

กฎ กติกา กฎหมาย รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของสังคม

4. มตตถุญตา จ ฤตตสมี รู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหาร หรือการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ

5. ปนตถุจ สยนาสน์ อยู่ในสถานที่ที่สงบ ได้แก่ อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

6. อธิจิตเต จ อาโยโค ฝึกหัดจิตใจให้สงบ ได้แก่ ฝึกหัดชำระจิตให้สงบมีสุขภาพคุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธปรินิพพาน

หลังจากพุทธปรินิพพานแล้ว เหล่าสาวกของพระพุทธเจ้าก็ได้สืบทอดพระพุทธศาสนา ติดต่อกันไม่ขาดสาย หลังพุทธปรินิพพาน 100 ปี จึงแตกเป็นนิกายย่อย โดยนิกายที่สำคัญคือ เถรวาทและมหายาน แม้บางครั้งพระพุทธศาสนาจะได้รับความกระทบกระเทือนมัวหมอง มีภัยทั้งภายนอกและภายใน เหล่าสาวกก็ได้ช่วยกันชำระสะสางให้บริสุทธิ์ถูกต้องเป็นแบบแผนเดียวกัน การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังคายนาพระธรรมวินัย” ซึ่งกระทำกัน 3 ครั้งในช่วงสามศตวรรษ ครั้นถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาก็เริ่มรุ่งเรืองขึ้นเต็มทีจนมีเดียรฉัตรเข้ามาปลอมบวชปะปนกับพระสงฆ์หากินอยู่ทั่วไป เป็นเหตุให้พระธรรมวินัยเปลี่ยนไปมาก พระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระจึงรวบรวมพระอรหันต์ทำสังคายนาขึ้นเป็นครั้งที่ 3 ราว พ.ศ. 234 เมื่อทำสังคายนาเสร็จสิ้นพระเจ้าอโศกมหาราชและพระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระก็จัดพระสมณทูตเป็น 9 สายส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้ (ธรรมะไทย, 2554)

สายที่ 1 มีพระมัชฌันติกเถระเป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นกัษมีระ คือ รัฐแคชเมียร์ ประเทศอินเดียปัจจุบัน และแคว้นคันธาระ ในปัจจุบัน คือ รัฐปัญจาบ ทั้งของประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน

สายที่ 2 พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นมहिสมณฑล ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐไมเซอร์และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี ซึ่งอยู่ในตอนใต้ประเทศอินเดีย

สายที่ 3 พระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ วนวาสีประเทศ ในปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย

สายที่ 4 พระธรรมรักขิตเถระ หรือพระโยนกธรรมรักขิตเถระ (ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นฝรั่งคนแรกในชาติกรีกที่ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา) เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อปรีนตกชนบทปัจจุบันสันนิษฐานว่าเป็นดินแดนแถบชายทะเลเหนือเมืองบอมเบย์

สายที่ 5 พระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ณ แคว้นมหาราษฎร์ ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐมหาราษฎร์ของประเทศอินเดีย

สายที่ 6 พระมหารัทธิชิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเอเชียกลาง ปัจจุบันได้แก่ ดินแดนที่เป็นประเทศอิหร่านและตุรกี

สายที่ 7 พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือพระกัสสปโคตรเถระ พระมุลกเทวเถระ พระทุนทกิสสระเถระ และพระเทวเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย สันนิษฐานว่า คือ ประเทศเนปาล

สายที่ 8 พระโสณเถระ และพระอุตตระเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบันคือ ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น

สายที่ 9 พระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) พร้อมด้วยคณะ คือ พระอริน္ณเถระ พระอุทริยเถระ พระสัมพลเถระ และพระทัตทสารเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ลังกาทวีป ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกา ทวีป ปัจจุบัน คือ ประเทศศรีลังกา

โดยสายที่ 8 พระโสณะและพระอุตระเถระได้เดินทางไปยังสุวรรณภูมิประเทศหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน (ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนามและอินโดนีเซีย) ทำให้ไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธจากอินเดียมาตั้งแต่สมัยนั้น หลังจากสมัยพุทธกาลพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองถึงที่สุดในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 1300 – 1700 คณะสงฆ์อ่อนแอลง รวมทั้งถูกศาสนาอื่นต่อต้านและบีบบังคับ ก่อปรกักับถูกชนชาติมุสลิมเข้ารุกรานและทำลายวัดวาอารามตลอดจนพระสงฆ์ ในที่สุดในช่วงปี พ.ศ. 1700 พุทธศาสนาจึงเสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด แต่ผลจากการที่ส่งสมณะทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช จึงยังผลให้พระพุทธศาสนาไปรุ่งเรืองอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และบริเวณใกล้เคียง

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 – 18 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีจักรวรรดิที่รุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนาและศิลปะอยู่สองแห่ง ความเชื่อสำคัญในยุคนี้เป็นแบบมหายานจักรวรรดิที่มีอิทธิพลทางใต้บริเวณหมู่เกาะ คือ อาณาจักรศรีวิชัย ส่วนทางเหนือ คือ อาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณ ที่มีการสร้างรูปพระโพธิสัตว์มาก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยรัตนโกสินทร์

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. 2325 ต่อจากพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงย้ายเมืองจากธนบุรี มาตั้งราชธานีใหม่ เรียกชื่อว่า "กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์" ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ เช่น สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศ และวัดพระเชตุพน ฯ

เป็นต้น ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 9 และถือเป็นครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ณ วัดมหาธาตุ ได้มีการสอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนตามวังเจ้านายและบ้านเรือนของข้าราชการผู้ใหญ่ ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อจัดระเบียบการปกครองของสงฆ์ให้เรียบร้อย ทรงจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรมทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสถาปนาพระสังฆราช (ศรี) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ. 2352 นอกจากนั้นพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างดีมาตลอด โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทรงเป็นศาสนูปถัมภก ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนา และทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบร่มเย็น ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในรัชสมัยรัชของพระองค์ ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

ด้านการศึกษา ประชาชนได้สนใจศึกษาพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ ได้มีการจัดตั้งสมาคม มูลนิธิทางพุทธศาสนาเพื่อการศึกษามากมาย มีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ พ.ศ. 2490 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2432 ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2490 และเปิดการศึกษาเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2490 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนการศึกษาของพระสงฆ์ได้มีการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เช่นยกระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เปิดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และมีนโยบายจะเปิดระดับปริญญาเอกในอนาคต ได้มีการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยสากลทั่วไป และได้ออกกฎหมาย พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง โดยรัฐสภาเมื่อ พ.ศ. 2540 มีชื่อว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และ “มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” ปัจจุบันนี้ได้มีวิทยาเขตต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ พะเยา แพร่ ลำพูน นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมา หนองคาย นครปฐม นครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนการศึกษาด้านอื่น ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ ระดับประถมปลาย และ ม.1 ถึง ม.6 เมื่อปี พ.ศ. 2514 ในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรก ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเปิดการสอนพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน จนได้แพร่ขยายไปทั่วประเทศ

ด้านการเผยแผ่ ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศ ในประเทศไทยได้มีองค์กรเผยแผ่ธรรมในแต่ละจังหวัด โดยได้จัดตั้งพุทธสมาคมประจำจังหวัดขึ้น ส่วนพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้น โดยใช้สื่อของรัฐ

เช่น ไทโรทัศน์ วิทย์ เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเอาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาภาคบังคับแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่ ม. 1 ถึง ม. 6 พระสงฆ์จึงได้มีบทบาทในการเข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ มีการประยุกต์การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการบรรยาย ปาฐกถา และเขียนหนังสืออธิบายพุทธธรรมมากขึ้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่นมีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคนี้ ได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) เป็นต้น ในต่างประเทศได้มีการสร้างวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด เช่นวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย เป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ ต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศตะวันตก คือวัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเปิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2509 นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ. 2514 ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ชื่อว่า วัดไทยลอสแอนเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ประมาณ 15 วัด นอกจากนั้นได้มีองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ได้จัดให้มีการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศขึ้นประจำทุกปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะทางตะวันตก ปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจพุทธศาสนากันมาก ปี พ.ศ. 2508 ได้มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ประเทศไทย (พ.ส.ล.) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลก

ด้านพิธีกรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ ให้เป็นพิธีของรัฐบาล เรียกว่า "รัฐพิธี" โดยให้กรม กระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้จัด จัดให้มีงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาช่วงวันวิสาขบูชาของทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเช่นวันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา ณ พุทธมณฑล ซึ่งสร้างขึ้น เมื่อคราว ฉลอง 25 พุทธศตวรรษ

ด้านวรรณกรรม ได้มีวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีปราชญ์ทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายรูป จึงได้เกิดวรรณกรรมทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรองมากมายหลายเล่ม เช่นพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ปฎิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์ ของท่านพุทธทาสภิกขุ หนังสือ พุทธธรรม ของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) เป็นต้น

การทำงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ไทยเป็นการสนองพระพุทธประสงค์ซึ่งเป็นไปตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงดำเนินมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธองค์ทรงมีพระชนม์ชีพ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2531: 15)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0

กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศไทยยุค 4.0 หรือ ไทยแลนด์ 4.0 เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย หรือ โมเดลพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่เข้ามาบริหารประเทศบนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ตามวิสัยทัศน์รัฐบาล เป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปการวิจัยและการพัฒนา และการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อมๆ กัน เป็นการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด “ประชารัฐ” ที่มีการปฏิบัติงานสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อปรับแก้จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างหนทางพัฒนาประเทศให้เจริญ สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วรุนแรงในศตวรรษที่ 21 ได้ (สุดปฐพี เวียงสี, 2559: 5)

เพื่อให้เข้าใจ “ประเทศไทย 4.0” ก่อนจะมาถึงประเทศไทย 4.0 ประเทศไทยก็ผ่านการพัฒนามาเป็น ลำดับชั้นอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่

“ประเทศไทย 1.0” การดำรงอยู่และพัฒนาประเทศเน้นการเกษตรเป็นหลัก เช่น ผลิตและขาย พืชไร่ พืชสวน หมู หมา กา ไก่ เป็นต้น

“ประเทศไทย 2.0” นอกจากเกษตรกรรมแล้วก็เน้นไปทางอุตสาหกรรมแต่เป็น อุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

“ประเทศไทย 3.0” ซึ่งเป็นยุคปัจจุบัน เน้นหนักไปทางอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิต และขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ กลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น

“ประเทศไทย 4.0” เป็นยุคที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ ไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น (ทีมเศรษฐกิจ, 2558: ออนไลน์)

ประเทศไทยในยุค 1.0 2.0 และ 3.0 รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งประเทศจะอยู่อย่างนี้ได้ ต้องรีบพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างประเทศเพราะ Thailand 3.0 ที่เราเป็นกันมาตลอดจนถึงทุกวันนี้มันทำให้รายได้ประเทศอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น เราไม่สามารถขยับหนีไปจากจุดนี้ได้สักที เมื่อ 50 ปีก่อน ช่วง พ.ศ.2500 - 2536 เศรษฐกิจ

ของไทยเรามีการเติบโตอย่างมากถึงระดับ 7 - 8% ต่อปี แต่หลังจาก พ.ศ.2537 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน เศรษฐกิจไทยเติบโตขึ้นเพียง 3 - 4% ต่อปีเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีเรื่องของ 'ความเหลื่อมล้ำด้านความร่ำรวย' อีกต่างหาก และสุดท้ายก็เรื่องของ 'ความไม่สมดุลในการพัฒนา' ซึ่งเรื่องพวกนี้แหละที่ทำให้รัฐบาลต้องหันมาใส่ใจ เร่งพัฒนาปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจกันยกใหญ่ เพื่อให้ก้าวข้ามจาก Thailand 3.0 ไปสู่ Thailand 4.0 ให้ได้ใน 3 - 5 ปีนี้ (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2559: 8)

ดังนั้น เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในยุคปัจจุบัน คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงกำหนดให้มีการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ได้มุ่งมั่นและเกิดเป็นแรงบันดาลใจที่จะปรับปรุงระบบกลไกที่มีอยู่ของคณะสงฆ์ และจะพัฒนางานให้ก้าวไปข้างหน้าในเชิงรุกเพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเอาพันธกิจ 6 ด้าน ของคณะสงฆ์มาเป็นตัวตั้งคือ 1) งานด้านการปกครอง 2) งานด้านศาสนศึกษา 3) งานด้านเผยแผ่ 4) งานด้านสาธารณูปการ 5) งานด้านศึกษาสงเคราะห์ 6) งานด้านสาธารณสงเคราะห์ และ 7) พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา (โพสท์ทูเดย์, 2559: ออนไลน์)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 นั้น พระสงฆ์ผู้ที่ถือว่าเป็นผู้นำ ในการเผยแผ่ต้องเรียนรู้นโยบายของรัฐบาลว่ามีกรอบแนวคิดไปในทิศทางใด เพราะเมืองไทยยุค 4.0 นั้น รัฐบาลมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยเน้นการสร้างนวัตกรรม และด้านการบริการ พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะใช้วิธีการแบบเดิมๆ ไม่ได้ เพราะการเผยแผ่แบบเดิมนั้นมักจะเป็นการเผยแผ่โดยอาศัยโอกาสคือวันสำคัญทางพุทธศาสนา และประเพณีประจำปีของวัดเท่านั้น ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ถูกมองว่าเป็นพุทธศาสนาเชิงรับมากกว่าพุทธศาสนาเชิงรุก การเผยแผ่มักจะถูกตีความอยู่ในวงแคบ ๆ ไม่กว้างไกลอย่างที่เคยเป็นมา คือนิยามเพียงแค่การแสดงธรรมเทศนาในโอกาสสำคัญ ๆ เท่านั้น ซึ่งโดยมากมักจะถูกร้องขอให้ทำการเผยแผ่

การกระทำดังกล่าวไม่สอดคล้องกับยุคสมัย สังคมที่เปลี่ยนไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยในยุคประเทศไทย 3.0 - 4.0 ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เต็มไปด้วยข่าวสารทางสื่อต่าง ๆ มากมาย ทำให้พุทธศาสนาถูกเบียดตกจากกลุ่มทางแห่งการใช้สื่อในการเผยแผ่อย่างน่าเสียดาย จนก่อให้เกิดการสื่อสารกันไม่รู้เรื่องระหว่างพระกับประชาชน โดยพูดกันคนละภาษา ดังนั้นวิธีการการเผยแผ่เดิม ๆ ที่พระสงฆ์ทำกันมานั้นไม่ได้ผลเท่าที่ควร จนนักเผยแผ่ทางพุทธศาสนาที่รู้เท่าทันหลายกลุ่มลุกขึ้นมาปลุกกระแสพุทธศาสนาเชิงรุก โดยออกมาช่วยกันชี้นำสังคมในระดับต่าง ๆ กัน (พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2546)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกทำได้ใน 2 ลักษณะคือ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ คือการทำพุทธศาสนาเชิงรุกด้วยการสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำบุคคลเข้าหาธรรม มากกว่าจะนำตัวธรรมเข้าหาคน ประการที่ 1 ต้องสร้างประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก โดยมีกิจกรรมที่มีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง เช่น การประชุมผู้นำทางพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวันวิสาขบูชา การจัดตั้งสมาคมมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา เป็นต้น ประการที่ 2 องค์กรพุทธศาสนาต้องรุกเข้าไปในสถาบันการศึกษา เช่น ทำค่ายพุทธบุตร เข้าไปจัดทำหลักสูตรวิชาพุทธศาสนา เข้าไปสร้างสรรค์สื่อหรือวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนา ส่งครูพระสอนศีลธรรมจำนวนสองหมื่นรูปไปสอนตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548: 1-15)

พระนักเผยแผ่ที่มีความรู้ความสามารถแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ก็เพราะปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ พระนักเผยแผ่บางรูปสามารถบรรยาย และทำการสอนดี แต่ไม่สามารถครองใจคน จึงไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นพระต้องทำงานอย่างมืออาชีพโดยทำการวิเคราะห์ มีการวางแผนก่อนลงมือปฏิบัติภารกิจจริง ศัพท์สมัยปัจจุบันที่เรียกว่า SWOT Analysis คือการวิเคราะห์สถานการณ์ใน 4 ด้านซึ่งได้ยกตัวอย่างไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า จุดแข็ง (Strength) เช่น คนไทยเป็นผู้ที่นิยมการบริจาคทรัพย์ ชอบเข้าวัด มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ฯลฯ จึงเป็นจุดแข็งของการเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างมาก

จุดอ่อน (Weakness) เช่น พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำนวนมาก มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไม่รอบด้าน และความรู้เรื่องภาษาต่างประเทศที่อ่อนด้อย ไม่มีการบริหารจัดการที่ดี ฯลฯ จะต้องเร่งปรับปรุงแก้ไขพลิกให้เป็นจุดแข็งให้ได้

โอกาส (Opportunity) เช่น คนอังกฤษ เป็นคนอนุรักษนิยม ชอบเรื่องศาสนา, คนอเมริกันชอบลองของใหม่, คนศรีราชาพระในเมืองไทยมีจำนวนมหาศาล มีโอกาสมหาศาล นี่คือนโยบายสังคมของคนไทย

สิ่งคุกคาม (Threat) เช่น คนบวชน้อยลง รุ่นลูกไม่ยอมเข้าวัด ฯลฯ พระนักเผยแผ่ต้องปรับทำที่อย่างไรให้เหมาะสม

นอกจากนี้พระนักเผยแผ่ในยุคประเทศไทย 4.0 ต้องรู้เขารู้เรา มีการเล่าเรื่องประกอบเป็นบุคลิกพื้นฐาน ผู้บรรยายต้องมีฐานความคิดที่ดี มีอุปกรณ์เสริม เช่น ภาพหนึ่งภาพมีค่าเท่ากับคำพูดหนึ่งพันคำ ที่สำคัญต้องมีทฤษฎี 4 ส. คือ สัททสสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จงใจ) สมุตเตชนา (แก้แค้น) สัมปหังสนา (ร่าเริง) สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็คือนำเอาหลักโอวาทปาฏิโมกข์คือนำหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 มาใช้ในการเผยแผ่ ประการแรกต้องวางเป้าหมายหรือตั้งอุดมการณ์ในการเผยแผ่ 4 ประการ ได้แก่ 1) สอนให้รู้จักความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น

ไม่ทำบาปทั้งทางกาย วาจา ใจ 2) สอนให้ไม่เบียดเบียน ได้แก่ การงดเว้นจากการทำร้าย หรือ เบียดเบียนผู้อื่น 3) สอนให้รู้จักความสงบ ได้แก่ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย ทาง วาจาและทางใจ 4) สอนให้ถึงนิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์หรือดับปัญหาได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 ต้องยึดหลักการในการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3 ประการ ได้แก่

1. สอนให้คนไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่การงดเว้น ความชั่วทางกาย ความชั่วทางวาจา ความชั่วทางใจ
2. สอนให้คนทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดี ทุกอย่างซึ่งได้แก่ การทำความดีทางกาย การทำความดีทางวาจา การทำความดีทางใจ
3. สอนให้คนรู้จักทำจิตให้ผ่องใส ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบได้

พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 ต้องยึดหลักวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 6 ประการ ได้แก่

1. พระนักเผยแผ่ต้องไม่ว่าร้าย ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือ กล่าวโจมตีใคร
2. พระเผยแผ่ต้องไม่ทำร้าย ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
3. พระเผยแผ่ต้องสำรวมในปาติโมกข์ ได้แก่ ความเคารพพระเบียบวินัย กฎ กติกา กฎหมาย รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของสังคม
4. พระเผยแผ่ต้องรู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหาร หรือการใช้สอยสิ่งต่างการเผยแผ่ต้อง ๆ
5. พระเผยแผ่ต้องอยู่ในสถานที่ที่สงัด ได้แก่ อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่สมณสาธูป
6. พระเผยแผ่ต้องฝึกหัดจิตใจของตนเองให้สงบ ได้แก่ ฝึกหัดชำระจิตให้สงบมี สุขภาพ คุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ คือต้องประกอบด้วยความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้ ดังนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องใช้หลักของพระพุทธศาสนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เป็นขั้นตอนการบริหารงานแบบ เช่นหลักการของ เดมมิ่ง (Daming) ที่เรียกว่าวงจรการทำงานแบบ PDCA

P = Plan คือ การวางแผนงานจากวัตถุประสงค์ เป้าหมาย หลักการ และวิธีการที่ได้กำหนดขึ้น

D = Do คือ การปฏิบัติตามขั้นตอนในแผนงานที่ได้เขียนไว้อย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง

C = Check คือ การตรวจสอบ ผลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน ของแผนงานว่ามีปัญหาอะไร เกิดขึ้น จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง แก้ไขแผนงานในขั้นตอนใด

A = Action คือ การปรับปรุง แก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มี ปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการ ปฏิบัติตามแผนงานที่ได้ผลสำเร็จ เพื่อนำไปใช้ในการทำงานครั้งต่อไป (พระมหาธีรพันธ์ ธีรกิตติ, 2555: 10)

ซึ่งหลัก PDCA มีความคล้ายคลึงกัน หรือสามารถประยุกต์เข้ากันได้โดยจะเห็นได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านทรงได้ค้นพบสาเหตุที่ทำให้เกิดความสำเร็จ คือ อิทธิบาท 4 มาก่อน หรือเมื่อ 2,600 กว่าปีมาแล้ว โดยมี

ฉันทะ พอใจรักใคร่ในการแก้ปัญหา

วิริยะ ความเพียรความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหา

จิตตะ เอาใจฝึกฝโนในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ

วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 นั้นจำเป็นที่จะต้องสร้างเครือข่าย (Network) ในการทำงานด้านการเผยแผ่ ทั้งนี้เพราะทุกคนมีจุดอ่อนด้วยกัน จึงต้องหากคนที่จุดแข็งตรงกับจุดอ่อน มาช่วยสนับสนุน จะช่วยแก้จุดบกพร่องดังกล่าวได้ พระนักเผยแผ่ต้องพยายามปรับภาพลักษณ์ตัวเองใหม่โดยต้องเป็น Active Buddhist Missionary หรือเรียกลักษณะดังกล่าวว่าทำที่ใหม่แห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และใช้คำว่า “พุทธก้าวหน้า พระก้าวนำ” โดยพระนักเผยแผ่ไม่ควรอยู่แต่ในวัดเพื่อรอรับโอกาสจากประชาชนอย่างเดียว แต่ต้องก้าวออกไปข้างนอกเมื่อมีโอกาส ธรรมะแนวนี้สาระสำคัญอยู่ที่การทำให้เกิดการเข้าใจง่าย โดยมีกระบวนการเผยแผ่ธรรมะที่มีทักษะของพระนักเผยแผ่ (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, 2551: 7) โดยเน้น 2 วิธี คือ

วิธีที่หนึ่ง การทลายกำแพงแห่งภาษา หมายความว่าภาษาที่พระนักเผยแผ่ใช้เป็นกำแพงที่ปิดกั้นระหว่างผู้สื่อกับผู้รับฟัง ดังนั้นการทำลายกำแพงแห่งภาษาจึงต้องประยุกต์ให้ภาษาที่ประชาชนสามารถเข้าใจได้ง่าย ๆ

วิธีที่สอง ปรับเปลี่ยนกำแพงทำที่ พระสงฆ์ที่ทำการเผยแผ่แต่เดิมนั้นจะแสดงธรรมก็ต่อเมื่อได้รับการอาราธนาจากประชาชน และบริบทในการนำเสนอธรรมะส่วนมากจะเป็นวัด ซึ่งเป็นการแสดงธรรมด้วยอารามิกโวหารคือใช้ภาษารู้กันเฉพาะวงการพุทธศาสนาเท่านั้น การจะมาเผยแผ่ธรรมะในเชิงรับแบบเดียวไม่ได้แล้ว จำเป็นต้องมีพุทธศาสนาเชิงรุก (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, 2551: 8)

การเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 ต้องเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก เพราะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน ตรงตัว แม้ว่าประชาชนจะอยู่มุมไหนของโลกก็สามารถรับรู้ธรรมะดี ๆ ได้อย่างทั่วถึง นับว่าเป็นการนำเอาเทคโนโลยีร่วมสมัยทางการสื่อสารมารับใช้ธรรมะอย่างน่าสนใจ

บทสรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 นับเป็นโจทย์ที่ท้าทายความสามารถของพระสงฆ์ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของพุทธบริษัททั้ง 4 พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดได้นั้น อยู่ที่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะสามารถนำวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นแบบอย่าง เช่นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ทรงเริ่มจากเข้าหาผู้นำของประเทศนั้นๆ ก่อน เพราะเมื่อผู้นำยอมเชื่อฟังแล้วประชาชนในประเทศนั้นๆ ก็ปฏิบัติตามและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์นั้นจะเป็นแบบราชานูวัตร คือ อนุวัตรตามชุมชนนั้นๆ ก่อน แล้วค่อยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของพื้นที่นั้น แต่ต้องยึดหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์อย่างมั่นคง คือหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ได้แก่ หลักคุณกรรมหรือเป้าหมายของพระพุทธศาสนา 4 ประการ หลักการเผยแผ่ 3 ประการและวิธีการเผยแผ่ 6 ประการ

นอกจากนี้พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องรู้จักการนำศาสตร์สมัยใหม่มาประยุกต์เข้ากับหลักพระพุทธศาสนา เช่น รูปแบบวงจรการทำงานของเดมมิง (Daming) คือ PDCA หลักธรรมของพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นสามารถนำมาปรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 ได้เป็นอย่างดี เพราะขณะนี้ประเทศไทยกำลังจะก้าวพ้นจาก ประเทศไทย 3.0 จากเข้าสู่โมเดล ประเทศไทย 4.0 ซึ่งรัฐบาลกำหนดทิศทางในการบริหารประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” จึงเป็นโจทย์ที่พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องแก้ไขให้ได้ว่าอะไร คือความมั่นคง อะไรคือมั่งคั่ง และอะไรคือ ยั่งยืนอย่างแท้จริง ทำอย่างไรจึงจะสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด และประชาชนได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่

เอกสารอ้างอิง

- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.
- แก้ว ชิตตะขบ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ไทยรัฐออนไลน์ ทีมเศรษฐกิจ. *ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่*. สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.thairath.co.th>.
- ธรรมะไทย. *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก*. สืบค้นข้อมูลจาก <http://www.dhammathai.org/index>.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี. (2546). *พุทธศาสนาเชิงรุกด้านการเผยแผ่*. เชียงใหม่: บุญนิธิจันทร์ทอง ไชยระฆังพิมพ์.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2546). *พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 9*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2548). *พุทธวิธีการบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาธีรพันธ์ ธีรภิตติ. (2555). *พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี. (2551). *ธรรมะประยุกต์*. กรุงเทพมหานคร: กัลยาณมิตร .
- โพสต์ทูเดย์. *ข่าวธรรมะ-จิตใจ*. สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.posttoday.com>
- ยอดยุทธ มังกรหยก. (2556). *ประวัติพระพุทธศาสนา*. สืบค้นข้อมูลจาก <http://www.yodyut.com>.
- สุดปฐพี เวียงสี. *ประเทศไทยในยุค 4.0 โมเดลพัฒนาเศรษฐกิจแนวใหม่*. สืบค้นข้อมูลจาก <http://www.bangkokbanksme.com>.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2559). *ประเทศไทย 4.0 สร้างเศรษฐกิจใหม่*. สืบค้นข้อมูลจาก <http://www.manager.co.th>.

พุทธธรรมสำหรับพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
Buddhadhamma for Academic Leadership Development
of School Administrator

พระมหาบุญแล พุทฺธวโร*

Phramaha Boonlae Buddhavaro

บทคัดย่อ

สถานศึกษาเป็นองค์การทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ เป็นองค์การด้านการจัดการศึกษาที่มีความสำคัญมากในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถานการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเพิ่มสูงขึ้นได้ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินการเพื่อพัฒนาความรู้ สติปัญญา ทักษะต่าง ๆ ความเป็นพลเมืองตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้สถานศึกษายังมีหน้าที่ติดตามพัฒนาและเชื่อมโยงองค์ความรู้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนนักศึกษาตลอดจนสังคมโดยกว้าง

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางวิชาการ, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

Educational Institute is a social organization that is important for social and economic development. It is an educational management organization that is very important in the development of human resources, and it is an important heart of national development. The quality of education management will result in higher gross national product. The main purpose of education is to develop knowledge, intelligence, skills, citizenship and ethics of students. Moreover, the school has also a duty to

* นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

follow up, develop, and link body of knowledge to benefit students as well as society as a whole.

Keywords: Academic Leadership, School Administrator

1. บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และจากความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ ตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนาและเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 2 บัญญัติให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ โดยให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษา ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัดหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551: 3-4)

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเพิ่มสูงขึ้นได้ ดังนั้นจึงถือได้ว่าการศึกษานำไปสู่ความยั่งยืนในการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง การจัดการศึกษาและการบริการทางการศึกษาที่มีคุณภาพ มีความต่อเนื่อง และมีความทั่วถึงเป็นแนวคิดหลักในการปฏิรูปการศึกษาและเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศไทย โดยเฉพาะการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในวิชาที่สำคัญ วิชาภาษาไทย

ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 10) อันพิจารณาได้จากผลทดสอบทางการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน (O-NET: Ordinary National Education Test) และผลการสอบแข่งขันในระดับชาติและนานาชาติ ซึ่งเป็นผลมาจากความสามารถทางวิชาการของผู้เรียนที่ได้รับการพัฒนาบนพื้นฐานความเข้มแข็งทางวิชาการของสถานศึกษา

ด้านการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษานั้น ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กำหนดให้มีคณะกรรมการสอกลุ่มในการทำหน้าที่พัฒนา กำกับ ดูแล งานด้านวิชาการของสถานศึกษา ได้แก่คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษา และคณะอนุกรรมการระดับกลุ่มวิชาโดยมีหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่ทั้งในคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และงานวิชาการสถานศึกษา และคณะอนุกรรมการระดับกลุ่มวิชาอีกด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 3-4) จะเห็นได้ว่าบทบาทของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้จัดเป็นบทบาทที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาความเข้มแข็งทางวิชาการของโรงเรียน เนื่องจากหัวหน้ากลุ่มสาระเป็นทั้งผู้ประสานงานจากกลุ่มบริหารงานด้านวิชาการลงสู่ครูปฏิบัติกร และยังเป็นผู้ถ่ายทอดผลสะท้อนกลับจากครูผู้ปฏิบัติในเรื่องนโยบายการบริหารงานวิชาการไปสู่กลุ่มผู้บริหาร

บทบาทของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ดังกล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนและการริเริ่มการปฏิบัติการใหม่ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Kaur, Ferrucci, B.J., & Carter, A.J, 2004: 93) รูปแบบการติดต่อสื่อสารของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ส่งผลทางบวกต่อประสิทธิผลของโรงเรียน และเทคนิคการนิเทศ ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา นโยบายการบริหารงาน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของครู (เยาวลักษณ์ น้อยสกุล, 2548: 61) โดยลักษณะอันพึงประสงค์ของหัวหน้าหมวดวิชาหรือหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีความจำเป็นมากที่สุดคือ ด้านภาวะผู้นำ และภาวะผู้นำทางวิชาการ (รังสฤษฏ์ เอี่ยมสะอาด, 2544: 61)

2. ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำทางวิชาการ (Academic Leadership) หมายถึง การนึกถึงสิ่งที่สังคมคาดหวังในด้านคุณธรรม จริยธรรม จากโรงเรียน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันและการรับรู้เกี่ยวกับพันธกิจด้านการเรียนรู้ของนักเรียน การสร้างข้อตกลงร่วมกันของครูและนักเรียนที่มีต่อพันธกิจ นำความรู้ความชำนาญมาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน พัฒนาการสอนของครู เน้นความผูกพันและการมีส่วนร่วมของบุคลากร การใช้ภาวะผู้นำหลายรูปแบบ

การเป็นผู้นำที่เน้นการสอนมากกว่าการบริหารทั่วไป สร้างสรรค์และแลกเปลี่ยนความรู้ทั่วทั้งองค์กร พัฒนาความสัมพันธ์กับชุมชนและปรับปรุงวัฒนธรรมองค์กรให้มีการพัฒนา (MacNeill, Cavanagh and Silcox, 2012: 14-17)

สมคิด สร้อยน้ำ ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการคือการเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีและปรัชญาในหลักสูตรกลุ่มต่าง ๆ ตระหนักว่าไม่มีวิธีการสอนใดดีที่สุดตระหนักถึงความสำคัญของหลักสูตร การพัฒนาความเป็นมนุษย์ การเป็นตัวแทนเชิงวิชาการ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ผ่านการเปลี่ยนแปลง การจัดการให้เป็นไปตามแผนการสอนและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (สมคิด สร้อยน้ำ, 2547: 41)

รุ่งนภา นุตราววงศ์ กล่าวถึงผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องเป็นผู้นำทางวิชาการและมีความรู้ความเข้าใจเรื่องมาตรฐานและหลักสูตร ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อให้สามารถช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการตัดสินใจในทิศทางที่ถูกต้อง เพื่อการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทความต้องการของโรงเรียน นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบตรวจสอบและประกันคุณภาพเป็นข้อมูลในการตัดสินใจและปรับปรุงการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุผลตามที่คาดหวังไว้ต่อไป (รุ่งนภา นุตราววงศ์, 2552: 57)

ประยูร อาคม ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ลักษณะการปฏิบัติงานและการบริหารจัดการในสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาใน 8 ด้าน ประกอบด้วยพฤติกรรมการเป็นผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา การพัฒนาและการใช้หลักสูตรการนิเทศการศึกษา การจัดการเรียนการสอน การจูงใจ การสนับสนุนการจัดการในชั้นเรียน การสนับสนุนการประเมินผลการเรียนของนักเรียน และบรรยากาศในโรงเรียน (ประยูร อาคม, 2548: 13)

นาวา สุขารมย์ กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนในการนำความรู้ ทักษะ ตลอดจนเทคนิคต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานวิชาการ ให้บุคลากรในโรงเรียนร่วมมือปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ (นาวา สุขารมย์, 2550: 13)

จุฑามาศ อินนามเพ็ง กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการนำและการบริหารบุคคลในการปฏิบัติงานของสถานศึกษา ให้กระทำหรือจัดกิจกรรมด้านวิชาการและกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุผลสำเร็จ ทำให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพจะแสดงบทบาทให้เห็นชัดเจนในด้านคุณลักษณะและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับกิจกรรมในการดำเนินการใช้ปรุงคุณภาพการเรียนการสอน และงานด้านวิชาการ (จุฑามาศ อินนามเพ็ง, 2552: 28)

Lashway ได้กล่าวถึงบทบาทผู้นำทางวิชาการตามข้อกำหนดของสมาคมครูใหญ่โรงเรียนระดับประถมศึกษาแห่งชาติ สหรัฐอเมริกาว่าบทบาทผู้นำทางวิชาการประกอบด้วยบทบาท 6 ประการ คือ

- ๑) การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของนักเรียนและผู้ใหญ่สำคัญที่สุด
- ๒) การคาดหวังสูงในการดำเนินงาน
- ๓) การพัฒนาเนื้อหาและการสอนให้ได้มาตรฐาน
- ๔) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง
- ๕) การประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้ข้อมูลที่หลากหลาย
- ๖) การให้ชุมชนได้มีส่วนในการสนับสนุนกิจการของโรงเรียน (Lashway,

2012)

โกศิษฎ์ เพลรินทร์ ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการ ไว้ว่าหมายถึงพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อการเพิ่มพูนการเรียนรู้ของนักเรียนโดยอาศัยกระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายและพันธกิจการเรียนรู้ การบริหารจัดการหลักสูตรและการสอน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาครู และการส่งเสริมบรรยากาศสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมการเรียนรู้ (โกศิษฎ์ เพลรินทร์: 2552)

ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และการกำหนดข้อตกลงร่วมกันระหว่างครูและนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน การพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนและการสอนของครูโดยใช้การแลกเปลี่ยนความรู้ทั่วทั้งองค์กร มีความหลากหลายในรูปแบบการพัฒนาและประเมินผลการพัฒนาบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของครูและนักเรียน และความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโรงเรียน (เพ็ญพักตร์ ภูศิลป์, 2557: 29)

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึงพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อการเพิ่มพูนการเรียนรู้ของนักเรียนโดยอาศัยกระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายและพันธกิจการเรียนรู้ และเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการบริหารงานวิชาการในเรื่องต่อไปนี้ การบริหารจัดการหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การวัดประเมินผลและวิจัย การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน

3. แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

Bossert ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ 7 ประการ ดังนี้

1) เน้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยการกำหนดเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอน กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติตนของนักเรียน และสนับสนุนให้นักเรียนได้มาตรฐานตามเป้าหมาย

2) จัดการให้มีเวลาเพื่อการประสานงานและการดูแลการสอนของครูให้มากขึ้น

3) ชำนาญในเรื่องการจัดการเรียนการสอน การเข้าสังเกตการณ์การสอนบ่อยๆ มีการนิเทศการสอนและมีส่วนร่วมในการทำงานของครูมากขึ้น

4) ใส่ใจกับหลักสูตรและการสอนมากขึ้น

5) ขอความช่วยเหลือจากเขตพื้นที่การศึกษาในเรื่องการทำแผนการจัดการเรียนการสอน

6) สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนให้มีระเบียบ ขั้นตอนที่น้อยลง และลดภาระงานเอกสารของครู

7) ทราบถึงโครงสร้างชุมชนและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง ผู้นำที่มีประสิทธิผล คือ ผู้นำที่ใส่ใจในเรื่องหลักสูตรและการสอน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของนักเรียน โดยบทบาทนี้เกินกว่าขอบข่ายงานของผู้บริหาร ซึ่งต้องใช้ลักษณะผู้นำแบบอื่นๆ ร่วมด้วย ผู้มีบทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการที่สำคัญ ได้แก่ ผู้อำนวยการเขตพื้นที่ ผู้ประสานงานหลักสูตร ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ช่วย ศึกษาพิเศษ ผู้ดูแลจัดการเรียนการสอน (เพ็ญพักตร์ ภูศิลป์, 2557: 29 -30)

Krug ได้กล่าวถึงพฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการที่มีประสิทธิผล และได้แบ่งองค์ประกอบภาวะผู้นำนี้ไว้ 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) กำหนดพันธกิจ มุ่งงานวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียนชี้ให้เห็นว่าการมีเป้าหมายที่ชัดเจนแล้วจำเป็นจะต้องสื่อสารให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าใจด้วย การทำกรอบเป้าหมาย วัตถุประสงค์และพันธกิจ ต้องไม่ตั้งเป้าที่สูงจนเกินไป เป็นไปตามสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น หากดำเนินการโดยไม่มีพันธกิจที่ชัดเจนก็เหมือนการเดินทางอย่างไร้จุดหมาย

2) การจัดการหลักสูตรและการสอน การสอนจัดเป็นบริการเบื้องต้นของโรงเรียน ดังนั้นอย่างน้อยผู้บริหารโรงเรียนควรต้องทราบถึงขอบข่ายรายวิชาที่เปิดสอน รวมถึงความรู้ที่จำเป็นในการสอนอีกด้วย การมีพื้นฐานความรู้ที่กว้างของผู้บริหารถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้บริหารควรจะสามารถให้ข้อมูลและทิศทางแก่ครูผู้สอนเกี่ยวกับวิธีการสอนและผู้บริหารควรใส่ใจและส่งเสริมให้มีการพัฒนาหลักสูตรอย่างจริงจัง

3) การนิเทศการสอน ผู้บริหารมีบทบาทในการนิเทศ ให้ถือว่าเป็นวิธีการในการพัฒนาครูอย่างจริงจัง ไม่ใช่การนิเทศตามสภาพปัญหา การประเมินการดำเนินงานเป็นการประเมินย้อนหลัง แต่ภาวะผู้นำทางวิชาการเป็นการมองไปข้างหน้าจึงต้องใส่ใจเรื่องการนิเทศนี้ให้มาก ว่าทำอะไรอยู่ตอนนี้ ไม่ใช่การมองสิ่งที่ทำไปแล้วที่ผ่านมา ผู้นำต้องให้โอกาสครูได้พัฒนาวิชาชีพทั้งในและนอกโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาครูรายบุคคล ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

4) การกำกับติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน แม้ว่าตลาดที่รับเด็กเรียนจบจะเป็นการทดสอบสุดท้าย ผู้บริหารก็ควรตรวจสอบคุณภาพนักเรียน โดยผู้นำทางวิชาการที่มีประสิทธิผลนั้นจะต้องมีหลากหลายวิธีการประเมินความก้าวหน้า และทำอย่างเป็นประจำผู้บริหารนั้นมีความรู้ความสามารถในการทบทวนผลและใช้ผลในการช่วยเหลือครูนักเรียน และผู้ปกครองในการพัฒนากลยุทธ์เพื่อปรับปรุงผลการเรียนของนักเรียน แม้ว่าผู้บริหารจะไม่สามารถตีความการประเมินผลในโรงเรียนได้ทุกครั้ง แต่ควรจะระบุชัดเจนว่าคาดหวังให้มีการทดสอบตีความ และสนองตอบ กำกับติดตามกระบวนการทั้งหมด

5) การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ เมื่อบรรยากาศโรงเรียนแสดงถึงคุณค่าของการจัดการเรียนรู้และส่งเสริมให้บรรลุผลสำเร็จ จึงทำให้ไม่เป็นการยากที่จะเรียนรู้ ผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบการสร้างบรรยากาศทางการศึกษาในทุกระดับ และบรรยากาศนี้จะช่วยดึงพลังของนักเรียนและครูออกมา โดยมีหลายวิธีที่จะทำให้เกิดได้ เช่น การจัดให้มีความปลอดภัยและเป็นระเบียบ จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนเป็นสำคัญ และให้เข้าใจว่าสิ่งที่ดีที่สุด คือ การที่แต่ละคนทำส่วนของตนอย่างดีที่สุด เพราะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความคาดหวังกับนักเรียนสูง (Krug, 1992: 430-443)

Blasé และ Blasé ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยได้ข้อสรุปว่าผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะเน้นการดำเนินการที่เห็นชัดเจน มีการผสมผสานภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมและการตัดสินใจร่วมกัน โดยผู้บริหารและผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรเน้นใน 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ 1) การเน้นการจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด 2) สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ การวิเคราะห์และวิพากษ์ 3) มีการตัดสินใจร่วมกันด้านการจัดการเรียนการสอน และ 4) สร้างข้อตกลงของกลุ่มและองค์กร และจากงานวิจัยของ Blasé และ Blasé ได้แบ่งภาวะผู้นำทางวิชาการออกเป็น 4 ประการ โดยมีพฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการย่อย 21 รายการ (Blasé & Blasé, 2001: 22-25) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ภาวะผู้นำทางวิชาการของ Blasé และ Blasé ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้

ภาวะผู้นำทางวิชาการ	พฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการ
1) การพูดคุยกับครู	<p>การสร้างควมไว้วางใจ</p> <p>พัฒนากลุ่ม</p> <p>สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือ</p> <p>สนับสนุนการสอนงานกันในกลุ่ม</p> <p>สังเกตการณ์สอนในห้องเรียน</p> <p>ประชุมครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน</p> <p>มอบงานและมอบอำนาจการตัดสินใจให้ครู</p> <p>อยู่ให้ครูเห็นเป็นประจำ</p>
2) ส่งเสริมความก้าวหน้าในวิชาชีพครู	<p>ศึกษาวรรณกรรมและโครงการที่มีการพิสูจน์แล้ว</p> <p>สนับสนุนการปฏิบัติตามทักษะใหม่ๆ การ</p> <p>คำนึงถึงความเสี่ยง และการใช้นวัตกรรม</p> <p>การจัดทางเลือกในการพัฒนาครูอย่างมี</p> <p>ประสิทธิผล</p>
3) ส่งเสริมความก้าวหน้าในวิชาชีพครู	<p>ให้หลักการด้านการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ใน</p> <p>โครงการพัฒนาครู</p> <p>ชมเชย สนับสนุน และช่วยส่งเสริมงานครู</p> <p>จัดหาทรัพยากรแก่ครู</p> <p>สะท้อนความคิดเห็นและให้คำแนะนำ</p>
4) ส่งเสริมให้ครูสะท้อนความคิดเห็น	<p>พัฒนาทักษะการสะท้อนความคิดเห็นให้แก่ครู</p> <p>สร้างความรู้ในวิชาชีพและความเข้าใจอย่าง</p> <p>ลึกซึ้งทางสังคมด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดี</p> <p>พัฒนาทักษะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (วิจัยใน</p> <p>ชั้นเรียน) ให้แก่ครู</p> <p>ให้รูปแบบการสืบค้นหาความรู้</p> <p>ใช้ข้อมูลในการถาม ประเมิน และวิพากษ์ใน</p> <p>การสอนและการเรียน</p> <p>ให้ครูมีอิสระ</p>

4. พุทธธรรมสำหรับพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการ

ผู้นำที่ดีคือผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการองค์การให้บรรลุตามเป้าหมายหรือนโยบายที่วางไว้นั้นแม้ว่าจะเป็นผู้นำที่ดีมีคุณสมบัติครบตามหลักสัปปุริสธรรม 7 คือ ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ, ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล, ความรู้จักตน, ความรู้จักประมาณ, ความรู้จักกาล, ความรู้จักบริษัท และ ความรู้จักบุคคล แล้วก็ตามแต่โลกยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงซับซ้อนกันมากดังนั้น ผู้นำต้องรู้จักการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อเสริมสร้างบารมีและประสบการณ์ในการบริหารจัดการให้ดียิ่งขึ้นไป ในพระพุทธศาสนามีหลักคำสั่งสอนมากมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ ซึ่งหลักธรรมสำหรับผู้นำนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะต้องใส่ใจในการพัฒนา นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้นำเพื่อเพิ่มบารมีให้เป็นผู้นำที่ดีมีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับตัวผู้บริหารหรือผู้นำในการบริหารนี้มากโดยมีคำสอนที่พูดเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำดังที่ปรากฏอยู่ในทศปิปาปนิคสูตร (อง. จตุกก. (ไทย) 21/157/203.) ว่า ผู้นำ จะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้คือ

1) จักขุมา คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มองดูสภาพเหตุการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับ หรือ รุกได้อย่างไร

2) วิรุโธ คือ เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักวิธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ

3) นิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นแสดงให้เห็นว่า การเป็นผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา คือ มีหุมีตาไว และกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคล และเหตุการณ์ออกกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มีความชำนาญในการปกครองเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้มีผู้สนับสนุนมากขึ้น

นอกจากนี้ผู้นำจะต้องประกอบด้วยคุณธรรมจะต้องวางตัวในกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดพระองค์ได้แสดงถึงลักษณะ และคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารว่า 1) วิยัตโต เป็นผู้มีปัญญา 2) วินีโต เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี 3) วิสารโท เป็นผู้แก้แกล้วกล้า 4) พุสสุโต เป็นผู้มีความรู้ มีการศึกษามากขึ้น 5) อัมมานุอัมมปณฺธิ เป็นผู้ปฏิบัติธรรม รักความถูกต้องต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร (อง. จตุกก. (ไทย) 21/7/9-10.)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงหลักการเป็นผู้นำ 7 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2546: 21) ดังนี้

1. รู้หลักการ เมื่อดำรงตำแหน่ง มีฐานะ หรือจะทำอะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกาที่เกี่ยวข้อง เช่น อย่างผู้ปกครองประเทศชาติก็ต้องรู้หลักรัฐศาสตร์ และรู้กฎกติกาของรัฐ คือกฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา แล้วก็ยืนอยู่ในหลักการ ตั้งตนอยู่ในหลักการให้ได้ชุมชน สังคม องค์กร หรือกิจการอะไรก็ตาม ก็ต้องมีหลักการ มีกฎ มีกติกา ที่ผู้นำจะต้องรู้ต้องชัด แล้วก็ตั้งมั่นอยู่ในหลักการนั้น

2. รู้จุดหมาย ผู้นำถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้ว่าจะนำคนและกิจการไปไหน นอกจากรู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมายแล้ว จะต้องมีความแน่วแน่มั่นที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วย ข้อนี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญมาก เมื่อใจมุ่งจุดหมาย แม้มีอะไรมากระทบกระทั่ง ก็จะไม่หวั่นไหว อะไรไม่เกี่ยวข้อง ไม่เข้าเป้า ไม่เข้าแนวทางก็ไม่มัววุ่นวาย ใครจะพูดว่าค่าเหนื่อยแถม เมื่อไม่ตรงเรื่อง ก็ไม่มัวถือสา ไม่เก็บเป็นอารมณ์ ไม่ยุ่งกับเรื่องจุกจิกไม่เป็นเรื่อง เอาแต่เรื่องที่จะเข้าแนวทางสู่จุดหมาย ใจมุ่งสู่เป้าหมาย อย่างชัดเจนและมุ่งมั่นแน่วแน่

3. รู้ตน คือ ต้องรู้ว่าตนเองคือใครมีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญา ความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีข้อยิ่งข้อหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเอง และเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเอง ให้มีคุณสมบัติความสามารถอื่นๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้นำแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตนเอง ยิ่งเป็นผู้นำก็ยิ่งต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลาให้หน้าได้ดียิ่งขึ้นไป

4. รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี หมายความว่าต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้นความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ ทำนยกตัวอย่าง เช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญา และการเก็บภาษี เป็นต้น ไม่ใช่เอาแต่จะให้ได้พอใจ และต้องรู้จักว่าในการกระทำนั้นๆ หรือในเรื่องรานั้นๆ มีองค์ประกอบหรือมีปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ทำแค่ไหนองค์ประกอบของมันจะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะ การทำการต่างๆ ทุกอย่างต้องพอดี ถ้าไม่พอดีก็พลาดความดีจึงจะทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง ฉะนั้นจะต้องรู้องค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องและจัดให้ลงตัวพอเหมาะพอดี

5. รู้กาล คือ รู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะเวลา จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลาว่า เรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหน จะทำอะไรอย่างไร จึงจะเหมาะ ดังจะเห็นว่าแม้แต่การพูดก็ต้องรู้จักกาลเวลา ตลอดจนรู้จักวางแผนงานในการใช้เวลา ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เช่น วางแผนว่า สังคมมีแนวโน้มจะเป็นอย่างไรในเวลาข้างหน้าเท่านั้น และเหตุการณ์ทำนองนี้จะเกิดขึ้น เราจะวางแผนรับมือกับสถานการณ์นั้นอย่างไร

6. รู้ชุมชน คือ รู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไรมีความต้องการอย่างไร

โดยเฉพาะถ้าจะช่วยเหลือเขา ก็ต้องรู้ปัญหา รู้ความต้องการของเขา แม้แต่ชุมชนย่อยๆ ถ้าเราจะช่วยเหลือเขา เราต้องรู้ความต้องการของเขา เพื่อสนองความต้องการได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหาก็ได้ตรงจุด

7. รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผล ตลอดจนสามารถให้บริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์พูดจาแนะนำติชมหรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะในการใช้คน ซึ่งต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดอัธยาศัย ความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน นอกจากนั้นก็รู้ประโยชน์ที่เขาพึงได้ เพราะว่าการทำางานนั้นไม่ใช่ว่าจะเอาเขามาเป็นเพียงเครื่องมือทำงานได้ แต่จะต้องให้คนที่ทำงานทุกคนได้ประโยชน์ ได้พัฒนาตัวเอง ผู้นำควรรู้ว่า เขาควรจะได้ประโยชน์อะไรเพื่อความเจริญอกงามแห่งชีวิตที่แท้จริงของเขาด้วย

1. ธัมมัญญาตา (รู้หลักและรู้จักเหตุ) คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติหน้าที่ และการดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจในสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล ผู้นำหรือผู้บริหารองค์กรต้องมีวิสัยทัศน์ในการมองการณ์ไกล โดยการวางแผนกำหนดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กร การแบ่งอำนาจหรือกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ ให้แก่บุคลากรในองค์กร เพื่อให้รู้ว่าตัวเองอยู่ในตำแหน่งความรับผิดชอบอะไรบ้าง มีกฎระเบียบหลักเกณฑ์อะไรที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามเพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้นผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์มองไกลมองให้รอบด้าน รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะได้วางแผนแก้ไขปัญหาก็ได้ถูกต้องถูกวิธีในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก 4 ส. ซึ่งคำอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้ (พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตโต), 2549)

1. สันทสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย

2. สมาทปทา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าจะต้องผืนให้ไกลและไปให้ถึง

3. สมุตเตชนา (แก้แล้วกล้า) หมายถึงปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

4. สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

2. อุตัญญตา (รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล) คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไรหรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่มีหน้าที่ตำแหน่งฐานะ การงานอย่างนั้น เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร เป็นต้น ตลอดจนจนถึงขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคติธรรมและประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต (พระเทพปริยัติเมธี, 2553: 41-42)

ผู้นำหรือผู้บริหารเป็นบุคคลที่ควบคุมนโยบายแผนงานทุกอย่างจึงต้องรู้ว่าวัตถุประสงค์ขององค์กรมีอะไรบ้างและผลการดำเนินงานขององค์กรเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ผู้นำที่ต้องรู้จักความมุ่งหมายหรือผลของวิธีการทำงานหรือการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จได้ต้องประกอบด้วยหลักธรรมคือหลัก อิทธิบาท 4 (ที.ปา. (ไทย) 11/231/233.) หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จทางแห่งความสำเร็จ หรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายเป็นแนวทางการทำงานที่พระพุทธองค์ได้ทรงสดับไว้อย่างแยบคาย อันประกอบด้วย แนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งแต่ละข้อต่างมีหน้าที่เฉพาะของตนต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้ เพราะเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง 4 ข้อ จึงจะทำให้ประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวังดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2548: 160)

1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรัก จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้น เราจึงควรที่จะได้ฉันทะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญอันดับแรกเพื่อเป็นกำลังใจที่จะนำกิจการงานทั้งหลายไปสู่ความสำเร็จรุ่งเรือง ทั้งยังมีส่วนทำให้เกิดคุณธรรมในข้อต่อ ๆ ไปทุกข้อ และการใฝ่รู้ ก็คือจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทางปัญญาหรือการศึกษาทดลองต่าง ๆ ด้วย

2) วิริยะ ความเพียร คือ มุ่งมั่น ทุ่มเท ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย เป็นความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่า เรามีฉันทะหลอก ๆ หรือศรัทธาหลอก ๆ ทั้งใจโกหกตัวเองและหลอกผู้อื่น ซึ่งผลงานที่ได้ทำออกมานั้นก็จะเป็นตัวชี้วัดว่าทำเพื่ออะไร

3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย เอาใจจดจ่ออย่างมีสมาธิ ทำให้เกิดความรอบคอบ การตัดสินใจ ทำอะไรก็เกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ถ้าเรามีจิตใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่

เราคิด ที่เราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหน้าที่หรือการงานอะไรก็ตามทุกอย่าง จะสำเร็จได้ด้วยดีดังประสงค์เสมอ

4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทลอง คือ หมั่นใจปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ค้น วิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น

3. อุตตัญญูตา (รู้จักตน) คือ รู้จักตัวตนของเราเอง ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม สามารถประเมินตนเองได้ในหลักธรรม ดังนี้ศรัทธา (ชอบรักในงานอะไร) ศีล (วินัย) สุตะ (ความรู้) จาคะ (ความเสียสละ) ปัญญา (กระบวนการในการพัฒนาความรู้ที่มีอยู่) เป็นต้น แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะ แก้ไขปรับปรุงต่อไป (พระเทพปริยัติเมธี, 2553: 41-42)

ผู้นำต้องรู้จักตัวตนของตัวเอง ผู้นำต้องรู้จักพัฒนาฝึกฝนอบรมพฤติกรรมกาย วาจาจิตเรียบร้อยดีงาม เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ในองค์กรต้องรู้จักพัฒนาเป็นคนมีอารมณ์มั่นคง มีวุฒิภาวะ เป็นคนรู้จักควบคุมพฤติกรรม ที่แสดงออกทางกายวาจาจากความคิดเห็นต่างมีการระมัดระวังในการใช้คำพูด มีความซื่อสัตย์ เป็นผู้นำที่มีอิทธิพลดีไม่ถือตัวถือตนมีกิริยานุ่มนวลอ่อนโยนรู้จักตัดสินใจอย่างเด็ดขาด ถูกต้องและมีเหตุผล อีกอย่างผู้นำด้านอุตตัญญูตา ต้องมีธรรมครองตนคือ หลัก อคติ (ที. ปา. (ไทย) 11/311/288. อง.จตุกก.(ไทย) 21/17/29) ฐานะอันไม่พึงถึง, ทางความ ประพฤติที่ผิด, ความไม่เที่ยงธรรม, ความลำเอียง มี 4 ประการคือ

- 1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ เพราะรักในผู้นั้นจึงทำให้ได้ดีเป็นคนเด่นในสังคม
- 2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ไม่พอใจผู้นั้น แม้ทำดีเพียงใดความดีก็ไม่ปรากฏ
- 3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือผิดพลาดเพราะเขลา ไม่รู้ความจริงไม่เห็นความดีของเขามักเห็นผิดพลาดไป
- 4) ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว อาจกลัวเพราะเขามีเงินทอง มีอำนาจ มีญาติพี่น้องใหญ่โตกว้างขวางในสังคม (พระเทพปริยัติเมธี, 2553: 78-79)

4. มัตตัญญูตา (รู้จักประมาณ) คือรู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆตลอดจนการพักผ่อนหลับนอน และการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ ผู้นำต้องเรียนรู้ที่จะ รู้จักประมาณอย่าทำอะไรที่เกินความชอบเขตความพอดี ความทุกข์ ความเดือดร้อนจะเกิดตามมา ความรู้จักประมาณ คือความพอดี ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ดังนั้นผู้นำต้องรู้จัก กำลังความสามารถความรู้ทักษะประสบการณ์ของตัวเอง

5. กาลัญญตา (รู้จักกาล) คือรู้กาลเวลาอันเหมาะสมที่พึงใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การงานปฏิบัติกิจการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับงานในองค์กรหรือผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้เหมาะสมเวลา ให้ถูกเวลา กาลเวลาเป็นเรื่องที่สำคัญมากๆ ผู้นำต้องตรงต่อเวลาต้องกำหนดแผนเวลาในการทำงานให้ชัดเจนเพื่อเป็นการฝึกฝนอบรมตัวเองให้เคารพเวลาในการทำงาน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วย

6. ปริสัญญุตตา (รู้จักชุมชน) คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ประชุมชน และชุมชน รู้กาลอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้องกับ ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนั้นๆ (พระเทพปริยัติเมธี, 2553, 41-42)

ผู้นำที่ดีต้องรู้จักชุมชน ที่ชุมชนชุมชน การอาศัยอยู่ในชุมชนนั้นต้องปฏิบัติประพฤติดนแบบไหนที่ควรที่เหมาะสม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า การอยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกัน ที่เรียกว่า สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรถึงกัน) 6 ประการคือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2547: 22-24)

1) เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวิจิตรกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตาโมกกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4) สาราณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงามรักษาระเบียบวินัยของส่วนร่วม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

6) ทิฏฐิสามัญญตา ปรึบความเห็นเข้ากันได้ คือเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

7) ปุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล) คือรู้จัก และเข้าใจ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาธิบายความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่ ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ ได้คิดอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะ ยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น (พระเทพปริยัติเมธี, 2553: 41-42)

ผู้นำหรือผู้บริหารองค์กรต้องพัฒนาฝึกฝนอบรมสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเอง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เป็นผู้รู้จักให้แบ่งปันสิ่งของให้ความรู้ทักษะต่างๆ การที่ผู้นำหรือ ผู้บริหารได้รับการยอมรับได้นั้นผู้นำต้องสร้างบารมีทำให้ทานการช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นผู้ เสียสละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์คนอื่น การสร้างความเชื่อมั่นของผู้นำทำให้ได้รับการ ยอมรับจากคนอื่นๆ ดังนั้นผู้นำที่ดีต้องรู้จักการให้เพื่อสร้างมนุษยสัมพันธ์หรือความเชื่อมั่น ต่อบุคคลอื่นๆ การรู้จักบุคคลนั้นมีหลักธรรมในการครองคนไว้คือหลักพรหมวิหาร ๔ (ที. ปา. (ไทย) 11/308/280. อภ. จตุกก. (ไทย) 21 / 129 / 190 – 193.) ธรรมเครื่องอยู่อย่าง ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้อง มีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อ มนุษย์ตลอดจนสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ได้แก่

1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุขมีจิตอันแผ่เมตตา และ คิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัด ความทุกข์ยาก ความเดือนร้อนของปวงสัตว์

3) มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการ แซ่มนชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณา เห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณา เห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมอดดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ ควรทำเพราะเขารักผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผล อันสมกับความรักผิดชอบของตน (ปัญญา ใช้บางยาง, 2548: 73)

5. บทสรุป

สถานศึกษาเป็นองค์การทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ เป็นองค์การด้านการจัดการศึกษาที่มีความสำคัญมากในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถานการศึกษาเป็นการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเพิ่มสูงขึ้นได้ และอีกอย่างองค์การทางการศึกษาจะเจริญรุ่งเรืองได้ก็ต้องอาศัยผู้นำ ดังนั้นภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีส่วนสำคัญมากในการพัฒนาการศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายไปได้ และที่สำคัญผู้นำทางวิชาการต้องมีหลักพุทธธรรมประจำใจเพราะผู้นำเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้สถานศึกษาเสื่อมหรือเจริญเป็นสุขหรือเป็นทุกข์หากผู้นำเป็นคนดีมีศีลธรรมก็ย่อมทำให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้าและมีความสุขเพราะฉะนั้น พุทธธรรมสำหรับพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาจะประกอบด้วย ทุติยาปณิกสูตร อธิติบาท 4 สังคหัตถุ 4 สารานียธรรม 6 สัปปริสธรรม 7 เป็นต้น ดังนั้นหลักธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นข้อธรรมที่ผู้นำทางวิชาการควรจะยึดถือปฏิบัติซึ่งจะทำให้การบริหารเป็นไปด้วยความเรียบร้อยไม่เกิดปัญหาต่างๆขึ้นมาตามหลักธรรมส่วนใหญ่ของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารว่าจะมุ่งเน้นไปในเรื่องการบริหารตนเองการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันและการร่วมมือร่วมใจในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาพื้นฐาน พ.ศ. 2544*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- โกศิษฐ์ เปลรินทร์. (2552). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. ปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จุฑามาศ อินนามเพ็ง. (2552). *ภาวะผู้นำทางวิชาการ ของผู้บริหารและครูผู้สอนที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้*. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- นาวา สุขรมย์. (2550). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการ ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิภาพการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 2*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

- ประยูร อาคม. (2548). “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่าย อำเภอสังขม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1”. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปัญญา ใช้บางยาง. (2548). *หลักธรรมในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา สถาบัน บัณฑิตธรรม.
- พระเทพปริยัติเมธี. (2553). *ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย*. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทอาร์ เอส พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2547). *ธรรมบุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 31. ชุมพร: บริษัท คิงส์ เซอร์วิส เซนเตอร์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- เพ็ญพักตร์ ภูศิลป์. (2557). *องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สาคิระระดับประถมศึกษาในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ*. ปรัชญาคุณภูมิบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยคริสเตียน.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เยาวลักษณ์ น้อยสกุล. (2548). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของครู กลุ่ม สำนักงานเขตพื้นที่ 4 กรุงเทพมหานคร*. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- รังสฤษฎ์ เอี่ยมสะอาด. (2544). *ลักษณะที่พึงประสงค์ของหัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียนนวมินมราชูทิศ พายัพ จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการ บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รุ่งนภา นุตราวังศ์. (2552). “*หลักสูตรอิงมาตรฐานการพัฒนาศักยภาพ*”. วารสารวิชาการ. ตุลาคม-ธันวาคม 2552.
- สมคิด สร้อยน้ำ. (2547). “*การพัฒนาตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยม ศึกษา*”, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพการศึกษา: ระเบียบวาระแห่งชาติ พ.ศ. 2551-2555*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- Blasé, J. & Blasé, J. (2001). *Empowering Teachers: What Successful Principals Do*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Bossert, S.T. (1988). *School effects. Handbook of research on educational administration*.
- Kaur, B., Ferrucci, B.J., & Carter, A.J. (2004). *Department heads' perceptions of their influence on mathematics achievement in Singapore and the United States*. DOI: 10.1108/09513540410522225.
- Krug, S.E. (1992). *Instructional Leadership: A Constructivist Perspective*. *Educational Administration Quarterly*, 28(3), 430-433.
- Lashway, L. (2002). *Developing instructional leaders* (ERIC Digest No. 160). Eugene, OR: ERIC Clearinghouse on Educational Policy and Management. [Online]. Retrieved August 6, 2012, from ERIC database. (ERIC No. ED466023)
- MacNeill, C.N., Cavanagh, R.F., and Silcox, S. (2003). "Pedagogic principal leadership." *Management in Education*, 17(4), 14-17 (4) [Online]. Retrieved August 6, 2012.

พุทธวิธีการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรม Buddhist Method of Religious Studies Management

พระอธิการสมชาย ฐานธมโม*

Phra Athikarn Somchai Thanadhammo

บทคัดย่อ

การจัดการการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่สำคัญต่อสังคมไทยตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งนี้เพราะการศึกษาของคนไทยมีความสัมพันธ์กับสถาบันวัดและพระสงฆ์ตลอดมา วัดจึงเป็นศูนย์กลางการศึกษาของชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้สอนวิชาการต่างๆ อบรมศีลธรรมจรรยาให้กับกุลบุตรไทย การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแต่เดิมนั้น เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล โดยถือว่าเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาที่เรียกว่า ธุระ ซึ่งมี 2 ประการ คือ 1) คันถธุระ ได้แก่ ธุระฝ่ายพระคัมภีร์ คือ การศึกษาหลักพระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และ 2) วิปัสสนาธุระ ได้แก่ ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วย อันเป็นเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดจิตใจของคนให้สะอาดปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีการดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

คำสำคัญ: พุทธวิธีการจัดการ, การศาสนศึกษา

* นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The management of Thai Sangha Education is a part of education that is important towards Thai society since ancient times. This is because of Thai education has always been associated with institutions, temples and monks. The temple is therefore the center of community education. The monks act as teachers of various academic subjects, and moral training for Thai children. The education of Thai monks was originally beginning from the time of the Buddhist era which was considered to be the main duty of Buddhist monks who were called engaged which have 2 reasons: 1) Kantathura is engaged in the scripture, namely the study of the principles of the teachings of the Buddha, and 2) Vipassanathura development of Vipassana which includes plainly which is a tool or a trick to train the mind of a person to be clean without all the grief and sadness. The study of the discipline of Buddhism of the monks and laymen are one of the most important activities of the clergy. In the central Sangha administration regulations of the Sangha Association has determined how to control and promote religious education that "control and promote religious education in good order".

Keywords: Buddhist Method Management, Religious Studies

1. บทนำ

การศึกษาคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาดำเนินตามแนวไตรสิกขา โดยยึดถือพุทธพจน์ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก มีความมุ่งหมายที่สำคัญ เพื่อให้ประพฤติกปฏิบัติตนดำรงรักษาและเผยแผ่พรหมจรรย์อันเป็นระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ (สมศักดิ์ บุญปู, 2552: 133) การศึกษาของคณะสงฆ์ในอดีตแยกออกเป็น 2 ฝ่ายคือ

1) คັນถฐุระ ได้แก่ การศึกษาหลักธรรมทั้งที่เป็นคำสั่งและคำสอนคือ พระธรรมและวินัย

2) วิปัสสนาธุระ ได้แก่ การศึกษาการฝึกจิตของตนให้ปราศจากกิเลส

จากการศึกษาใน 2 ระดับข้างต้นมีการพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของคณะสงฆ์ ภาค 1 ได้จัดการศึกษาพัฒนาเรื่อยมาตามเกณฑ์การศึกษาคณะสงฆ์ ปัจจุบันมีทั้งจัดการเรียนการสอนในภาค 1 และพระสงฆ์ในภาค 1 ได้

เดินทางไปศึกษาในสถาบันที่อื่นที่ให้การศึกษาระดับสูงขึ้นไป การศึกษาของไทยในอดีตมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีพระเป็นครูผู้สอนวิชาความรู้ที่เป็นเรื่องปริยัติธรรม ภาษาบาลี ภาษาไทย รวมไปถึงศิลปวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ด้วย นอกจากนั้นวัดยังมีบทบาททางสังคม เพราะสังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม จวบจนมีการปฏิรูปการศึกษาอย่างสมัยใหม่ทางราชการได้แยกการศึกษาออกเป็น 2 ระบบ คือ ระบบใหม่คือระบบโรงเรียนซึ่งรัฐให้การสนับสนุน กับระบบเดิมคือระบบวัดซึ่งคณะสงฆ์เป็นผู้จัดการ การศึกษาของสงฆ์จึงมีสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษา โดยมีภารกิจอยู่ที่การสร้างประชากรที่มีคุณภาพให้กับประเทศ หรือการเตรียมประชากรที่มีคุณภาพให้กับประเทศ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาระบบวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่า พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัยตลอดถึงการแต่งวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม พ.ศ. 2456 ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นี้ครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนของวิชาธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้นๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วเพียง 2 ปีแรก ก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยความสะดวกแก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมา จึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุสามเณรทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัธยม คือ มีพรรษาเกิน 5 แต่ไม่ถึง 10 และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษา 10 ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้ ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก

ธรรมนี้ มีพระพรหมมุนี (พรหมคฤตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถทรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดีทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2544)

2. การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแต่เดิมนั้น เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล โดยถือว่าเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาที่เรียกว่า ธุระ ซึ่งมี 2 ประการ (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.9), 2548: 2) คือ 1) คันถธุระ ได้แก่ ธุระฝ่ายพระคัมภีร์ คือ การศึกษาหลักพระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า 2) วิปัสสนาธุระ ได้แก่ ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วย อันเป็นเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดจิตใจของคนให้สะอาดปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง ซึ่งการศึกษาของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาดังกล่าว ประกอบด้วยหลักใหญ่แล้วมี 3 ประการ (กองธรรมธรรมสนามหลวง, 2548: 36-37)

1) ปรียัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การเรียนพระวินัยให้ความรู้เป็นพื้นฐานแจ่มแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์นั้นมีอะไรบ้าง ถ้าจะน้อมเอาพระธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น นับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติและปฏิเวธ

2) ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในทางทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือ นามาประพฤติปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา ใจ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ นำหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะตน

3) ปฏิเวธ ได้แก่ การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติจนได้รับผลการปฏิบัติมาเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ได้รับรู้และปฏิบัติตาม เป็นขั้นที่แสดงถึงผลของการปฏิบัติธรรม บุคคลที่มีหน้าที่ในการดำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนานั้น คือ พุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546: 8) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุ และสามเณร นับว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะหน้าที่หลักของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุลความพ้นทุกข์ของตนเอง การสั่งสอนธรรมเพื่อให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และการประยุกต์ธรรมเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นทุกข์ในชีวิตประจำวัน (ภัทรพร สิริกาญจน, 2539: 81) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ (มาณี ไชยธีรานันต์ศิริ และคณะ, 2542: 4) ที่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามบริบทของพระพุทธศาสนา

ว่ามีหน้าที่หลัก คือ การอบรมตน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ที่องค์กรสงฆ์กำหนดไว้ 5 ประการ คือ การศึกษาพระพุทธศาสนา การปกครองสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสอน การสร้างสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาของพระสงฆ์เป็นพื้นฐานและมีส่วนส่งเสริมการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ในด้านต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อความเจริญมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่สำคัญต่อสังคมไทย ตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งนี้เพราะการศึกษาของคนไทยมีความสัมพันธ์กับสถาบันวัดและพระสงฆ์ตลอดมา วัดจึงเป็นศูนย์กลางการศึกษาของชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้สอนวิชาการต่างๆ อบรมศีลธรรมจรรยาให้กับกุลบุตรไทย ในอดีตชายไทยทุกคนมีประเพณีว่าควรได้บวชเรียนก่อนมีครอบครัว ซึ่งการบวชเรียนนั้นมีความหมายว่า เข้ามาถือเพศบรรพชิตในพระพุทธศาสนาและศึกษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า โดยการศึกษาจากพระไตรปิฎก อันประกอบด้วยพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ซึ่งเรียกว่า ศึกษาพระปริยัติธรรม นอกจากนี้ วัดไม่เพียงเป็นแหล่งความรู้ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงศาสตร์แขนงต่างๆ อีกด้วย ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีโอกาสดำเนินการศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สาขาอื่นๆ เป็นการเรียนรู้สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันจะช่วยให้พระสงฆ์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมในภาวะของเพศบรรพชิตได้ (สมชาย ไมตรี, 2539: 19-20)

สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ (กรมการศาสนา, 2526: 453-467) พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

สมัยสุโขทัย การศึกษาในสมัยนี้ เป็นการศึกษจากพระไตรปิฎกแยกออกเป็นตอนๆ คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมเป็นลำดับไป นอกจากนี้ยังมีศิลปะศาสตร์สาขาต่างๆ อีกหลายแขนงโดยมีพระมหาเถระ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิต เป็นครูผู้สอน สำหรับสถานที่ศึกษา ได้แก่ วัดและวัง บุตรหลานของขุนนางและราษฎรทั่วไปจะเรียนที่วัด ส่วนวังจะเป็นที่ศึกษาของเจ้านาย บุตรหลานข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และพระสงฆ์เท่านั้น ในด้านการบริหารจัดการนั้นจะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ทั้งด้านการจัดหาสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน และการจัดหาครูผู้สอน ส่วนด้านการวัดผล การศึกษายังไม่มีระบบการวัดที่แน่นอน มักจะวัดจากความทรงจำและความสามารถเป็นพื้น ผู้จบการศึกษาจะได้รับการยกย่องให้เป็นบัณฑิต

สมัยอยุธยา การบริหารการศึกษาในยุคต้นๆ ไม่มีอะไรแตกต่างจากสมัยสุโขทัย จนกระทั่งในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์โปรดให้คณะสงฆ์รับภาระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง มีการกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และกำหนดฐานะของผู้สอบได้ไว้เป็นการแน่นอน และกำหนดเอาพระบรมมหาราชวังเป็น

สถานที่เรียนหลัก ส่วนวัดต่างๆ เป็นแหล่งเรียนย่อย โดยมีพระองค์เองบ้าง ราชบัณฑิตบ้าง พระมหาเถระบ้าง เป็นครูผู้สอน ขบวนการเรียนการสอน กำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือเรียน การวัดผลและประเมินผลการเรียน ใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย 3 ท่าน โดยการสอบวัดผลแต่ละระดับชั้น กำหนด 3 ปี ต่อครั้ง ผู้สอบได้จะยกว่า “มหาบาเรียน” โดยแบ่งชั้นเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นบาเรียนตรี บาเรียนโท และบาเรียนเอก

สมัยธนบุรี ไม่ปรากฏว่ามีการสอบปริยัติธรรมแต่อย่างใด เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในช่วงทำศึกสงครามตลอด พระมหาบาเรียนจึงไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์ช่วงนี้ แต่เป็นที่แน่นอนว่าพระภิกษุสามเณรยังต้องศึกษาพระปริยัติธรรมและแสวงหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนาตามหน้าที่อย่างมิได้บกพร่อง

สมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 7 ระบบการจัดการศึกษา ยังคงมีรูปแบบคล้ายสมัยอยุธยาตอนปลาย ทั้งด้านสถานที่เรียน ครูผู้สอน แต่ได้มีการแก้ไขหลักสูตรการเรียนการสอนและการสอบใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยจัดแบ่งหลักสูตรให้กว้างออกไปเป็น 9 ชั้น คือ ชั้นประโยค 1 ถึงชั้นประโยค 9 พร้อมทั้งจัดให้มีผู้รับผิดชอบเป็นสัดส่วน และเปลี่ยนระบบการสอบจากปากเปล่าเป็นสอบด้วยข้อเขียน ในสมัยรัชกาลที่ 7 โดยใช้คัมภีร์ประเภทอรรถกถาและฎีกา มาเป็นแบบเรียนและแบบสอบแทนพระไตรปิฎก และในปี พ.ศ.2454 คณะสงฆ์ได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นควบคู่กับแผนกบาลีจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

3. การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่โบราณกาล ปวงชนชาวไทย มากกว่าร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ตามโบราณราชประเพณี พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานชีวิตจิตใจ และเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย จึงมีอิทธิพลต่อคนไทยรอบด้าน (พื้นดอกบัว, 2542: 53) จนเกิดธรรมเนียมปฏิบัติ เช่นชายไทยทุกคนมีประเพณีว่า ควรได้บวชเรียนก่อนมีครอบครัว การบวชเรียนมีความหมายอยู่ในตัวเอง แล้วว่า เป็นการเข้าถือเพศเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา และศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเรียกว่าศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นการจัดการโดยใช้สถานในวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา มีพระสงฆ์เป็นผู้สอน ประชาชนและลูกหลานของชาวบ้านสามารถรู้หนังสือ และมีบทบาทในการสอนประชาชนต่อไป (จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2545: 172)

การศึกษาพระปริยัติธรรมที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คันถุระ เป็นหน้าที่ของ พระอุปัชฌาย์จะต้องสั่งสอนแก่ สัทธวิหาริก และอันเตวาสิกของตน เพราะว่าพระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนผู้ค้ำประกันตัวผู้บวชต่อที่ประชุมสงฆ์ ว่ามีคุณสมบัติครบถ้วนหรือไม่อย่างไร และเมื่ออุปสมบทให้แล้ว ได้มีการอบรมข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ที่อุปัชฌาย์และสัทธวิหาริกพึงปฏิบัติต่อกันคือเหมือนพ่อปกครองลูก ใช้ระบบเคารพกันตามลำดับอาวุโส (วิ.ม. (บาลี) 4/32/27, วิ.ม. (ไทย) 4/32/42.) เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ ความสามารถ ตามเกณฑ์ที่กำหนด ได้ดำรงคงอยู่ในพระพุทธศาสนาด้วยดี เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปอย่างถูกต้อง คือ ชั้นปริยัติ ชั้นปฏิบัติ และชั้นปฏิเวธ (ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) 1/1/740.) ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ เรียกว่า วิชาการพระพุทธศาสนา เป็นไปตามพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ.2527 มีคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์มีหน้าที่กำหนดนโยบาย และกำกับดูแลวิชาการพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร วิชาการพระพุทธศาสนา หมายความว่า วิชาการซึ่งจัดให้พระภิกษุสามเณรศึกษาตามหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งดังต่อไปนี้

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีองค์กรและคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรการปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการอธิบดีกรรมการศาสนา เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง กรรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

2. แม่กองธรรมสนามหลวง มีบทบาทหน้าที่ ดำเนินการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี และมีหน้าที่ในการออกข้อสอบธรรมสนามหลวงในทุกระดับชั้นของแต่ละปี

3. เจ้าคณะภาค มีบทบาทหน้าที่ ดำเนินการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดี

งาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

4. เจ้าคณะจังหวัด มีบทบาทหน้าที่ ดำเนินการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

5. เจ้าคณะอำเภอ มีบทบาทหน้าที่ ดำเนินการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

6. เจ้าคณะตำบล มีบทบาทหน้าที่ ดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

7. เจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักเรียน มีบทบาทหน้าที่ ดำเนินการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2546: ออนไลน์)

การควบคุมการศาสนศึกษา ได้แก่ การที่เจ้าคณะหรือผู้ที่เป็นภาระกำกับดูแลการศาสนศึกษาที่เจ้าอาวาสจัดขึ้น เพื่อเป็นไปตามระเบียบแบบแผนและมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. คณะกรรมการฝ่ายศาสนศึกษา
2. แม่กองธรรมสนามหลวง
3. แม่กองธรรมสนามหลวง
4. เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น

การส่งเสริมการศาสนศึกษา ได้แก่ การที่เจ้าคณะเป็นภาระช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือแก่สำนักศาสนศึกษาที่เจ้าอาวาสจัดขึ้น เพื่อให้การศาสนศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เจ้าคณะต้องส่งเสริมตามควรแก่เหตุ ดังนี้

1. ช่วยแก้ไขปัญหาซึ่งเกิดขึ้น
2. ช่วยส่งเสริมฐานะของสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน
3. ช่วยส่งเสริมฐานะผู้บริหารการศาสนศึกษาในทุกสำนักตามสมควร
4. ช่วยแนะนำการจัดงบประมาณอุดหนุนให้ได้รับตามสมควร
5. ช่วยเกื้อกูลอุดหนุนโดยประการอื่นอันเหมาะสม
6. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้สอบเปรียญธรรมประโยคต่างๆ ได้
7. ส่งเสริมให้พระเปรียญได้เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามสมควร

การจัดสายงาน หน่วยงานและหน้าที่ความรับผิดชอบนั้น กรมการศาสนาระบุว่าสำนักเรียนพระปริยัติธรรมเป็นองค์การในสังคมเกิดขึ้นจากความต้องการและความจำเป็นของสังคม สำนักเรียนพระปริยัติธรรมจะต้องดำเนินการบริการ เพื่อรักษาประโยชน์ของพระพุทธศาสนาและบุคลากรนักเรียน และชุมชน ดังนั้น การจัดสายงานและหน่วยงานในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม จึงสอดคล้องกับหลักการดังกล่าวข้างต้น ซึ่งอาจจัดเป็นรูปจำลองได้ดังนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วยเจ้าอาวาสเป็นประธาน รองประธาน รองเจ้าอาวาส หัวหน้าหมวดวิชา ครู อาจารย์ เป็นกรรมการ มีเลขานุการเจ้าอาวาสเป็นเลขานุการ คณะกรรมการที่ปรึกษามีหน้าที่และความรับผิดชอบในการให้คำปรึกษาแก่ครูใหญ่ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมตามที่หาหรือ

ฝ่ายวิชาการ ประกอบด้วย อาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่สำนักเรียนพระปริยัติธรรม หัวหน้าหมวดวิชาและครูอาจารย์ เป็นผู้ร่วมงาน มีหน้าที่และความรับผิดชอบดำเนินการจัดการเรียนการสอนและประเมินผลตามหลักสูตร

ฝ่ายธุรการ ประกอบด้วย รองเจ้าอาวาสหรือครู อาจารย์ฝ่ายเลขานุการดำเนินงานเกี่ยวกับงานสารบรรณ การเงิน ทะเบียน และบุคลากร เจ้าหน้าที่อื่นๆ เป็นผู้ร่วมงาน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการสนับสนุนและส่งเสริมงานของฝ่ายวิชาการ และฝ่ายอื่นๆ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดีอีกส่วนหนึ่ง

ฝ่ายการปกครอง ประกอบด้วยเจ้าอาวาสหรือครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ฝ่ายปกครองจัดให้มีหัวหน้าสภานักเรียนและงานแนะแนวเป็นผู้ร่วมงาน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการสนับสนุนส่งเสริมและควบคุมดูแลการดำเนินการของสภานักเรียน และจัดกิจกรรมแนะแนวให้ดำเนินการตามกฎระเบียบข้อบังคับและพระธรรมวินัย

ฝ่ายบริการ ประกอบด้วยรองเจ้าอาวาสหรือครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ฝ่ายบริการมีหัวหน้างานห้องสมุด งานโสตทัศนศึกษา งานพยาบาล และงานกิจกรรมต่างๆ เป็นผู้ร่วมงานมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดบริการห้องสมุด จัดบริการทางโสตทัศนศึกษาให้แก่ครู อาจารย์ และนักเรียน ในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม จัดบริการสนับสนุนในงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันทั้งแผนกธรรมและบาลี มีองค์กรและคณะกรรมการดังต่อไปนี้ คือ มหาเถรสมาคมซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ มีกองธรรมสนามหลวง แม่กองบาลีสนามหลวง เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักเรียน ซึ่งแต่ละองค์กรมีบทบาทหน้าที่ ดำเนินการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมในด้าน การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

4. พุทธวิธีการจัดการศาสนศึกษา

4.1 การจัดการศึกษาก่อนสมัยพุทธกาล

การศึกษาเป็นกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่ถูกกำหนดโดยหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับชีวิต โลกและสังคม การศึกษาที่เกิดขึ้นจึงถือว่าเป็นผลผลิตที่มาจากภูมิปัญญาของแต่ละวัฒนธรรมที่สั่งสมและสร้างสรรค์ขึ้นมาจากประสบการณ์ของแต่ละวัฒนธรรม การจัดการศึกษาในอดีตนั้น ระบบการสอนของพราหมณ์นั้นว่าเก่าแก่ที่สุดตั้งแต่สมัยพระเวทจนถึงสมัยปัจจุบันวิธีการศึกษานั้นครูสอนกลุ่มลูกศิษย์ในบ้านของครูเอง (เอส. ดัตต์ แพล โดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, 2543: 1) มีการกำหนดการศึกษาภาคบังคับ กล่าวคือประชาชนที่อยู่ในวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์จะต้องส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในสถานศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่งของวรรณะพราหมณ์คนทั่วไปเคารพนับถือพราหมณ์เพราะถือว่าพราหมณ์เป็นตัวแทนของพระเจ้า เนื่องจากในยุคนั้นพราหมณ์เป็นผู้มีอำนาจในการประกอบพิธีกรรม จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน และยึดถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเสมือนตัวแทนของพระเจ้า เป็นกวีที่ได้รับการดลบันดาลจากเทพเจ้าให้แต่งบทสวดพระเวท (Monier Williams, 1920: 226)

แต่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีการระบุว่า ฤๅษีคโบริธเป็นผู้แต่งคัมภีร์พระเวทและเป็นปฐมอาจารย์และบูรพาจารย์ผู้สอนคัมภีร์พระเวทให้แก่พราหมณ์ ซึ่งยึดถือเป็นแหล่งอันสูงสุดในการพิจารณาตัดสินปัญหาในทางปรัชญาและศาสนา เป็นลักษณะรับการ

ถ่ายทอดมาโดยตรง แล้วนำมาเผยแพร่ด้วยการท่องจำแบบปากเปล่าในเฉพาะหมู่ของพวกเขา พรหมณ์ ความรู้เช่นนี้จะเรียนกันเฉพาะหมู่ของบุคคลที่เลือกสรรแล้ว จนเกิดการพัฒนากิจที่เรียกว่า มุขปาฐะ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2553: 788) หมายถึง การสวด สาธยาย บอกล่าว เล่าเรียน สืบทอดกันมาด้วยปากต่อปากโดยตรง เป็นวิธีครั้งโบราณในการรักษาคัมภีร์ให้เที่ยงตรงแม่นยำ ท่องจากกันมาด้วยปากเปล่า ไม่ได้เขียนไว้ เรื่องที่เล่าต่อกันมา ที่จะต้องถ่ายทอดจากปากสู่ปาก ซึ่งเป็นการศึกษาจากพระพุทธรูปโดยตรงบ้าง จากพุทธสาวกบ้าง เป็นการจดจำต่อเนื่องกันมาในสมัยที่หนังสือหายาก

4.2 การจัดการศึกษาสมัยพุทธกาล

ระบบมุขปาฐะเป็นการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดในสมัยอดีต เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพรหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที เช่น คำสอนเรื่องอัตตาหรือตัวตนที่กล่าวถึงความเป็นอมตะ มีอิสระจากความชั่วร้ายไม่อยู่ภายใต้การจำกัดของอายุ (Chandradhar Sharma, 1991: 19) แต่พยายามให้กลมกลืนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดั่งใจพระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดั่งใจเป็นของสากลโดยธรรมชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552: 8) คำสอนที่ยังไม่ดีพระองค์ก็ปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างมีเหตุผล สิ่งที่ดั่งใจพระองค์ทรงยกย่อง (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2544: 38) เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพรหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ขึ้นแทนที่และเผยแพร่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์คือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ 4 ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมที่ด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงมากที่สุด

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระสงฆ์สาวกเป็นประจำทุกวัน นอกจากนั้น พุทธกิจประจำวัน อีกประการหนึ่งคือ ทรงสอดส่องดูแลในสัตว์ที่พระองค์ควรไปแสดงธรรม เพื่อให้ผู้นั้นได้สำเร็จมรรคผล ตามควรแก่อุปนิสัย ของเวไนย

สัตว์นั้นๆ นอกจากพระภิกษุสงฆ์แล้ว บรรดาพุทธศาสนิกชน ก็พากันไปฟังธรรมจากพระพุทธรองค์โดยตรง ในตอนเย็นเป็นประจำทุกวัน พระภิกษุรูปใดหรือหมู่คณะใดฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า ซึ่งบางครั้งทรงแสดงแต่โดยย่อ ทำให้ยังเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง ก็พากันไปไต่ถามพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิให้อธิบายโดยพิสดารให้ฟัง เช่น พระสารีบุตร พระมหากัจจानะ หรือพระมหากัสสปะ เป็นต้น แล้วทรงจำไว้ เมื่อมีโอกาสก็กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระธรรมเทศนาเรื่องนั้น ๆ พระมหาเถระองค์นั้น ๆ ได้อธิบายโดยพิสดารเป็นอย่างไรนั้นๆ พระพุทธรองค์ที่ทรงรับรองว่าคำอธิบายนั้นถูกต้อง แม้พระองค์จะอธิบายอย่างนั้น การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้านี้เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อรักษาพุทธวจนะ ให้ดำรงอยู่พระพุทธเจ้าใช้ ภาษามคธ หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า ภาษาบาลี ในการแสดงพระธรรมเทศนาเนื่องจากเป็นภาษาที่คนทั่วไป ใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรูสึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤตทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง (วิ.จ. (ไทย) 7/285/71.)

4.3 การจัดการศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา 15 ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธี การดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ 9 ประการคือ (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2548: 41)

1. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
2. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
4. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
5. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
6. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
7. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
8. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

9. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา 37 ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” (กนก แสสนประเสริฐ, 2549: 9) จึงเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2528 ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

1. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

2. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด

3. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย

โดยหลักการแล้วแบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกบาลี 1 แผนกธรรม 1 การจัดการศาสนศึกษานับเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งของคณะสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ผู้รักษาพระธรรมวินัยดีเยี่ยมเป็นศรีของพระศาสนาและเป็นกำลังในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ การจัดการศาสนศึกษาควรจะมีองค์ประกอบ 5 อย่าง (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2548: 101) ดังนี้

1. หลักการ หมายถึง ควรเป็นระบบและหลักสูตรเฉพาะเพื่อการพระศาสนา มีความดีงามในตัวอย่างสมบูรณ์แบบเป็นหลักการอันดีงามสำหรับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา

2. วิธีการ หมายถึง วิธีดำเนินกิจการต่างๆ ในการศาสนศึกษา เช่น การเรียนการสอนการวัดผล การรับรองฐานะและการจัดการอื่นๆ เพื่อให้การศาสนศึกษา มีความเจริญก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพเป็นไปตามจารีตประเพณีอันดีงามแต่อดีต

3. ปฏิบัติการ หมายถึง เจ้าสำนัก ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้แบกภาระการศาสนศึกษา ควรเห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ ปฏิบัติภารกิจส่วนนี้ด้วยกตัญญูทศเวทิตาธรรมมุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

4. อุปการ หมายถึง การอุปถัมภ์บำรุงการศาสนศึกษานี้ องค์พระมหากษัตริย์ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงนับได้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์อย่างสูง แต่การที่ทรงอุปถัมภ์ด้วยงบประมาณอุดหนุนผ่านทางเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นทุนอุดหนุนที่น้อยกว่าการศึกษาประเภทอื่นๆ ถึงแม้จะได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนทั่วไปก็เป็นส่วนน้อยไม่เพียงพอแก่การจัดการจึงเป็นเหตุให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความยากลำบาก

5. สิทธิการ หมายถึง การติดตามผลงาน การควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาโดยตรงให้แก่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นดั่งนั้น องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ 3 ประการได้ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาส และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหาหากคือการจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

5. บทสรุป

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแต่เดิมนั้น เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล โดยถือว่าเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาที่เรียกว่า ธุระ ซึ่งมี 2 ประการ คือ 1. คันถธุระ ได้แก่ ธุระฝ่ายพระคัมภีร์ คือ การศึกษาหลักพระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า 2. วิปัสสนาธุระ ได้แก่ ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา ซึ่งรวมทั้งสมถะด้วย อันเป็นเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดจิตใจของคนให้สะอาดปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง ซึ่งการศึกษาของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาดังกล่าว ประกอบด้วยหลักใหญ่แล้วมี 3 ประการ 1) ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การเรียนพระวินัยให้ความรู้เป็นพื้นฐานแจ่มแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์นั้นมิใช่อย่างถ้าจะน้อมเอาพระธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น นับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติและปฏิเวธ 2) ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในทางทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือ นามาประพฤติปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา ใจ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ นำหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะตน 3) ปฏิเวธ ได้แก่ การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติจนได้รับผลการปฏิบัติมาเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ได้รับรู้และปฏิบัติตาม เป็นขั้นที่แสดงถึงผลของการปฏิบัติธรรม บุคคลที่มีหน้าที่ในการดำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนานั้น คือ พุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุ และสามเณร นับว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะหน้าที่หลักของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุความพ้นทุกข์ของตนเอง การสั่งสอนธรรมเพื่อให้อื่นพ้นทุกข์ และการประยุกต์ธรรมเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นทุกข์ ดังนั้น การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่ง

ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา 15 ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธี การดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่ามี วัตถุประสงค์ 9 ประการ คือ 1) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ 2) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ 3) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา 4) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา 5) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา 6) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา 7) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา 8) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 9) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

- กนก แสนประเสริฐ. (2549). *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2556) *ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 2*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กองธรรมธรมสนามหลวง. (2548). *การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม*. กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2545). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2553) *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ์). (2548). *วิปัสสนากรรมฐาน*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2548). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

- พิน ดอกบัว. (2542). *พระพุทธศาสนากับคนไทย*. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ. (2542). *บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพมหานคร: เอส แอนด์ จี กราฟฟิค.
- สมชาย ไมตรี. (2539). “การศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- สมศักดิ์ บุญปู. (2552). *การพัฒนาการศึกษาสงฆ์*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: นวสารนการพิมพ์.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (2544). *เรื่องสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2544*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- เสถียร โปธินันทะ. (2544). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์ บุ๊คส์.
- เอส. ดัตต์. (2543). *การศึกษาในพระพุทธศาสนา*. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Chandradhar Sharma. (1991). *A Critical Survey of Indian Philosophy*. 8th ed. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Monier Williams. (1920). *A Sanskrit English Dictionary*. Revised edition. USA: Oxford University Press.

คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนไทย The Value of Chanting for Thai Buddhists

กิริติ กมลประเทืองกร *

Kirati Kamolpratuengkorn

บทคัดย่อ

การสวดมนต์ของพุทธศาสนิกชนไทยนั้น มีมาตั้งแต่ครั้งในสมัยพุทธกาล หรืออีกนัยหนึ่งคือคาถาประกอบพิธีกรรม เพื่อความทรงจำพระเวทหรือเพื่อเป็นสิริมงคล ในขั้นต้น สวดสาธยายเพื่อความทรงจำพระพุทธรูปเท่านั้น เมื่อชาวบ้านได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายก็พากันอนุโมทนาและยินดี จึงได้ถือกันว่าการได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายเช่นนั้น เป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง ในสมัยโบราณยังไม่มีคัมภีร์ที่จะได้จดจารึก จึงต้องท่องจำกันด้วยวาจาต่อกันมา จำหลักคำสอนที่เรียกว่า มุขปาฐะ คือการท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปาก เมื่อมีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว พระสงฆ์ก็ใช้สวดสาธยายพระพุทธรูปนั้นตามสมควรแก่เหตุการณ์ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน จะต้องปฏิบัติโดยการสวดมนต์ได้อย่างถูกต้อง จึงจะถือว่าเป็นชาวพุทธอย่างแท้จริง และเชื่อกันว่าการสวดมนต์ก็คือคำศักดิ์สิทธิ์ที่พระสงฆ์คัดเลือกมาจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นพุทธพจน์ จึงได้เรียกว่า “พุทธมนต์” มาจนถึงปัจจุบันนี้

คำสำคัญ: คุณค่าของการสวดมนต์, พระพุทธศาสนา, พุทธศาสนิกชนไทย

Abstract

The chanting of Thai Buddhists had prayed since in the contemporary Buddha, or it was witchcraft of rituals to make the Vedas or the prosperity. Initially, recite chanting to the memory of the Buddha's word only, when people hear the monks chant recited took rejoice and be glad that hearing the monks chant recited such great prosperity. In ancient times, there was no evidence of writing the inscription and must only memorize each word to each other. The main teaching was called “oral

* อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม, E-mail: kirati319@hotmail.com

tradition” by memorizing until remembered with heart. When the event one occurred, the monks were chanting the Buddha recited the words as appropriate to the event. Currently, it was a part of the Buddhist way of life, and must abide by the praying correctly to qualify as a true Buddhist. It was believed that prayer was a holy priest chosen from the Buddhist scriptures and it was called “Buddhist mantra” until this day.

Keyword: Value of Chanting, Buddhism, Thai Buddhists

บทนำ

ศาสนาทุกศาสนานั้น ได้มีการสวดมนต์หรือคาถาประกอบพิธีกรรมต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล ในศาสนาพราหมณ์ก็นิยมสวด ที่เรียกกันว่า สาธยายมนต์ หรือรำยมนต์ เพื่อความทรงจำพระเวทหรือเพื่อเป็นสิริมงคล ซึ่งในพระพุทธศาสนาก็มีการสวดสาธยายเช่นเดียวกัน ในขั้นต้นสวดสาธยายเพื่อความทรงจำพระพุทธรวณะ เมื่อชาวบ้านได้ยिनพระสงฆ์สวดสาธยายก็พากันอนุโมทนา และได้ถือกันว่าการได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายเช่นนั้นเป็นสิริมงคล สมัยนั้นยังไม่มีคัมภีร์ที่จะจดจำคำสวดมนต์ต่างๆ เอาไว้ จะต้องท่องจำกันด้วยวาจาต่อๆ กัน เพื่อจดจำหลักคำสอนที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” ก็คือ การท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปาก เมื่อมีเหตุการณ์อย่างใดเกิดขึ้น พระสงฆ์ก็สวดมนต์ต่างๆ ตามสมควรแก่เหตุการณ์

มีเรื่องเล่าในวรรณคดีบาลีว่า เมื่อครั้งคราวที่เมืองเวสาลีได้เกิดโรคระบาดทำให้คนและสัตว์ล้มตายเป็นจำนวนมาก พระอานนท์ได้ไปยังที่แห่งนั้นแล้วสวดมนต์รัตนสูตร โรคระบาดดังกล่าวก็ระงับไป เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงประชวร ก็ได้โปรดให้พระจุนทเถระสวดมนต์โพชฌงค์ปริตรถวาย และครั้งเมื่อภิกษุทั้งหลายไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่า ก็ถูกพวกอมนุษย์มารบกวน จึงได้กลับมาเฝ้ากราบทูลพระผู้มีพระภาค พระองค์โปรดให้สวดมนต์กรณียเมตตสูตร แล้วให้อยู่ในป่าต่อไป ปรากฏว่าภัยเหล่านั้นก็ไม่มีเกิดขึ้นอีก แต่อย่างใดเลย

เมื่อเวลาผ่านไป พระพุทธศาสนาก็ได้มีวิวัฒนาการและเผยแผ่ไปยังนานาประเทศตามกาลสมัย แต่วัฒนธรรมด้านการสวดมนต์ที่เป็นธรรมเนียมนั้น ก็ได้มีการสืบทอดเรื่อยมาควบคู่ไปกับการธำรงรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ได้โดยการสืบทอดกันมาด้วยการสวดเพื่อท่องจำหลักคำสอน ที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” คือ การท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปาก ในเชิงมุขปาฐะและบางส่วนก็ได้กลายมาเป็นบทสวดที่มุ่งจะก่อให้เกิดอานุภาพ ดังจะเห็นได้จากผลงานของพระอรรถกถาจารย์ (ลังกา) ในยุคหลังที่ได้บันทึกเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับบท

สวดมนต์ที่พระสงฆ์ อุบาสก และอุบาสิกา สมัยนั้นนิยมสวดสาธยาย คือ “พระปริตร” ในเมื่อสมัยพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ลังกา ได้มีความพยายามโดยเฉพาะจากฝ่ายคฤหัสถ์ที่อาราธนาพระสงฆ์ให้สวดมนต์เพื่ออวยชัยให้พร โดยเลือกเฉพาะบทสวดที่เป็นการให้ศีลให้พรและเพิ่มสวัสดิมงคลให้แก่ผู้ฟัง จึงเกิดมีประเพณีการสวดพระปริตรขึ้นในลังกาสสมัยโบราณ

ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนไทย จึงสมควรอย่างยิ่งที่คนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสวดมนต์เป็นขั้นพื้นฐาน เพราะวิถีชีวิตในปัจจุบันถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตแบบชาวพุทธส่วนหนึ่ง พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติโดยการสวดมนต์ได้ถูกต้องจึงจะถือว่าเป็นชาวพุทธอย่างแท้จริง และการสวดมนต์นั้นก็คือคำศักดิ์สิทธิ์ที่พระสงฆ์คัดเลือกมาจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นพระพุทฺทพจน์ จึงเรียกกันว่า “พระพุทฺทมนต์” หมายถึง คำศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้า ที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระองค์มีสมาธิจิตอันแน่วแน่ได้สวดพร้อมๆ กัน เพื่อให้มีความสัมฤทธิ์ตามความหมายแห่งถ้อยคำ ซึ่งพุทฺทพจน์ที่นำมาสวด มีความมุ่งหมายของการสวดพระปริตรเป็นคำที่อุบาสกอุบาสิกาในประเทศไทยปัจจุบัน ได้สวดเพื่อให้เป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อได้สมบัติทั้งหลายทั้งปวง และเพื่อขจัดทุกข์ภัยโรครทั้งหลายทั้งปวง นั่นเอง

วัตถุประสงค์ของการสวดมนต์

คำว่า “สวดมนต์” มี 2 คำ คือ “สวด” กับ “มนต์” คำว่า “สวด” ได้แก่ การท่องบ่นหรือสาธยายคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) การสวดธรรม เพื่อรักษาพระศาสนา และ (2) การสวดพระปริตร เพื่อคุ้มครองป้องกันอันตราย โดยจะเป็นวิธีการที่พระภิกษุทั้งหลายสวดเองหรือผู้อื่นสวดให้ฟังก็ได้ มีดังนี้ (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2514: 207)

1. การสวดธรรม เพื่อรักษาพระศาสนา ซึ่งเริ่มจากการสวดพระปาติโมกข์ เพื่อสอบทานพระบัญญัติของภิกษุทั้งหลายในวันอุโบสถ จากนั้นการสวดจะเป็นไปในลักษณะแสดงธรรม สอนธรรม และการท่องจำพระสูตร ที่พระภิกษุซึ่งเป็นสาวกทั้งหลายปฏิบัติต่อกัน การสวดเหล่านี้จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติเกิดสมาธิตั้งนั้น คำว่า “สวด” หมายถึง การแสดง การสอน และสาธยาย คำว่า “ธรรม” คือ พระพุทฺทพจน์ เพื่อทรงจำให้ขึ้นใจด้วยตนเอง และเพื่อเผยแผ่คำสอนแก่ชนทั้งหลาย

การศึกษาเล่าเรียนพระพุทฺทพจน์ในครั้งสมัยพุทธกาลนั้น จะใช้วิธีเรียนแบบบอกปากต่อปากแล้วท่องจำสวดสาธยายต่อกันมา เรียกว่า “มุขปาฐะ” วิธีเล่าเรียนพระพุทฺทพจน์ที่เรียกว่ามุขปาฐะนี้ พระสาวกใช้มาตั้งแต่สมัยพระพุทฺทองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ โดย

แบ่งกันท่องเป็นคณะตามความถนัดของแต่ละบุคคล เบื้องต้นพระอุบาลีเถระทำหน้าที่ทรงจำพระวินัย พระอาณนทีเถระทรงจำพระสูตร และพระสารีบุตรเถระทรงจำพระอภิธรรม ภิกษุผู้ถนัดพระวินัยก็เรียนพระวินัยจากพระอุบาลีเถระ ผู้ถนัดพระสูตรก็เรียนพระสูตรต่อจากพระอาณนทีเถระ ผู้ถนัดพระอภิธรรมก็เรียนพระอภิธรรมต่อจากพระสารีบุตรเถระ แล้วก็ร่วมกันสวดสาธยายเป็นคณะ เพื่อสะดวกต่อการสวดสาธยายพระพุทธพจน์

นอกจากนั้น พระวินัยปิฎกยังระบุว่า ในอาวาสที่มีภิกษุจำพรรษาอยู่มากจะ ต้องให้มีภิกษุสวดปาฏิโมกข์ได้หนึ่งรูปเป็นอย่างน้อย หากไม่มีจะต้องขวนขวายส่งไปเรียนยังสำนักที่มีผู้สวดได้ หากไม่ทำเช่นนั้นแล้วก็จะปรับอาบัติแก่เจ้าอาวาส เพราะโทษที่ไม่ใส่ใจจะให้มีผู้ทรงจำปาฏิโมกข์ แสดงให้เห็นว่าสมัยพุทธกาลนั้น ได้มีการนำพระพุทธพจน์มาท่องบ่นสาธยายกันอย่างกว้างขวางแล้ว

2. การสวดพระปริตร ในครั้งพุทธกาลนั้น เป็นการบริกรรมหรือพรำบ่นภาวนา เฉพาะตัว เพื่อความคุ้มครองป้องกันตนเอง ดังปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายว่า เมื่อภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดมรณภาพ จึงมีพุทธานุญาติให้แผ่เมตตา ไปยังพญางูทั้ง 4 ตระกูล เพื่อเป็นการคุ้มครองป้องกันตนเอง ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกชาดก ว่า นกยูงทองคำทำพระปริตรคุ้มครองตนเอง ใช้คำว่าร้ายวิชาหรือร้ายวิหยามนต์หรือในอรรถกถา ได้กล่าวถึงวิธีสวดพระปริตรว่า เป็นการกล่าวบริกรรม ดังนั้นการสวดพระปริตรจึงเป็นลักษณะการกล่าวบริกรรมพรำบ่นและการกล่าวธรรม คำว่า “มนต์” คือ การศึกษาพิธีสวดมนต์สามารถสืบประวัติย้อนหลังแต่เดิมมา ได้ปรากฏในวรรณคดีบาลีของพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 เป็นต้นมา สามารถกล่าวได้ว่าได้รับการอุปถัมภ์อุดหนุนจากพระราชวงศ์แห่งประเทศศรีลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าปراجกรมพาหุ ที่ทรงอนุญาตให้มีการก่อสร้างหอสวดมนต์อันใหญ่โตมั่นคงแข็งแรงสำหรับประกอบพิธี

ในพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นช่วงที่สำคัญของพัฒนาการในพิธีกรรมการสวดพระปริตรนี้ ที่ค่อยๆ แพร่กระจายไปยังประเทศอื่นๆ จนกระทั่งได้เข้ามาสู่ประเทศไทย แล้วผสมผสานกับลักษณะต่างๆ จากขนบธรรมเนียมของชาวบ้าน หรือจากข้อปฏิบัติทางพิธีกรรมฝ่ายพราหมณ์ จนเป็นพิธีสวดมนต์ที่ปฏิบัติกันทั่วไปในประเทศ (ธรรมทาส พานิช, 2541: 50)

พัฒนาการของการสวดมนต์

การกำเนิดของการสวดมนต์ ได้แสดงถึงจุดเริ่มต้นของพิธีสวดมนต์ที่มีความหมายต่อพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ความเชื่อถือและศรัทธาของประชาชนนำไปสู่การปฏิบัติที่หลากหลาย ซึ่งพัฒนาการของพิธีสวดมนต์หลังจากพุทธปรินิพพาน มีข้อมูลใน

คัมภีร์ชั้นนอร์ธกถาและฎีกา ที่กล่าวถึงความแพร่หลายของพิธีสวดมนต์ในฐานะที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนา มีดังนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535: 491-492)

1. คัมภีร์พระวินัยปิฎกและสุตตันตปิฎก ซึ่ง “พระสูตร” ได้แก่ เมตตสูตร ชันธสูตร โมรสูตร อาฏานาถียสูตร โพชฌังคสูตร รัตนสูตร มังคลสูตร วัฏฏกสูตร ธชัคคสูตร อังคลิมาลสูตร ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกและสุตตันตปิฎก

2. คัมภีร์มิลินทปัญหา (พุทธศตวรรษที่ 5) ซึ่งท่านติปิฎกจูฬายเถระ ได้รวบรวมการปฐกวีชันษาของท่านพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์ บันทึกไว้เมื่อราวปี พ.ศ.500 ได้กล่าวถึง พระสูตร จำนวน 6 พระสูตร คือ รัตนสูตร ชันธสูตร โมรสูตร ธชัคคสูตร อาฏานาถียสูตร และอังคลิมาลสูตร ว่าเป็นพระพิธีสวดมนต์ที่พระพุทธรองค์ทรงรับรองและมีลินทปัญหา กล่าวถึงปัญหาอันเป็นที่สงสัยต่อความศักดิ์สิทธิ์ของอานุกาภาพพุทธรองค์ พิธีสวดมนต์ได้สร้างผลกระทบต่องสังคมในฐานะที่เป็นความเชื่ออันมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างสันติภาพและการคุ้มครองให้มีความมั่นคง ทั้งแก่ตนเองและสังคมได้อย่างไร ดังคำถามในมิลินทปัญหา 3 ประเด็น ที่สมเด็จพระเจ้ามิลินท์ ตรัสถาม คือ (1) พิธีสวดมนต์สามารถป้องกันความตายได้หรือไม่ (2) พิธีสวดมนต์มีประสิทธิภาพได้อย่างไร และ (3) พิธีสวดมนต์ใช้ได้ผลเมื่อใดและเมื่อใดที่ใช้ไม่ได้ผล

คำถามที่น่าสนใจนี้มีเหตุผลพอที่จะคาดได้ว่าพิธีสวดมนต์ได้กลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการรักษาและการป้องกัน ผู้ที่เชื่อถือตามเหตุผลต่างก็ยังคงมีข้อสงสัยต่อความสัมพันธ์ระหว่างพิธีสวดมนต์และกรรม ดังนั้น จึงมีคำถามว่าพิธีสวดมนต์สามารถจะขจัดความตายได้หรือไม่ และหากทำได้จะทำได้อย่างไร ผู้มีความสงสัยจึงได้พากันสืบค้นกลไกของการปฏิบัติงานของพิธีสวดมนต์ แต่ก็ดูเหมือนว่าคนผู้ซึ่งได้สวดมนต์นั้น จะได้รับผลตามความเชื่อในประสิทธิภาพของพิธีสวดมนต์อยู่บ้าง ผู้ที่ปรารถนาจะรู้ว่าภายใต้สถานการณ์เช่นใด พิธีสวดมนต์จึงมีผลและไม่มีผล การแสวงหาคำตอบพร้อมกับคำอธิบายทางประเพณีนิยมที่ได้ให้ไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพิธีสวดมนต์ได้กลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่ประกอบขึ้นในช่วงเวลาที่วิกฤติที่ผู้มีความต้องการพ้นจากความทุกข์ หรือที่กำลังประสบต่างๆ อยู่ก็ต้องการ ปัญหาทั้ง 3 ประการ ท่านนาคเสน จึงตอบไว้มีดังนี้ (1) พิธีสวดมนต์สามารถป้องกันความตายที่ยังไม่ถึงเวลาอันควรได้ เปรียบเหมือนข้าวต้นอ่อนต้องหมั่นรดน้ำ จึงจะงอกงามมีสีเขียวข่มู่มได้ (2) พิธีสวดมนต์ มีประสิทธิภาพได้ด้วยการสวดภาวนา ผู้สวดต้องไม่มีกรรมมาขัดขวาง ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นในชั้นสันดาน และต้องมีจิตเชื่อมั่นในประสิทธิภาพ และ (3) พิธีสวดมนต์ เปรียบเหมือนยา ที่มีประโยชน์ทั้งในการป้องกันและการรักษา ดังนั้น ในขณะที่อันตรายจะเกิดหรือไม่ ก็ใช้ได้ผล แต่จะใช้ไม่ได้ผลก็ต่อเมื่อบุคคลที่ใช้เป็นคนทุศีล

3. คัมภีร์วินยวินิจฉยะ ซึ่งคัมภีร์อรรถกถาวินัย ชื่อว่า วินยวินิจฉยะ โดยท่านพระพุทธรัตตเถระได้แต่งไว้เมื่อราวปี พ.ศ.900 แสดงหลักฐานว่า น้ำพุทมนต์และด้ายสายสิญจน์ถูกแจกจ่ายแก่ผู้ศรัทธาที่ทำการอ้อนวอนขอ พิธีกรรมนี้จะวางด้ายสายสิญจน์ลงจนชุ่มน้ำมนต์แล้วกล่าวว่า “ปริตโตทกสุดตานิ วุจเจเต เทถาติ เกนจิ, ซล หตเถน จาเลตวา มชชิตวา ปน สุตตกั, ทาทพพิ ภิกขุณา กตวา เตสเเเว จ สนตกั, อตตโน อุทกั เทส สุตตวา เทติ ทุกกภู”

เมื่อใครๆ ร้องขอว่า ขอท่านทั้งหลายจงให้น้ำมนต์และด้ายสายสิญจน์ทั้งหลาย ภิกษุพึงเอามือแกว่งน้ำขยำด้ายสายสิญจน์ ให้ส่วนที่เป็นของพวกเขาเท่านั้น ถ้าให้น้ำมนต์หรือด้ายสายสิญจน์อันเป็นส่วนของตนไป ต้องอาบัติทุกกฏ คัมภีร์วินยวินิจฉยนี้มีข้อสรุปที่สามารถกล่าวได้ว่า องค์ประกอบสำคัญอยู่ในพิธีสวดมนต์ ที่เป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่ในขณะนั้นคือ น้ำมนต์และสายสิญจน์ นำไปสู่คำตอบเกี่ยวกับการพัฒนาการของพิธีสวดมนต์ที่มีความมากมายขึ้น ดังมีในคัมภีร์อรรถกถาชื่อวินยวินิจฉยะนี้ กระเจิงหนีไปและภัยก็สงบระงับจากนั้นประชาชนก็ได้สร้างหอประชุมไว้ในเมือง เจิมด้วยน้ำหอมผูกฟ้าม่านไว้เบื้องบนประดับตกแต่งอย่างอลังการและจัดที่ประทับไว้สำหรับพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงประทับนั่งบนอาสนะแล้ว เหล่าภิกษุ ราชวงศ์ และประชาชนทั่วไป ก็เลือกนั่งตามสมควร ท้าวสักกะเทวราชเสด็จมาถึงที่ประชุมพร้อมด้วยเหล่าเทวดาผู้ติดตามมา พระอานนทก็เข้าร่วมการประชุมนี้ด้วยพร้อมกับคณะพ่อน้ำพื้นเมือง หลังจากปกป้องรักษาเมืองให้ปลอดภัยด้วยการสวดรัตนสูตรนี้เป็นเวลา 7 วันต่อเนื่องกัน พระองค์ทรงอนุญาตให้ทำพิธีสวดมนต์เพื่อป้องกันภัยพิบัติเช่นนี้ในอนาคตกาล โดยใช้เครื่องมือประกอบพิธีกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญที่สังเกตได้ในเรื่องนี้คือ น้ำมนต์และห้องประชุมอันประดับประดาแล้วอันมีฟ้าม่านผูกไว้และมีการสวดต่อเนื่องกันเป็นเวลา 7 วัน

4. คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา (อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท)

ท่านพระพุทธโฆสเถระแต่งไว้ เมื่อราวปี พ.ศ.972-1000 ได้พรรณนาอธิบายความพระสูตรของคัมภีร์ขุททกนิกาย ก็เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่กล่าวถึงพัฒนาการของพิธีสวดมนต์ โดยบันทึกไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุบายเพื่อป้องกันความตายอันยังไม่สมควรแก่อายุของบุตรของพราหมณ์คนหนึ่ง พระองค์ทรงวางอุบายให้พราหมณ์สร้างมณฑปไว้ตรงทางเข้าบ้าน แล้วตั้งที่นั่งเล็กๆ ตรงกลางมณฑป จัดที่นั่ง 8 ที่ หรือ 16 ที่ ไว้รอบๆ นิมนต์ภิกษุมานั่งบนอาสนะเหล่านั้น และทำพิธีสวดมนต์เป็นเวลาต่อเนื่อง 7 วัน หลังจากที่ตั้งเตรียมการทั้งหมดตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้าแล้วจะให้เด็กนั่งลงที่นั่งตรงกลาง พระภิกษุนั่งรอบๆ เด็ก และสวดพิธีสวดมนต์เป็นเวลา 7 วัน 7 คืน โดยไม่มีการหยุดพัก ในคืนที่ 7 พระพุทธองค์ก็ทรงเข้าร่วมการสวดด้วย ยักษ์ชื่อว่าอวรุทธกะ มาที่บ้านหวังจะจับเด็กไปก็จะได้โอกาส เพราะขณะนั้นพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายกำลังทำ

พิธีสวดมนต์อยู่ จากนั้นยักษ์ก็จากไป เด็กจึงปลอดภัย มีชีวิตอยู่สุขสำราญยืนยาวนาน และได้ชื่อว่า “อายุวัฒนกุมาร” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2506: 115)

5. คัมภีร์สมังคลวิลาสินี (อรรถกถาที่ขนิทาย)

เป็นคัมภีร์ที่ท่านพระพุทธโฆสเถระ แต่งในราวปี พ.ศ.972-1000 มีข้อความตอนพรรณนาอาฏานาถวิสุทธิสูตรที่บรรยายภาพของพิธีสวดมนต์ อันเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญยิ่งในการสวดมนต์ มีดังนี้ “ข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการทำพิธีสวดมนต์ อาฏานาถวิสุทธิสูตรไม่ควรนำมาสวดก่อนเมตตสูตร ฐัคคสูตร และรัตนสูตรเหล่านี้ ฟังนำมาสวดเป็นเวลา 7 วัน หลังจากนั้นถ้าปีศาจได้ปลดปล่อยผู้เคราะห์ร้ายแล้วก็เป็นการดี หากยังไม่ปล่อยจึงค่อยสวดอาฏานาถวิสุทธิสูตร ภิกษุซึ่งสวดอาฏานาถวิสุทธิสูตรไม่ควรฉันอาหารทำด้วยแป้งหรือเนื้อ และไม่ควรออาศัยในป่าช้า เพราะปีศาจ (อมนุษย์) อาจมีโอกาสร้ายได้ สถานที่สำหรับพิธีสวดมนต์ควรทำให้สะอาดโดยการฉาบทาด้วยมูลวัว อาสนะอันสะอาดควรจัดเตรียมไว้ให้พระได้นั่ง เมื่อนำพระภิกษุออกมาจากวัดเพื่อสวดมนต์ ฟังมีบุรุษถือโล่และอาวุธแวดล้อม ไม่ฟังสวดมนต์ในที่โล่งแจ้ง ฟังปิดประตูหน้าต่างแล้วสวดโดยมีบุรุษยืนแวดล้อม ภิกษุผู้สวดมนต์ต้องตั้งเมตตาไว้ในใจ อันดับแรกอุบาสกอุบาสิกาฟังรับศีล 5 แล้วพระสงฆ์ฟังสวดมนต์ ถ้าหากผู้เคราะห์ร้ายยังไม่ถูกปีศาจปลดปล่อยโดยวิธีนี้ ฟังให้เขานอนลงบนฐานเจดีย์และมีการจัดที่นั่ง ตะเกียงน้ำมันฟังจุดไว้และฟังเช็ดฐานเจดีย์ให้แห้ง แล้วจึงสวดสมังคลสูตร หมู่แห่งภิกษุฟังถูกนิมนต์มาประชุมกัน จากนั้นฟังกล่าวกับปีศาจดังนี้ “มีต้นไม้เก่าแก่อยู่ที่ลานวัด หมู่สงฆ์หวังให้ท่านไปถึงที่แห่งนั้น” ปีศาจก็จะถูกบังคับให้ไปหาหมู่สงฆ์ จากนั้นผู้เคราะห์ร้ายผู้ซึ่งถูกปีศาจครอบงำ ถูกถามว่า “ท่านชื่ออะไร” เมื่อปีศาจบอกชื่อออกมา ควรเรียกชื่อของปีศาจ ฉะนั้น บุญกุศลอันเกิดจากถวายเครื่องหอม ดอกไม้ อาสนะ และสิ่งของอันเป็นทานจงมีแก่ท่าน มหามังคลคาถาฟังสวดขึ้นเพื่ออวยพรท่าน ด้วยความเคารพที่มีแก่พระสงฆ์ ขอบอกจงปล่อยผู้เคราะห์ร้ายเถิด ถ้าหากปีศาจยังไม่ปล่อยฟังกล่าวบอกแก่เทพเจ้าว่า “ท่านทราบหรือไม่ว่า ปีศาจตนนี้ไม่มีความอ่อนน้อมต่อพวกเรา ฉะนั้นพวกเรา จะถือตามคำสั่งของพระพุทธเจ้า” ดังนั้นจึงควรสวดอาฏานาถวิสุทธิสูตรนี้เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับอุบาสกอุบาสิกา และถ้าหากว่ากลายเป็นภิกษุที่ถูกปีศาจเข้าสิงแล้ว อาสนะทั้งหลายฟังได้รับการทำความสะอาดด้วยมาลัยดอกไม้เป็นต้น ฟังแสดงแก่ปีศาจและฟังสวดพิธีสวดมนต์นี้เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับภิกษุทั้งหลาย

คัมภีร์นี้ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของพิธีสวดมนต์ได้อย่างชัดเจน ซึ่งต่อจากพิธีกรรมที่ได้อธิบายไว้ในเรื่องเมืองเวสาลีและที่ขามุขุมาร ที่ได้กล่าวว่าพิธีสวดมนต์ 7 วัน อาฏานาถวิสุทธิสูตรจะถูกสวดในฐานะเป็นที่ฟังสุดท้าย ขั้นตอนเบื้องต้นของพิธีกรรมนั้นจะมีการอัญเชิญเทวดา คือ การส่งสารแก่เทวดา และในขั้นตอนสุดท้ายจะมีการส่งเทวดา (ซึ่งเป็นเหตุให้มีบทสวดมนต์อัญเชิญเทวดาและบทสวดมนต์ส่งเทวดา คือ อวยโยชนคาถาที่จะกล่าว

ในบทต่อไป) โดยมีสิ่งที่ใช้บูชา อาทิเช่น เครื่องหอม มาลัยดอกไม้ และตะเกียงน้ำมัน ได้ถูกนำมาใช้ จึงเป็นที่เด่นชัดว่า พิธีสวดมนต์กำลังเริ่มเข้ามาแทนที่พิธีกรรมอันลึกลับต่างๆ ที่ทั้งหลายได้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 161-162)

6. คัมภีร์มหาวังสะหรือคัมภีร์มหาวงศ์ (พุทธศตวรรษที่ 10)

เป็นคัมภีร์ที่มีผู้แต่งหลายท่าน ได้แก่ มหาวงศ์ภาคที่ 1 พระมหานามเถระแต่งไว้ โดยอาศัยการแปลรวบรวมจากอรรถกถาภาษาสิงหล รวบรวมในปี พ.ศ.1038-1056 มหาวงศ์ภาคที่ 2 ท่านธัมมกิตติ แต่งไว้ในรัชสมัยของพระเจ้าปรักกมพาทูที่ 1 พ.ศ.1696-1729 มีกล่าวถึงพิธีสวดมนต์หลายตอน เริ่มต้นที่พระเจ้าวิชัยได้ทรงกระทำในครั้งที่สร้างอาณาจักรลังกาครั้งแรก กล่าวไว้ว่า ท้าวสักกะเทวราช ทรงบัญชาให้เทวดานามอุบลวันณะไปปกป้องพระเจ้าวิชัยและผู้ติดตามด้วยสายสิญจน์ ด้วยอำนาจของด้ายนี้ยักษ์จึงไม่สามารถทำอันตรายพระองค์ได้ แสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์นี้ถูกนำมากล่าวไว้ในตำนานของพระเจ้าวิชัยหลังพิธีสวดมนต์ได้รับความนิยมแพร่หลายแล้วว่าเป็นพิธีกรรมเพื่อป้องกันภัยอันตรายได้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534: 482)

ในคัมภีร์ยังบันทึกไว้ว่า (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534, 215) รัชสมัยของพระเจ้าทูลุคคามินี ประมาณปี พ.ศ.382-406 ได้มีการทำพิธีบูชาเพื่อเป็นการระลึกในมหาสฤป โดยมีเหล่าพระสงฆ์ได้ร่วมกันสวดพระธรรม ซึ่งเรียกว่า คณสัชฌายนา พิธีสวดมนต์ที่ทำในยุคของพระเจ้าทูลุคคามินีนั้น มีคณสัชฌายนา สวดสาธยายธรรมพร้อมเพรียงกัน เนื่องในโอกาสที่เป็นสิริมงคล

รัชสมัยพระเจ้าอุปติสสะที่ 1 ประมาณ พ.ศ.911-953 ยังมีความนิยมพิธีสวดมนต์นี้อย่างต่อเนื่อง ในตอนที่ประเทศของพระองค์ได้ประสบภัยคุกคามโดยทพภิกขภัยและโรคระบาด พระเจ้าอุปติสสะรู้จักการสวดรัตนสูตรโดยพระอานนทสวดเป็นครั้งแรก ในเหตุการณ์ที่สวดเพื่อคุ้มครองเมืองเวสาลีและตัดสินใจประกอบพิธีกรรมที่เหมือนกันในพิธีกรรมนี้ พระพุทธรูปถูกตกแต่งด้วยเครื่องทอง มีบาตรหินเต็มด้วยน้ำวางในฝ่ามือทั้งสอง พระพุทธรูปนี้วางอยู่ในรถม้า และถูกนำไปรอบๆ เมืองพระราชาและผู้ติดตามรับอุโบสถศีล พระองค์เสด็จดำเนินไปตามถนนในเมืองพร้อมกับหมู่สงฆ์ที่สวดรัตนสูตรและประพรมน้ำมันจากบาตรของพระพุทธรูป ปราภฏว่า ฝนตกหนักหลังจากประกอบพิธีกรรม และทพภิกขภัยพร้อมทั้งโรคระบาดก็สงบระงับไป พระองค์ทรงบัญชาว่าพิธีกรรมนี้ถูกนำมาปฏิบัติในคราวที่เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543: 286-287)

รัชสมัยของพระเจ้าเสนะที่ 2 ประมาณปี พ.ศ.1396-1430 รตนสูตร มีความโดดเด่นเป็นอย่างมาก จนพระองค์ได้ทรงจารึกเอาไว้ในงานทอง และเฉลิมฉลองโอกาสนั้นด้วยการฉลองอย่างยิ่งใหญ่ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ทำให้มีการสวดอภิธรรมอีกด้วย จากนั้น

พระองค์ทรงปกป้องพสกนิกรของพระองค์จากอันตรายอันเกิดจากโรคระบาด โดยให้มีการทำพิธีสวดมนต์และการประพรมน้ำมนต์

พุทธศตวรรษที่ 14 พระเจ้ากัศสะที่ 4 มีการประกอบพิธีสวดมนต์โดยสมาคม 3 แห่ง เพื่อป้องกันพสกนิกรให้พ้นจากหายนะอันเกิดจากทุพภิกขภัยและโรคระบาด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543: 403) มีบันทึกไว้เช่นกันอีกว่า พระเจ้ากัศสะปะทรงสวดอธิษฐานอันประกอบด้วยพระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า โดยทรงประทับนั่งอยู่ในมณฑปที่ประดับตกแต่งด้วยแก้วมณี และมีภิกษุแวดล้อม พระเจ้าปราคัมพาหุที่ 1 ประมาณ พ.ศ.1692-1729 ได้ทรงสร้างตึกถาวรอันเรียกว่าปัญญาสัตตติมันทีระ (Pancasattatimandira) ไว้สำหรับทำพิธีสวดมนต์ และไว้สำหรับแจกจ่ายน้ำมนต์และด้ายสิญจน์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543: 117)

ในรัชสมัยของพระเจ้าปราคัมพาหุที่ 2 ประมาณปี พ.ศ.1779-1813 มีภัยของความแห้งแล้งแผ่มาถึงลพบุรีด้วยความโหดร้ายของทุพภิกขภัยอันรุนแรง พระองค์ได้ทรงจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนาหลายต่อหลายครั้ง เพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เจดีย์ต่างๆ และเหล่าต้นโพธิ์ แล้วพระองค์ก็ทรงให้หมู่ภิกษุสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์และแห่แห่น พระธาตุเขี้ยวแก้วไปรอบๆ เมืองจนทำให้มีฝนตกลงมาและขจัดเชื้อโรคร้ายออกไปได้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543: 269)

7. คัมภีร์วินยสังคหอรตถกถา (พุทธศตวรรษที่ 16)

เป็นคัมภีร์ที่พระสารีบุตรเถระชาวลังกา แต่งไว้ในราวปี พ.ศ.1600 ซึ่งคัมภีร์นี้ได้กล่าวว่า พระสงฆ์จะสวดให้แก่ผู้ป่วยเมื่อขอร้องและเน้นว่าด้ายสายสิญจน์จะได้รับการประพรมด้วยน้ำก่อนที่จะได้มอบให้ เมื่อทำพิธีขับไล่ภูตผีจะมีอาการผูกใจเจ็บหรือด้ายมนต์ที่มีมือหรือขาของผู้ป่วยก่อนจะทำพิธีสวดมนต์ คัมภีร์นี้ยังได้กล่าวข้อความเดียวกับที่พบในทีฆนิกายอรรถกถาอาฎานาฎียสูตร ซึ่งได้พรรณนาถึงการปฏิบัติทางพิธีกรรมที่มีพิธีสวดมนต์รวมอยู่ด้วย

จากคัมภีร์ดั้งเดิมนี่ แสดงให้เห็นว่าพิธีสวดมนต์ได้กลายเป็นความแพร่หลายทางพิธีกรรมในระหว่างอุบาสกอุบาสิกา แม้จะดูมีปริมาณน้อยในยุคต้นของพุทธศตวรรษ ๖ นั้น การตั้งกระทู้ถามเชิงวิจารณ์และเชิงเหตุผล จึงเกิดขึ้นในมิติปัญหาและทางราชวงศ์ก็ตระหนักว่าพิธีสวดมนต์นั้น เป็นพิธีกรรมเพื่อการคุ้มครองความผาสุกของปวงประชาเป็นการเข้าใจครั้งแรกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 (พระเจ้าอุบติสสะที่ 1) การสร้างมณฑปชั่วคราวสำหรับพิธีกรรมนี้ ก็ได้รับรู้กันว่าเกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 9 การใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมอย่างเช่น น้ำ ของหอม มาลัย และด้าย พร้อมพิธีกรรมทำความสะอาดเบื้องต้น ก็รู้กันว่ามีขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 9 การปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างถาวรไว้สำหรับพิธีสวดมนต์ โดยพระเจ้าปราคัมพาหุที่ 2 แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชาวพุทธในสิงหล ช่วง

พุทธศตวรรษที่ 17 คุณประโยชน์ของพิธีกรรมในการป้องกันและในการจัดเตรียมยา แสดงให้เห็นว่าพิธีสวดมนต์ได้เริ่มเข้ามาแทนที่ข้อปฏิบัติทางศาสนาพราหมณ์ และเพิ่ม ความสำคัญจนเป็นพิธีกรรมอันมีจุดประสงค์หลากหลายอันมีอิทธิพลสำคัญยิ่งต่อชีวิตของ ประชาชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย พิธีกรรมที่นิยมของชาวล้านนาได้เผยแผ่เข้ามาในประเทศไทย พร้อมกับวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ หลายประการอีกด้วย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย 2539: 161-162)

ความสำคัญของการสวดมนต์

การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนามีความสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) การสวด ธรรมเพื่อรักษาพระศาสนา และ 2) การสวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองและป้องกันอันตราย ซึ่ง สามารถกล่าวได้ว่า การสวดธรรมเพื่อรักษาพระศาสนามีจุดเริ่มมาจากการที่พระผู้มีพระ ภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันกล่าวธรรมในวันอุโบสถ โดยทรงอนุญาตให้นำเอา สิกขาบทบัญญัติมาสวด เรียกว่า สวดปาติโมกข์ ลักษณะการสวดดังกล่าว เป็นการทบทวน พระบัญญัติหรือตรวจสอบข้อห้ามเพื่อความสำรวมระวังของภิกษุทั้งหลาย พระองค์ทรง แนะนำวิธีการฟังปาติโมกข์ว่า ให้ฟังให้ดี เอาใจใส่ในการฟัง ทรงอธิบายต่อไปอีกว่าให้มีจิต แน่วแน่มในการฟัง ไม่ฟังชาน ไม่ซัดสาย กล่าวได้ว่าเป็นวิธีการฟังการสวดที่ดีมีประโยชน์และ เป็นจุดเริ่มต้นของการฟังการสวดมนต์ นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคยังทรงปรารภให้ พระภิกษุทั้งหลายควรสวดธรรมเพื่อรักษาพระศาสนาไว้ให้เป็นประโยชน์แก่กุลแก่คนหมู่ มาก เพราะขณะนั้นมีตัวอย่างความเสื่อมที่เกิดขึ้นในหมู่ของนิครนถ์ ที่เจ้าลัทธิตีชื่อ นิครนถ นานาบุตร ได้สิ้นชีพ แล้วเหล่าสาวกเกิดความแตกแยกกัน จึงได้ตรัสแนะนำให้ร้อยกรองพระ ธรรมวินัยเพื่อจัดระเบียบคำสอนทั้งโดยอรรถและพยัญชนะให้พรหมจรรย์นี้ตั้งมั่นยั่งยืน ดัง มีความปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ปาสาทิกสูตร ที่ขนิกาย ปาฎิกวรรคซึ่งมีความว่า “ธรรมทั้งหลายเราแสดงไว้เพื่อความรู้ยิ่ง บริษัททั้งหมดนั้นแหละฟังพร้อมเพรียงกันประชุม สอบทานอรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะ แล้วฟังสังคายนากัน ไม่ฟังวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์ (ศาสนา) นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ชื่อนั้นฟังเป็นไปเพื่อประโยชน์ แก่กุลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อ แก่กุล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายธรรม คือ สติปัญญา 4, สัมมัปปธาน 4, อิทธิ บาท 4, อินทรีย์ 5, พลละ 5, โพชฌงค์ 7, และ อริยมรรคมีองค์ 8 ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, 2539: 209)

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2533) กล่าวว่า หลังจากพุทธปรินิพพาน การทำสังคายนา พระธรรมวินัยเพื่อกำจัดความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นในศาสนาเกิดหลายครั้ง พระสาวกที่เป็น กำลังสำคัญมี 4 รูป คือ 1) พระอานนท์ ผู้อยู่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า ทรงจำพระพุทธรวณะได้

มาก 2) พระอุบาลี ผู้เชี่ยวชาญทางวินัย ทรงจำวินัยปิฎก 3) พระโสณกุฎทิณณะ ผู้เคยท่องจำบางส่วนแห่งพระสุตตันตปิฎก และ 4) พระมหากัสสปะ ผู้ริเริ่มให้มีการสังคายนาจัดระเบียบพระพุทธรวจนะให้เป็นหมวดหมู่ลักษณะการทำสังคายนาดังกล่าวเป็นการสวดธรรมเพื่อรักษาพระศาสนา ส่วนการสวดพระปริตร เพื่อป้องกันภัยอันตรายต่างๆ กล่าวได้ว่ามีปรากฏในยุคนำเนิดแรกเช่นกัน ดังปรากฏในวินัยปิฎก จุลลวรรค และในอังคุตตรนิกาย กล่าวถึงพิธีสวดมนต์ไว้ว่าภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดมรณภาพ และเมื่อเรื่องราวนี้ได้ทราบถึงพระศาสดา พระองค์ตรัสว่าเรื่องอันโชคร้ายนี้ไม่ควรเกิดขึ้นเลย หากว่าพระภิกษุรูปนั้นได้ฝึกฝนการแผ่เมตตาแก่ผู้ทั้งมวล พระองค์จึงทรงมีพระบัญชาว่า ภิกษุพึงฝึกแผ่เมตตาแก่ผู้ทุกประเภทและแก่ตนเองด้วยความจิตอันประกอบด้วยเมตตา เพื่อประโยชน์แก่การคุ้มครองตนเอง (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, 2533: 2)

จากที่กล่าวมานี้ พิธีสวดมนต์จึงเริ่มมีการยอมรับขึ้นมา โดยอาศัยอยู่กับแนวคิดเรื่องการยืนยันความจริงหรือหลักสัจจะ โดยการชำระร่างกายด้วยการอาบน้ำหอมและใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในพิธีชำระกายให้บริสุทธิ์เบื้องต้น ในขณะที่ขันใส่น้ำถือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเหมือนกัน พิธีสวดมนต์ในปัจจุบันได้ก้าวมาไกลจากจุดกำเนิดยุคแรกๆ มาก ความเชื่อในอำนาจของเมตตาและสัจจะก็ได้สร้างพื้นฐานของพิธีสวดมนต์ขึ้นมา เมื่อพิจารณาส่วนประกอบของพิธีสวดมนต์ยุคต้นๆ แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบสำคัญมีดังนี้ คือ (1) ศาสนา (คุณความดีของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ปรากฏในรัตนสูตร) (2) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (เมตตาที่แผ่ไปถ้วนทั่ว ปรากฏในเมตตสูตร) และ (3) ความเป็นผู้นำทางการเมือง (อิทธิพลของความเป็นผู้นำ ปรากฏในชัคคสูตร) โดยทั้งสามความหมายแสดงให้เห็นว่าพิธีสวดมนต์ที่มีความมุ่งหมายส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองทั้งระดับสถาบัน องค์กร และบุคคล เป็นอย่างยิ่ง ควรจะเน้นความสำคัญทั้ง 3 ประการนี้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสมควรระลึกอยู่เสมอว่าในพิธีสวดมนต์นั้นมีความเมตตาและสัจจกิริยาอยู่ในตัวด้วยเสมอ

สรุปคุณค่าของการสวดมนต์

พุทธศาสนิกชนไทย สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสวดมนต์เพราะจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งการสวดมนต์เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ที่พระสงฆ์คัดเลือกมาจากพระไตรปิฎกเป็น “พระพุทธพจน์” หรือ “พระพุทธรมณต์” ก็คือ คำศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้า ที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระองค์มีสมาธิจิตอันแน่วแน่ได้สวดพร้อมๆ กัน เพื่อให้มีความสมฤทธิ์ตามความหมายแห่งถ้อยคำ ซึ่งพุทธพจน์ที่นำมาสวด มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ได้แก่ (1) การสวดธรรม เพื่อรักษาพระศาสนา เป็นการสวดพระปาติโมกข์เพื่อสวดทานพระบัญญัติของภิกษุ เป็นการแสดงธรรม สอนธรรม และการ

ท่องจำพระสูตร ที่พระภิกษุซึ่งเป็นสาวกทั้งหลายปฏิบัติต่อกันมา และ (2) การสวดพระปริตร เพื่อความคุ้มครองป้องกันตนเอง จะเป็นวิธีการที่พระภิกษุทั้งหลายสวดเองหรือผู้อื่นสวดให้ฟังก็ได้

เอกสารอ้างอิง

- ธรรมทาส พานิช. (2541). *ไทยศรีวิชัยแพร่พุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เตปิฎก*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2506). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2534). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา*. กรุงเทพฯ: วิญญาน.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2543). *ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส*. กรุงเทพฯ: วิญญาน.
- สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ. (2514). *ตำนานปริตร*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- สุขชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2533). *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

บทวิจารณ์หนังสือ

วิชิบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

ผู้แต่ง พระธรรมโกศาจารย์
(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสตราจารย์,
ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์

วิจารณ์โดย ชัยชนกกันต์ ไทยเจริญ

วิชิบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เป็นหนังสือของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์, ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ซึ่งปัจจุบันท่านคือ พระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้ไว้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ไว้ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีความน่าสนใจและแฝงไปด้วยความรู้

วิธีการศึกษาแบบบูรณาการ

คำว่า “บูรณาการ” (Integration) หมายถึง การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้ากันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดเป็นองค์รวม (the whole) ถ้าศรัทธาในพระพุทธศาสนากับปัญหาทางวิทยาศาสตร์เป็นไปในทางเดียวกันคือส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันก็จะก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ องค์รวมนี้คือบูรณาการ

เนื่องคำว่า “วิทยาศาสตร์” ครอบคลุมไปถึงศาสตร์สมัยใหม่ที่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์สร้างระบบความรู้ขึ้นมา เช่น ครุศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เราจึงสามารถบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ด้วย

การศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ไม่ใช่เป็นการศึกษาเปรียบเทียบ เพราะการศึกษาเปรียบเทียบเป็นเพียงวางสิ่งที่เราศึกษาไว้คู่ขนานโดยที่ไม่มีวัน

บรรจบกัน เช่น เราศึกษาศาสนาเปรียบเทียบโดยไม่คิดรวมศาสนาที่เราศึกษาเข้าด้วยกันแต่อย่างใด แต่การศึกษาแบบบูรณาการเป็นการนำสิ่งที่เราศึกษามาปรับแต่งผสมผสานกันจนก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ ดังนั้น ในการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงต้องมีการปรับองค์ความรู้ทั้งสองสายมาเชื่อมโยงกัน วิธีการศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงทำได้ 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 การปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา

คือการใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา วิธีนี้ใช้องค์ความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้ดูทันสมัยและมีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น วิธีการนี้นิยมใช้ในการศึกษาของคณะพุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิธีที่ 2 การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์

คือการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนามาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะศาสตร์สมัยใหม่ยังมุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนามาเพิ่มเติมให้กับศาสตร์เหล่านั้นย่อมจะช่วยให้เกิดองค์ประกอบรวมที่สมบูรณ์ที่สุด วิธีการนี้นิยมใช้กับการศึกษาในคณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กฎของธรรมชาติ

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ได้กล่าวว่า จักรวาลนี้เป็นระเบียบและมีความสวยงามอย่างน่าทึ่งเกินกว่าสติปัญญาของมนุษย์จะรู้แจ้งแทงตลอดได้ (inaccessible to man) อย่างมาก นักวิทยาศาสตร์จะค้นพบกฎธรรมชาติได้ที่ละกฎสองกฎ วิทยาศาสตร์แต่ละสาขากลายเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่มองเห็นความจริงของจักรวาลได้บางแง่บางมุม จึงเป็นไปได้ที่วิทยาศาสตร์จะเสนอภาพรวมของจักรวาล อีกทั้งระบบระเบียบของจักรวาลทั้งหมดนั้นยิ่งใหญ่เกินกว่าที่นักวิทยาศาสตร์คนใดคนหนึ่งจะหยั่งรู้ได้ พระพุทธศาสนาปฏิเสธว่าไม่มีพระเจ้าผู้วางระเบียบแบบแผนในจักรวาล ความเป็นระเบียบแบบแผนเป็นเพียงนิยามหรือกฎธรรมชาติ 5 ประการ ดังนี้

1. **อุตุนิยม** คือกฎแห่งฤดูกาล คือกฎที่บังคับการโคจรของดาวบนฟ้า กฎธรรมชาติที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติ
2. **พืชนิยาม** คือกฎแห่งเมล็ดพันธุ์หรือกฎทางชีววิทยาที่กำหนดให้สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์สืบต่อลักษณะไปยังลูกหลาน ทั้งมนุษย์และพืชทั้งหลายสืบสายพันธุ์ต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย ปัจจุบันเรียกว่ากฎพันธุกรรม

3. **จิตนิยาม** คือกฎเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น จิตเกิดจิตดับเป็นกระแส ปัจจุบันเรียกว่ากฎทางจิตวิทยา
 4. **กรรมนิยาม** คือกฎแห่งเหตุและผลที่กำกับความเป็นไปของชีวิตมนุษย์ มนุษย์ เจริญหรือเสื่อมเพราะการกระทำ
 5. **ธรรมนิยาม** คือกฎธรรมชาติที่กำหนดความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่อิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามเหตุและปัจจัย นั่นก็คือหลักปฏิจจสมุปบาท กฎธรรมชาตินี้เป็นกฎใหญ่ที่ครอบคลุมกฎทั้ง 4 ข้อข้างต้น
- ทั้ง 4 ข้อแรก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกฎทางรูปธรรมคืออุตุนิยามและพีชนิยามฝ่ายหนึ่งกับทางนามธรรมคือจิตนิยามและกรรมนิยามอีกฝ่ายหนึ่ง นั่นคือเป็นกฎที่กำกับนามรูปนั่นเอง

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานศูนย์อาเซียนศึกษา ห้อง A400 อาคารเรียนรวม ชั้น 4 โชน A มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

โทรศัพท์ 035-248505

Email: mcuasean@gmail.com

ประเภทผลงานที่ตีพิมพ์ (ภาษาไทย/ ภาษาอังกฤษ)

- บทความวิจัย (Research Article)
- บทความวิชาการ (Academic Article)
- บทความปริทัศน์ (Article Review)
- บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- บทวิจารณ์เชิงวิชาการ (Critique/ Discussion Paper)
- กรณีศึกษา (Case Study)

ข้อกำหนดการจัดพิมพ์ต้นฉบับบทความ

1. ต้นฉบับพิมพ์เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ แต่แต่ละเรื่องจะต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และการเขียนทับศัพท์ภาษาอังกฤษตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน ให้หลีกเลี่ยง การเขียนภาษาอังกฤษปนภาษาไทยในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น เช่น ศัพท์ทางวิชาการที่ไม่มีคำแปล หรือคำที่ใช้แล้วทำให้เข้าใจง่ายขึ้น คำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เขียนปนภาษาไทยให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะ สำหรับต้นฉบับภาษาอังกฤษต้องได้รับการตรวจสอบความถูกต้องด้านการใช้ภาษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษก่อน

2. ขนาดของต้นฉบับ ใช้กระดาษขนาด A4 (พิมพ์หน้าเดียว) และพิมพ์โดยเว้นระยะห่างจากขอบกระดาษด้านละ 1 นิ้ว (2.54 เซนติเมตร) โดยมีระยะห่างระหว่างบรรทัดเป็นแบบ double space เพื่อสะดวกในการอ่านและแก้ไข

3. ชนิดและขนาดตัวอักษร ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ใช้ตัวอักษรแบบ TH SarabunPSK เหมือนกันตลอดทั้งบทความรายละเอียดต่างของบทความ กำหนดดังนี้

ชื่อเรื่อง (Title)

- ชื่อเรื่องภาษาไทย กำหนดกึ่งกลาง ขนาด 16 point ตัวหนา
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ กำหนดกึ่งกลาง ขนาด 16 point ตัวหนา

ชื่อผู้นิพนธ์ (Author)

- ชื่อผู้นิพนธ์ลำดับที่ 1 ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ กำหนดขีดขวา ขนาด 16 point

ตัวปกติ

- ชื่อผู้นิพนธ์ลำดับถัดไป (ถ้ามี) กำหนดขีดขวา ขนาด 16 point ตัวปกติ
- ใส่เชิงอรรถหน้าแรกเป็นชื่อหน่วยงานของผู้นิพนธ์ และ E-Mail ที่ติดต่อได้

กำหนดขีดซ้าย ขนาด 12 point ตัวธรรมดา

บทคัดย่อ (Abstract)

- หัวข้อ บทคัดย่อ และ Abstract กำหนดขีดซ้าย ขนาด 16 point ตัวหนา
- เนื้อความของบทคัดย่อภาษาไทยและบทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) บรรทัดแรกจัดย่อหน้า โดยเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 16 point ตัวธรรมดา และบรรทัดถัดไปกำหนดขีดซ้ายตัวธรรมดา

คำสำคัญ (Keyword) ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เลือกใช้คำที่เกี่ยวข้องกับบทความ อย่างน้อย 3 คำ ขนาด 16 point ตัวธรรมดา

การพิมพ์หัวข้อใหญ่และหัวข้อรอง

- หัวข้อใหญ่ กำหนดขีดซ้าย ขนาด 16 point ตัวหนา
- หัวข้อรอง จัดย่อหน้าเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 16 point ตัวหนา
- เนื้อความของแต่ละหัวข้อ บรรทัดแรกจัดย่อหน้าโดยเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 16 point ตัวธรรมดา และบรรทัดถัดไปกำหนดขีดซ้าย

4. ภาพและตารางประกอบ กรณีมีภาพหรือตารางประกอบ กำหนดการจัดพิมพ์ดังนี้

- ภาพประกอบและตารางประกอบทั้งหมดที่นำมาอ้างอิงต้องไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ ผลงานของผู้อื่น
- ภาพประกอบจัดกึ่งกลางของหน้ากระดาษ และไม่ต้องตีกรอบภาพ
- ชื่อภาพประกอบจัดอยู่ใต้ภาพ ใช้คำว่า ภาพที่ ต่อด้วยหมายเลขภาพและข้อความบรรยายภาพ กำหนดกึ่งกลางของหน้ากระดาษ ขนาด 14 point ตัวธรรมดา

- ชื่อตารางประกอบจัดอยู่เหนือเส้นค้นบนสุดของตาราง ใช้คำว่า ตารางที่ ต่อด้วยหมายเลขตารางและข้อความบรรยายตาราง กำหนดขีดขอบซ้ายของหน้ากระดาษ ขนาด 16 point ตัวธรรมดา

- บอกแหล่งที่มาของภาพประกอบ ตารางประกอบที่นำมาอ้าง โดยพิมพ์ห่างจากชื่อภาพหรือเส้นค้นใต้ตาราง กำหนดเว้นระยะห่าง 1 บรรทัด บรรทัดแรกจัดย่อหน้า โดยเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 14 point ตัวธรรมดา และบรรทัดถัดไปกำหนด ขีดซ้าย

5. จำนวนหน้า ความยาวของบทความ 8-15 หน้า รวมตาราง รูปภาพและ เอกสารอ้างอิง

หมายเหตุ: บทความต้องพิมพ์คัดย่อเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในกรณีที่ตีพิมพ์ บทความเป็นภาษาต่างประเทศ ต้องพิมพ์คัดย่อเป็นภาษาไทยด้วย

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความ วารสาร (Peer Review) 2 ท่านที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความ เห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้ พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้เขียนบทความไม่ทราบ ชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-blind peer review)

ส่วนประกอบของบทความ

1. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 300 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความ วิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควร เขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปแบบ หรือตาราง และลักษณะ ของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (Methods) ผล การศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Keywords) ซึ่งควรเรียงเรียง ตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจน ดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่ นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของ ค่าสถิติ (ในกรณีที่มีการวิเคราะห์)

- **สรุป** ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญ 3-5 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และค้นด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,)

2. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

2.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานการวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

2.2 วิธีการศึกษา (Methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

2.3 ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ ในข้อ 2.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

2.4 การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

2.5 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

2.6 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA Style (American Psychology Association) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.6.1 เอกสารอ้างอิงทุกลำดับที่ปรากฏอยู่ท้ายบทความต้องมีการอ้างอิงอยู่หรือกล่าวถึงในเนื้อหาของบทความ

2.6.2 จัดพิมพ์เรียงลำดับเอกสารอ้างอิงก่อนหลังตามตัวอักษร และยึดรูปแบบตามรูปแบบของ APA (American Psychology Association) กำหนดขีดขอบซ้ายของหน้า กระดาษ ขนาด 16 point ตัวธรรมดา

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

การเขียนชื่อผู้แต่ง

ไม่ต้องลงคำนำหน้านาม ตำแหน่งทางวิชาการ คำเรียกทางวิชาชีพและตำแหน่งยศต่าง ๆ (ยกเว้น มีฐานันดรศักดิ์ บรรดาศักดิ์ และสมณศักดิ์)

ผู้เขียน 1 คน

ผู้แต่ง1. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ผู้เขียน 2 คน

ผู้แต่ง1 และผู้แต่ง2. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ผู้เขียน 3 คน

ผู้แต่ง1, ผู้แต่ง2, และผู้แต่ง3. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

1. หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

วรวิทย์ เจริญเลิศ. (2562). *ประวัติแนวคิดเศรษฐกิจการเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมายเหตุ: หนังสือที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งให้ขึ้นต้นด้วยชื่อหนังสือ

2. บทความวารสาร

2.1 วารสารแบบรูปเล่ม

ชื่อผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย.

ตัวอย่าง

ศักดิ์ภัท เชาวนลักษณ์สกุล และ ยุพา ปราชญากุล. (2561). *วารสารบริหารธุรกิจและ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 1(3), 17-34.

2.2 วารสารออนไลน์

2.2.1 กรณีไม่มีเลข DOI

ชื่อผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย. สืบค้น
จาก หรือ Retrieved from <http://www.xxxxxxxx>

ตัวอย่าง

Pattaratumrong, M., & Wongkhamhaeng, K. (2019). The Molecular Identification of Nephthys species (Polychaeta: Phyllodocida) from Songkhla Lake, Southern Thailand. *Naresuan University Journal*:

Science And Technology (NUJST), 27(3), 1-9. Retrieved from <http://www.journal.nu.ac.th/NUJST/article/view/Vol-27-No-3-2019-1-9>

2.2.2 กรณีมีเลข DOI

ชื่อผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย. doi: 12345678

ตัวอย่าง

Chantana, C. (2019). A Cooling System for a Mushroom House for Use in the Upper Central Region Climate of Thailand. *Naresuan University Journal: Science And Technology (NUJST)*, 27(3), 10-19. doi:10.14456/nujst.2019.22

3. รายงานการประชุมหรือสัมมนาทางวิชาการ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. ชื่อเอกสารรวมเรื่องรายงานการประชุม, วัน เดือน ปี สถานที่จัด. เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

กรมวิชาการ. (2538). *การประชุมปฏิบัติการรณรงค์เพื่อส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน*, 25-29 พฤศจิกายน 2528 ณ วิทยาลัยครูมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

4. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง.(ปีที่พิมพ์). ชื่อวิทยานิพนธ์. (ระดับปริญญาของวิทยานิพนธ์). สถานที่พิมพ์. ชื่อสถาบัน.

ตัวอย่าง

สมคิด สร้อยน้ำ. (2557). *การพัฒนาตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). ขอนแก่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

5. การอ้างอิงจากอินเทอร์เน็ต

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต). ชื่อเรื่อง/ชื่อบทความ. สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปีจาก

ตัวอย่าง

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. (2556). การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2560 จาก

<http://oknation.nationtv.tv/>

[blog/SocialDevelopmentByBuddhism/2013/12/15/entry-1](http://oknation.nationtv.tv/blog/SocialDevelopmentByBuddhism/2013/12/15/entry-1)

6. หนังสือแปล

ชื่อผู้แต่งต้นฉบับ. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่องที่แปล [ชื่อเรื่องต้นฉบับ] (ชื่อผู้แปล, แปล). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์. (ต้นฉบับพิมพ์ปี ค.ศ. หรือ พ.ศ.).

ตัวอย่าง

แบร์รี สมารี. (2555). *มิเชล ฟูโกต์* [Michel Foucault] (จามะรี เชียงทอง และสุนทร สราญจิต, แปล). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ต้นฉบับพิมพ์ปี ค.ศ. 1994).

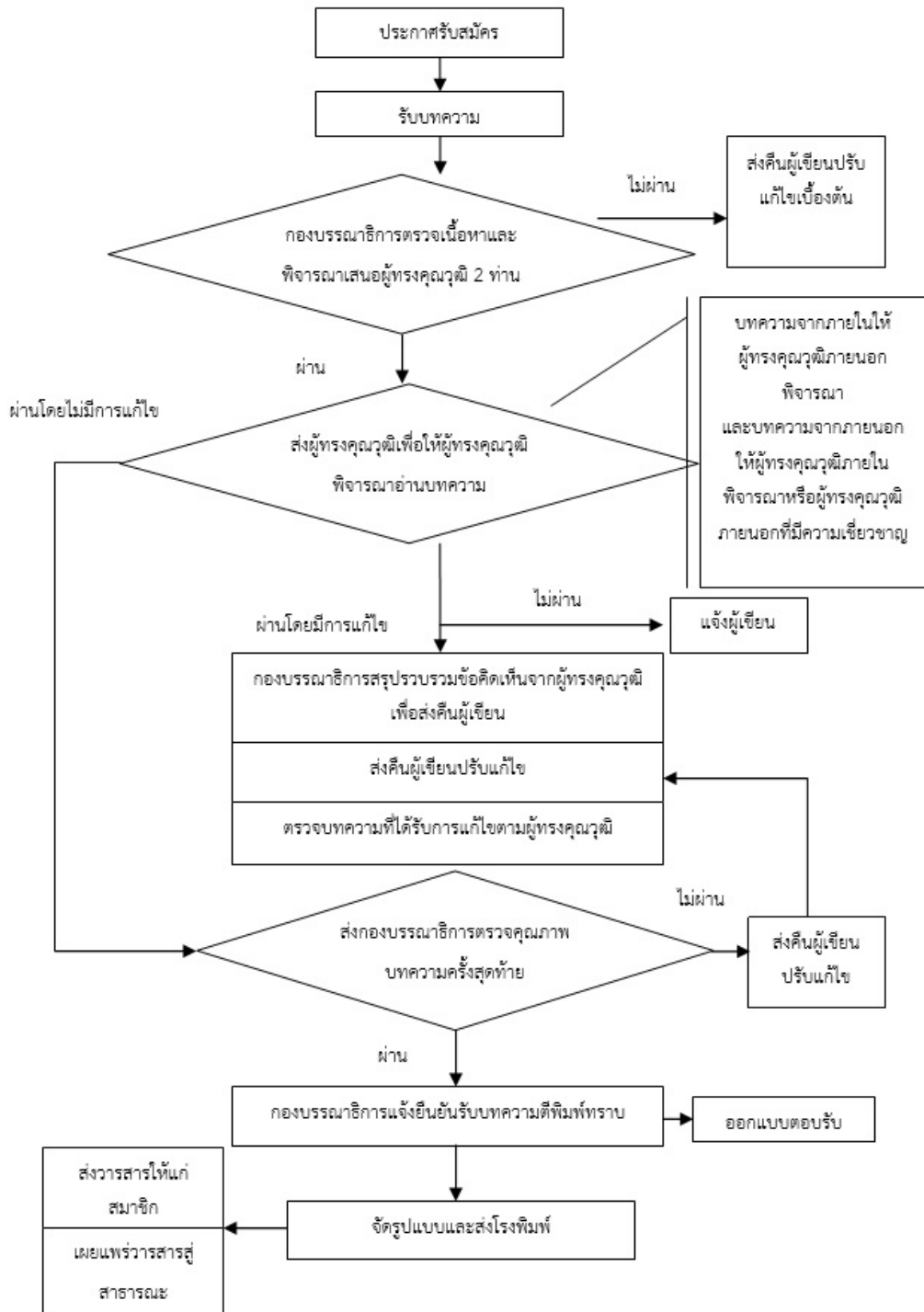
7. บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี ที่ทำการสัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 18 กรกฎาคม 2557.

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารพุทธอาเซียนศึกษา

แบบประเมินบทความตีพิมพ์ลงในวารสารพุทธอาเซียนศึกษา

ชื่อบทความ

.....
.....

ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ/ชื่อผู้อ่านบทความ:.....

สถานที่ทำงาน:

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

Email.....

การประเมินคุณภาพทั่วไป

1. คุณภาพทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน: บทความที่ดีควรเสนอหลักวิชาการที่เชื่อถือได้ รายละเอียดที่นำเสนอ
ต้องผ่านการวิเคราะห์ / วิจัย และมีเอกสารหรือหลักฐานสนับสนุน

ดีมาก เหตุผล

.....
.....

ดี เหตุผล

.....
.....

พอใช้ เหตุผล

.....
.....

ยังเชื่อถือไม่ได้ เหตุผล

.....
.....

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

ประโยชน์ทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน: บทความที่มีความสำคัญคือบทความที่เสนอความรู้หรือประเด็นใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

☐ ดีมาก	☐ ดี
☐ พอใช้	☐ ยังไม่สมควรจัดพิมพ์

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

การใช้ศัพท์ทางวิชาการและภาษาที่ใช้

เกณฑ์ประเมิน: มีการใช้ศัพท์ที่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการสาขานั้น

☐ ดีมาก	☐ ดี
☐ พอใช้	☐ ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

2. และการเขียนบรรณานุกรม

เกณฑ์ประเมิน: มีการอ้างอิงและการเขียนบรรณานุกรมที่ถูกต้อง ครบถ้วนและเป็นระบบเดียวกัน

☐ ดีมาก	☐ ดี
☐ พอใช้	☐ ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

สรุปความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการตีพิมพ์บทความ

- เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยไม่ต้องแก้ไข
- เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยมีข้อแก้ไข ดังนี้

1.
2.

3.
4.
5.

ไม่สมควรให้ตีพิมพ์บทความ เนื่องจาก

1.
2.
3.

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....

()

ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้อ่านบทความ

หมายเหตุ: หากมีประเด็นชี้แนะอื่นๆ และพื้นที่ไม่เพียงพอ ท่านสามารถขยายต่อเพิ่มเติม
จากนี้ได้

